

खण्ड - १

जिल्लाको सामान्य परिचय

क्षेत्रफल	: - ११९ वर्ग कि.मी.(क्षेत्रफलको हिसावले नेपालको सबैभन्दा सानो जिल्ला)
सिमाना	: - पूर्व - काभ्रेपलान्चोक जिल्ला
पश्चिम	: - काठमाण्डौ र ललितपुर जिल्ला
उत्तर	: - काठमाण्डौ र काभ्रेपलान्चोक
दक्षिण	: - ललितपुर जिल्ला
अवस्थिति	: - २७ डिग्री ३६ मिनेट देखि २७ डिग्री ४४ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८५ डिग्री २१ मिनेट देखि ८५ डिग्री ३२ मिनेट देशान्तरबीच रहेको छ ।
पूर्व पश्चिम लम्बाइ	: - १६ कि.मी.
उत्तर दक्षिण लम्बाई	: - १२.२ कि.मी
औसत उचाई	: - १३३१ मिटर समुद्री सतहबाट
औसत तापक्रम	: - २० देखि २५ डिग्री
औसत वर्षा (वार्षिक)	: - ५६ मिलीमिटर
विकास क्षेत्र	: - मध्यमाञ्चल
अञ्चल	: - बागमती
जिल्ला सदरमुकाम	: - भक्तपुर नगरपालिका
निर्वाचन क्षेत्र	: - २ वटा
नगरपालिका संख्या	: - ६ वटा
कृषिभूमि (खेत भैरहेको)	: - १९.२०५ हेक्टर (४६.६ प्रतिशत)
कृषि योग्य भूमि	: - ५४०० हेक्टर (११.५ प्रतिशत)
वन क्षेत्र (रुख, विरुवाले ढोकेको)	: - ९६४८ हेक्टर (२३.४१ प्रतिशत)
भाडी, बुट्यान, घाँसे मैदान	: - ४४७० हेक्टर (१०.६९ प्रतिशत)
अन्य	: - २४७९ हेक्टर (६.२ प्रतिशत)

नेपालको मानचित्रमा मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्र अन्तर्गत काठमाडौं उपत्यकाको तीन जिल्ला मध्ये यस भक्तपुर जिल्ला विशेष गरी धार्मिक, सांस्कृतिक, पुरातात्विक र कलाको दृष्टिकोणले देशकै एक धरोहरको रूपमा रहेको छ ।

१.१ भौगोलिक स्थिति :

नेपाल अधिराज्यको मानचित्रमा ८५°२१' देखि ८५°३२' पूर्वी देशान्तर र २७° ३६' देखि २७° ४४' उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएको छ। यस जिल्लाको पूर्वमा काभ्रेपलाञ्चोक पश्चिम र उत्तरमा काठमाडौं र दक्षिणमा ललितपुर जिल्ला पर्दछ। यो जिल्लाको क्षेत्रफल ११९ वर्ग कि.मी. रहेको छ। यसको पूर्व पश्चिम लम्बाई १.६ कि.मी. र उत्तर दक्षिण चौडाई ११.२ कि.मी. रहेको छ। यस जिल्लाका यसको सरदर उचाई समुन्द्र सतहबाट १,३३१ मी उचाइमा रहेको छ। यस जिल्लाको सबैभन्दा अग्लो भुभाग नगरकोट हाइटलाई मानिन्छ जसको उचाई २,१९१ मिटर छ। यो जिल्ला राजधानी काठमाडौंबाट १३ कि.मी. पूर्वमा पर्दछ। भौगोलिक बनावटको दृष्टिकोणले यो जिल्ला उपत्यकाका अरु दुई जिल्लाहरूसित मिल्दोजुल्दो छ। जिल्लाभित्रको जमीनको ढाल पूर्वबाट क्रमशः पश्चिमतिर भिरालो पर्दै गएको छ। यस जिल्लाको सबै खोला तथा नदीहरू पूर्वी सीमानाको डाँडाहरूबाट उत्पत्ति भई पश्चिममा गएर मुख्यनदी मनोहरामा मिल्न जान्छन्।

१.२ जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि :

यस जिल्लाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमितर्फ नियाल्दा भक्तपुरको नामाकरण सम्बन्धमा विभिन्न शिलालेख र प्रमाणहरूका आधारमा विश्लेषण गर्दा लिच्छवीकालीन राजा मानदेवको पालामा देवपाटनमा रहेको रत्न संघको अभिलेखमा ' खोपाङ्ग ' ग्रामको उल्लेख भएको छ भने भक्तपुरको खलाछें टोलमा भएको अभिलेखमा 'खृपाङ्ग' ग्राम उल्लेख भएको पाईन्छ। यसैका आधारमा भक्तपुरलाई ख्वप, खोप भन्ने चलन चलेको अनुमान छ जुन चलन हालसम्म पनि नेवारी भाषामा यद्यपि छँदैछ। अर्को ऐतिहासिक प्रमाण अनुसार वि.सं. १९९२ तिर भक्तपुर नगरलाई भद्रगाउँ भन्नेनाम प्रचलनमा रहेको पनि देखिन्छ। यसै भद्रग्राम शब्दका आधारमा भादगाउँ रहन गएको भन्नेअर्को अनुमान पनि छ। भक्तपुरमा विभिन्न देवदेवीहरूका देवालय, मन्दिर, मठ, तिर्थस्थलहरू जताततै भएको रमन्दिरमा कुंदिएको नेपाली शैलीको कलात्मक कौशल एवं सांस्कृतिक तथा धार्मिक भावनामा ओतप्रोत भएकाले र भक्तपुरका वासिन्दा ज्यादै धर्मात्मा भएकाले श्री ३ जुद्ध शम्शेरबाट साविक नाम भादगाउँको सट्टा भक्तहरूको पुर अर्थात शहर भक्तपुरको नामाकरण भएको देखिन्छ।

१.३ विभिन्न ऐतिहासिक ठाउँहरूको पृष्ठभूमि

बागेश्वरी :- प्राचीन मुनी वाल्मिकी ऋषिले तपस्या गरेको बागहिटी एवं वाल्मिकेश्वर महादेव स्थान समेत भएको कारणबाट यसको नामाकरण बागेश्वरी भएको हो भन्ने स्थानीय वासिन्दाहरूको भनाइ रहेको पाइन्छ।

बालकोट :- यस स्थानको नाम बहाल र कोट दुई शब्दहरू मिलि बनेको छ। 'बहाल' को शाब्दिक अर्थ बौद्धहरूको मठ, विहार, चैत्य भएको चोक र 'कोट' को शाब्दिक अर्थदुर्ग, मठ, भवन भन्ने बुझिन्छ।

छालिङ :- प्राचीन समयमा छालिङ बस्ती हुनु भन्दा अघि हालको छालिङ डाँडाबाट पानीको छाल बग्ने भएकोले विस्तारै बस्ती बस्दै जाँदा पानीको छाल खसेको डाँडाबाट छालिङ भएको भन्ने जनश्रुति रहेको छ। त्यस्तै तामाङ जातिले पहिले देखि नै तिब्बत तथा काभ्रेपलाञ्चोकबाट पशुहरू ल्याई मासु खाने र छाला

उपत्यकामा बिक्रि वितरण गर्ने गर्दथे । यसरी छाला काट्ने र सफा गर्ने कामलाई उनीहरूको भाषामा “छाली” भनिन्थ्यो । यसै “छाली” शब्दबाट यस डाँडाको नाम छालिङ हुन गएको हो भन्नेभनाई प्रचलित छ । अर्को कथन अनुसार यस स्थानमा पहिले देखि नै भैंसीपालन गरिन्थ्यो । बजारको पर्याप्त व्यवस्था नभएको कारण दूध सजिलै बिक्रिवितरण हुँदैनथ्यो । त्यसैले बाहिरबाट पाहुना आउँदा दूध उमाल्दा सतहमा तैरेको “तर” अर्थात् “छाली” खुवाउँथे । यसरी “छाली” अर्थात् तर खाने गाउँबाट छालिङ बन्न गएको हो भन्ने बुढापाकाहरूको भनाई रहेको छ ।

चाँगुनारायण :- यस स्थानको नामाकरण उपत्यकाको सबैभन्दा पुरानो प्यागोडा शैलीको चाँगुनारायण मन्दिरको नामबाट रहन गएको हो । हालको चाँगुनारायण क्षेत्र परापूर्वकालमा घना जङ्गलको रूपमा रहेको चम्पाकारण्य वन अर्थात् चाँपको वनथियो । नेपाल भाषामा चाँपलाई “च” र वनलाई “गु” भनिन्छ । यही शब्द अपभ्रंस भई चाँगुनारायण रहन गएको हो भन्ने भनाई छ ।

चित्तपोल :- स्थानीय बुढापाकाको भनाई अनुसार तत्कालीन समयमा सल्या खोलामा माछा मार्न आएको माझीको मृत्यु भएकोले निजको श्रीमती सती जाँदा “यस क्षेत्रका ठूलो ओहोदामा कोही नपुगून र यस खोलामा माछा समेत नपाइयोस्” भनी सराप दिईसती गएको र सतीको चित्त पोलिएको ठाउँ भएकोले सोही शब्द अपभ्रंस भई ‘चित्तपोल’ नाम रहन गएको भनाई छ ।

दधिकोट :- भक्तपुर जिल्लाका विभिन्न कोटहरू मध्ये एउटा कोट यहा पनि रहेको छ । यहाँका कृषकहरूको मुख्य पेशा पशुपालन व्यवसाय रहेकोले प्रशस्त दुध दही उत्पादन गर्ने भएको कारणले यहाँ प्रशस्त दही पाउने हुँदा दहीलाई कोटसँग मिलाई दधिकोट नाम रहन गएको भन्ने भनाई रहेको छ ।

गुण्डु :- सूर्यविनायक डाँडा तथा रानीवनको डाँडाको बीचको कुना काप्चामा पनि मानिसहरूबसोबास गरी आएकोले गुण्डु भनी नाम राखिएको भन्ने स्थानीयबासीको भनाई छ ।

भौखेल :- नेवारी भाषामा “भौ” को अर्थ भूत र “खेल” को अर्थ खेल्ने ठाउँ भन्ने बुझिन्छ । “भौ” र “खेल” दुई शब्दको संयोजनबाट भौखेलको नामाकरण हुन गएको हो ।

कटुन्जे :- सत्य युगमा सतीदेवीको पार्थिव शरीरलाई श्री महादेवले वोक्दै पृथ्वीमा भ्रमण गर्दा सतीदेवीको अंग पतन भई सोही ठाउँमा श्री सुवर्णेश्वर महादेव उत्पन्न भएको र सोही सुवर्णेश्वर महादेवलाई खुशी पार्न कर्कटनाग आई पूजा आराधना गरी तपस्या गर्न लागे र महादेव खुशी भई कर्कट नागलाई वरदान दिएको र वरदान प्राप्त भएपछि ज्यादै खुशी भई विश्रामका लागि कर्कट नाग लम्पसार परी सुतेको र पछि सो शरीर हुङ्गामा परिणत भएकोले नागको आकारमा एउटै हुङ्गाले गाउँ बनेको र यहाँ कुनै दैवीप्रकोप तथा भुँइचालोले पनि कुनै असर नपार्ने हुँदा कर्कट नागले रक्षा गरेको जनविश्वास रहेको पाइन्छ । तसर्थ, यहाँ कृषि कार्यको लागि पनि काम गर्न पत्थरिलो पत्रे चट्टानले बनेको भू-बनौटको कारण कठिन हुने भएकोले कठिन भन्दा भन्दै पछि अपभ्रंश भई कटुन्जे नामाकरण रहेको हुनसक्ने जनविश्वास छ ।

लिच्छविकालदेखि सूर्यविनायक जंगलमा धेरै कटुसका रुखहरू भएको र सुवर्णेश्वर महादेव स्थान भएको कारण सुवर्णपुर मौजा, सूर्यविनायक गणेश स्थानका कारण सूर्यविनायक कटुसग्राम भनिन्थ्यो र मल्लकाल हुँदै पछि

आउँदा सुवर्णपुर मौजा सूर्यविनायक कटुसग्रामबाट कटुसग्राम भन्दा भन्दै पछि अपभ्रंश भई कटुन्जे मात्रै रहन गएको वयोबृद्धहरूको भनाई पाइन्छ ।

नगरकोट :- प्राचीन समयमा यहाँ एक जना मानिस आफ्नो कुनै कार्य गर्न लाग्दा आफूले लगाई राखेको कोट फुकाली राखी हेरिरेका अन्य मानिसलाई "नचलाकोट" भनी कार्य शुरुगरेका थिए । त्यही मानिसले नचलाकोट भनेको आधारबाट नै नगरकोट नाम रहनगएको भन्ने स्थानीय वासिन्दाहरूको भनाई रहेको पाइन्छ । कालान्तरमा गएर नचलाकोटबाट अपभ्रंश भएर नगरकोट भएको होला भन्ने जनश्रुति छ । त्यस्तै नेपालको पश्चिम भागमा तामाङ्ग, मगर बस्ती रहेको डाँडाको अति चुच्चो भागलाई कोट भन्ने चलन छ । यस भेकमा पनि तामाङ्गहरू रहेका र नगर क्षेत्रबाट यो गाउँ अग्लो भएको हुँदा यसलाई "नगरकोट" भन्ने गरेको पाइन्छ । साथै नगर+कोट दुईभिन्न शब्दहरू मिलेर "नगरकोट" शब्द बनेको हो । त्यसै शब्दलाई टुक्याएर हेर्दा पनि नगरको अर्थ "शहर" र कोटको अर्थ "अग्लो भूभाग" भन्ने बुझिन्छ ।

नखेल :- नन्दीकेश्वर महादेवस्थान रहेको यस गा.वि.स.लाई नन्दीकेश्वरको नामबाट पहिले चिनिन्थ्यो । यसै नन्दीकेश्वरको अपभ्रंश हुन गई हाल नङ्खेल नामाकरण हुन गएको भन्ने बुढापाकाको भनाई छ ।

सिपाडोल :- यो भेगको पर्वतमालामा पानीका डोलहरू प्रशस्त भएका र मलिलो माटो भएकोकारणले गर्दा यस गाउँको नाउँ सिपाडोल रहेको हो भनिन्छ । 'सिपा' को अर्थपानीयुक्त घाप अर्थात पानी नसुक्ने माटो हो । त्यसै गाउँकोनाउँलाई जनजिब्रोलेस्वीकार गरेको हुँदा महादेवको नाउँ पनि गाउँकै नाउँसँग मिल्दो सिपारेमहाद्यो (नेवारी भाषामा) रहनगएको हो भन्न सकिन्छ ।

सिरुटार :- सिरु र टार दुई शब्दको संयोजनबाट यस गा.वि.स.को नाम सिरुटार भएको हो । सिरु र टारको अर्थमा सिरु भनेको सुख्खा जमिनमा हुने एक प्रकारको कडा डाँठभएको घाँस हो भने टार भनेको सिरु जस्तो घाँसको लागि उचित हावापानी र माटोभएको सुख्खा टारी जमिन हो ।

सुडाल :- पौराणिककालमा तिब्बतबाट मञ्जुश्री नेपाल खाल्डो प्रवेश गर्दा पानीले भरिएको अवस्था भएकोले यहाँको थाकलमाठ उच्च स्थानमा आई तपस्या गरेकी थिइन् भन्ने भनाई छ । मञ्जुश्रीको तपस्याबाट सरस्वती प्रकट भई वरदान दिएकोले यस स्थानको नाम महामञ्जुश्री हुन गएको हो भन्ने भनाई पनि छ । यसको साथै पौराणिक कालमा यस गा.वि.स.को वडा नं. २ बाउबारीको चौर भन्ने स्थानमा सुनको धाराहरू थिए र यसबाट पछि अपभ्रंस हुन गई सुडाल नाम रहन गएको भन्ने भनाइ छ । यस बाहेक स्थानीय वासिन्दाहरूको भनाई अनुसार पृथ्वीनारायण शाहले भक्तपुर विजय गर्दा यहाँको जीतपुरमा भयानक लडाई गरी विजय हासिल गरेकोले यसको नाम जीतपुर रहन गएको हो भन्ने भनाई पनि छ । अझै पनि यसलाई जीतपुरसुडाल पनि भनिने गरिन्छ ।

ताथली :- यहाँ टार तथा थलीहरू प्रशस्त भएकोले पहिले यसलाई टारथली भनिएको र पछि टारथली अपभ्रंश भएर ताथली रहन गएको भन्ने भनाई छ । यस ठाउँमा धेरै टारहरू र अग्लो ठाउँमा सम्म परेको जमिनहरू रहेका छन् । यसरी हेर्दा बेसी वासमथर अन्तर्गत टारहरू पर्ने र अग्लो ठाउँमा सम्म परेको जमिनलाई थली अन्तर्गत पर्ने हुँदा पनि यहाँको वासिन्दाहरूको भनाई सत्य र अर्थपूर्ण देखिन्छ ।

१.४ प्रमुख धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू

दरबार चोक

भक्तपुरको दरवार चोक नेपाली कला कृतिको लागि एक प्रदर्शनी स्थल बनेको छ। यहांठूला-साना देवलहरू, मन्दिरहरू, दरवारका भागहरू, चोकहरू इत्यादि आ-आफ्नो कलात्मक विशेषताका प्रतीकको रूपमा रहेका छन्। यिनीहरूमा सिंह-ढोका, चित्र संग्रहालय, स्वर्णद्वार, भूपतीन्द्र मल्लको सालिक, ठूलो घण्टा, कलाकृतिले भरिपूर्ण पचपन्न भ्याल आदि उल्लेखनीय छन्। दरवारका ९९ चोकहरू मध्ये मुख्य चोक स्थित तलेजु भवानीको मन्दिर पनि आफ्नै विशेषता बोकेको छ।

न्यातपोल मन्दिर

न्यातपोल अर्थात पाँचतल्ले छाना भएको यो मन्दिर काठमाडौं उपत्यकाको सबभन्दा अग्लो देवल हो। टौमढी टोलमा रहेको यस देवल राजा भूपतीन्द्र मल्लले वि.सं. १७६५ मानिर्माण भएको हो। यसको नजीकैको एक भैरव ज्यादै उग्र स्वभावको हुंदा सो भैरवलाई संयममा राख्न भैरवले पनि मान्नु पर्ने देवता स्थापना गर्नको निमित्त यो मन्दिर बनाइएको हो भनिन्छ।

भैरवनाथ मन्दिर

न्यातपोल देवलको पूर्वी भागमा रहेको यो मन्दिर राजा जगतज्योति मल्लको पालामा बनाइएको थियो। यो मन्दिर उपत्यकाभित्र पाइने अरु भैरवका मन्दिरहरूभन्दा अलग्गै किसिमको छ। यस मन्दिरमा कुँदिएका मूर्तिहरू पनि ज्यादै गहकिला तथा भावात्मक छन्। यो मन्दिरको छानाको सबभन्दा माथिल्लो टुप्पामा सातवटा गजूरहरू छन्। यसको तल्लो तल्लामा साना-साना पाँचवटा सुनका भ्यालहरू छन्। माथिको सुनको छाना त्यसभन्दा माथिका गजूरहरू तथा पित्तलका सिंहहरूले यसलाई निकै आकर्षक बनाएका छन्। यस मन्दिर भित्रको भैरवलाई वर्षेनी बिस्केट (वैशाख १ गते) का दिन रथमा राखी जात्रा मनाइन्छ।

दत्तात्रय मन्दिर

यो मन्दिर पनि काष्ठमण्डप जस्तै एउटै रुखबाट बनेको भन्ने विश्वास गरिन्छ। यक्ष मल्लले ई. १४२७ मा बनाएको यस मन्दिरको ठीक अगाडि एउटा भीमसनेको मन्दिर छ। तीन तल्ले छाना भएको यो मन्दिरको मुख्य ढोकामा दुईवटा ढुङ्गाका कुतुवहरू पालो वसिराखेका छन्। मन्दिर अगाडि अग्लो ढुङ्गाको खम्बामाथि राखिएको गरुडले यसमा विष्णुको मूर्तिको सङ्केत गरेता पनि यसलाई शिवको अवतार मान्दछ। मन्दिरको नजीकै एउटा मयूरपङ्खी भ्याल तथा विभिन्न कलाकृतिले सजाइएको एउटा पूजारी मठ पनि रहेकोछ।

नवदुर्गा मन्दिर

आफ्नै प्रकारको महत्व राख्ने एउटा चोकको मध्य भागमा उठाईएको यो मन्दिर शहरको उत्तर भागमा अवस्थित रहेको छ र यस मन्दिर भित्र दुर्गाको मूर्ति (भगवती अवतार) राखिएको छ। यो मन्दिर अरु शहरमा नभएकोले भक्तपुरको मात्र नभैकन अरु शहरको मानिसहरू समेत पूजाआजा गर्न आउँछन्।

चांगुनारायण मन्दिर

भक्तपुर शहरबाट उत्तरतिर करीव ४.८ किलोमिटर टाढा बागमती नदीको किनारमा रदोलागिरी डांडाको टुप्पामा अवस्थित यो मन्दिर जिल्लाभरीको सबभन्दा पुरानो लिच्छविकालीन कृति भनेर मानिएको छ। यस मन्दिरलाई नेपालको मन्दिर मध्ये सबभन्दा नमूनाको रूपमा लिन सकिन्छ।

सूर्यविनायक मन्दिर

करीव १.६ किलोमिटर दक्षिण जङ्गलको छेउमा अवस्थित यो गणेश मन्दिर राजा विष्णुदेव बर्माले बनाएका हुन् भनिन्छ। प्राकृतिक दृष्टिकोणले अति सुन्दर यो ठाउँमा पूजापाठ गर्नर बनभोज गर्नेहरुको भीड लाग्ने गर्दछ।

अन्य मन्दिर

माथि उल्लेख गरिएका मन्दिरहरु बाहेक आ-आफ्नै विशेषता भएको अरु थुप्रै मन्दिरहरु छन् जस्तै निलबाराही, हाकाली, इन्द्रायणी, महामञ्जुश्री, सरस्वती स्थान, ब्रम्हायणी, बाराही, सुवर्णेश्वर, पशुपतिनाथ इत्यादि।

१.५ जल सम्पदा

यहां ठूल-ठूला स्थायी रूपमा वर्षैभरी बग्ने नदीहरु नभएतापनि बीचबाट बगेको हनुमन्ते रकाठमाडौं जिल्लालाई छुट्याउने मनोहरा नदी यस जिल्लाका मुख्य नदीहरु हुन्। यसबाहेक यिनै नदीहरुमा मिल्ने साना-ठूला सहायक खोलाहरु यस जिल्लाभित्र छरिएर रहेका छन् :-

मनोहरा नदी

जिल्ला भित्र बग्ने सबैभन्दा लामो र ठूलो नदीको रूपमा रहेको मनोहरा नदी यस जिल्लाका उत्तरी पूर्व स्थित महादेव पोखरी डांडाबाट निस्केर काठमाडौं र भक्तपुर जिल्लाको सीमानाबन्दै पश्चिमतिर बग्दछ भने सराङचोकको केही पूर्व पुगेपछि यो नदी दक्षिण-पश्चिम मोडेर लोकन्थली पुगेपछि हनुमन्ते नदीमा गएर मिल्दछ। त्यसपछि एउटै नदी भई शङ्खमूलदोभानमा बागमती नदीसित मिल्न जान्छ।

हनुमन्ते नदी

जिल्लाको पूर्वी सीमानास्थित महादेव पोखरी डांडाबाट उत्पत्ति भई यो खोला नगरकोट रबागेश्वरी डांडाको मध्य-भागबाट पश्चिमतिर बगेर सुडाल पुगेपछि यो दक्षिण-पश्चिम दिशामा बग्दछ। त्यसपछि भक्तपुर शहरको दक्षिणभागबाट सीधा पश्चिम बगेर भीकृचाभन्ने ठाउँनेर पुगेपछि यो मनोहरा नदीमा मिल्न जान्छ। मुहानदेखि अन्तसम्म यो नदीको लम्बाई करीव २१ किलोमिटर छ। जिल्लाको मध्य भाग भएर बग्ने यो नदीमा साना-ठूलाधेरै खोलाहरु मिल्न आउछन्।

अन्य खोलाहरु

माथि उल्लेखित दुई नदीहरु बाहेक जिल्लाका पूर्व र दक्षिणका डांडाहरुबाट उत्पत्ति भई हनुमन्ते नदीमा मिल्ने साना ठूला सहायक खोलाहरु मध्ये खसाङ खुसुङ, फूलवारी, दोर्खु, चंखु, दुर्गे र चारखण्डे प्रमुख छन्। दुर्गे खोलाले केही हदसम्म भक्तपुर र ललितपुर जिल्लाको सीमानाको काम दिएको छ। यसमा भक्तपुर जिल्लातर्फबाट मिल्न आउने सहायकमा चारखण्डे र ललितपुरबाट बगेर आई यसमा मिल्ने गोदावरी खोलाहरु हुन्। खसाङ खुसुङ खोला भक्तपुर शहरको उत्तर-पूर्व स्थित छालिङ डांडाबाट उत्पत्ति भएर आएको छ।

विभिन्न पोखरी तथा जलकुण्डहरू

यस जिल्लामा छरिएर रहेका विभिन्न पोखरीहरू मध्ये सिद्धपोखरी, भाजुपोखरी, कमलपोखरी, नः पोखरी प्रमुख छन् ।

भक्तपुर नगर क्षेत्रमा रहेका धार्मिक र ऐतिहासिक पोखरीहरूको विवरण

क्र.सं.	पोखरीको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (बर्ग फीट)
१	च्याहासिंह पुखु	१	२१००
२	जेला पुखु	२	१८००
३	सलां पुखु	३	४७२५
४	लामगः पुखु	३	४०००
५	वेखः पुखु	४	५६०७
६	क्वाठण्डौ पुखु	४	१०५००
७	यातु बहारे पुखु	४	३७५००
८	रवंग पुखु	४	२४००
९	भोला पुखु	५	६०००
१०	नाग पुखु	५	६०४८
११	अंचा पुखु	५	३७२४
१२	खंचा पुखु	६	६००४
१३	हाद पुखु	७	१६००
१४	गलसी पुखु	८	१५००
१५	यालाछें च्यासी पुखु	१०	५४८७
१६	व्यासी	१०	१३६५
१७	व्यासौ	१०	६४०
१८	लैको पुखु	११	१२००
१९	कुमारी पुखु	११	३३००
२०	ख्योः पुखु	११	११७५
२१	दुइंचा पुखु	११	१६००
२२	मंगलाछे पुखु	१३	८००
२३	भण्डाःपुखु	१३	८०००
२४	देगमना पुखु	१४	११५६

क्र.सं.	पोखरीको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (बर्ग फीट)
२५	मंगलतिर्थ पुखु	१४	२०००
२६	इन्द्रायणी पुखु	१५	३६००
२७	इन्द्रायणी पुखु	१५	१२२५
२८	व्यासी पुखु	१५	२२५
२९	कालदह पुखु	१५	२८९
३०	मचाफोंग पुखु	१५	-
३१	तेखाची पुखु	१६	६५८०
३२	नः पुखु	१७	१०७७५०
३३	तः पुखु	१७	१४२९२६
३४	भाजुया पुखु	१७	१६८८२०
३५	रानी पुखु	१७	-

स्रोत : जि.वि.स. भक्तपुर

भक्तपुर जिल्लामा विभिन्न सेवा सुविधाको अवस्था

हुलाक सेवा

यस जिल्लामा जिल्ला हुलाक कार्यालय १, इलाका हुलाक ८, अतिरिक्त हुलाक १३ मध्ये ५ वटा (गुण्डु, कटुञ्जे, चाँगु, सिपाडोल र छालिङ) रहेका छन् ।

सञ्चार सेवा

नेपाल टेलिकम तथा विभिन्न निजी कम्पनीहरू मार्फत यस जिल्लामा विभिन्न दुर सञ्चार सेवाहरू उपलब्ध रहेका छन् । मोबाइल फोन, सामान्य फोन लगायत ईमेल, इन्टरनेट, फ्याक्स जस्ता आधुनिक सञ्चार सुविधाहरू यस जिल्लामा उपलब्ध रहेका छन् । जिल्लामा रहेको ४ वटा टेलिफोन एक्सचेन्जहरू मार्फत जिल्लाका सबै नगरपालिकाका पुरै वडाहरूमा टेलिफोन सेवा उपलब्ध छ ।

सञ्चार सेवा	सेवा उपभोग गर्ने घरपरिवार (प्रतिशतमा)
इन्टरनेट	१३.०८
टेलिफोन	२५.५०
मोबाइल फोन	८६.९२

राष्ट्रिय जनगणना - २०६८ को प्रतिवेदन

उद्योगको अवस्था

घरेलु तथा सानो उद्योग कार्यालयका अनुसार यस जिल्लामा विभिन्न किसिमका ५१०२ वटा संचालनमा रहेका पाइन्छन्। जसमध्ये सबैभन्दा बढी उत्पादनमुलक २७६८ वटा र सबैभन्दा कम पर्यटनमुलक २६५ वटा रहेका छन्।

उद्योगको किसिम

उत्पादनमुलक	पर्यटनमुलक	कृषिसम्बन्धी	सेवामुलक	निर्माणमुलक	जम्मा
२७६८	२६५	२७४	१४६८	३२७	५१०२

गरिबीको अवस्था

नेपालको सालाखाला गरिबीको रेखा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष १९२६१ निर्धारण गरिएको छ। खाद्य तथा गैर खाद्यमा गरी कुल प्रतिव्यक्ति १९२६१ भन्दा मुनी उपभोग खर्च भएका व्यक्तिहरुलाई गरिब मानिएको छ।

गरिबीको दर अनुसार जिल्लाहरुको समृद्धिस्तर २०५८ र २०६८

उच्च समृद्धि स्तर भएका जिल्लाहरु	२०५८	२०६८
जिल्लाको नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको दर (प्रतिशत)
भक्तपुर	८.७	१२.५

स्रोत : नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६३

गरिबीको दर अनुसार नगरपालिकाहरुको समृद्धिस्तर २०५८

उच्च समृद्धिस्तर भएका न.पा.हरु	
न.पा.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)
भक्तपुर न.पा.	6.7
मध्यपुर ठिमी न.पा.	6.9

स्रोत : नेपालमा गरिबीको लघुक्षेत्र अनुमान २०६३

गरिबीको दर अनुसार नगरपालिकाहरुको समृद्धिस्तर २०६८

मध्यम समृद्धिस्तर भएका न.पा.हरु	
न.पा.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)
मध्यपुर ठिमी न.पा.	12.4

गरिबीको दर अनुसार नगरपालिकाहरूको समृद्धिस्तर २०६८

न्यून समृद्धिस्तर भएका न.पा.हरू	
न.पा.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)
भक्तपुर न.पा.	27.2

माथिको विश्लेषण गर्दा २०५८ को अनुमानको आधारमा उच्च समृद्धिस्तरमा परेका नगरपालिका वि.स. २०६८ को अनुमानमा उक्त समृद्धिस्तरबाट तल भरेको छ। मध्यपुर ठिमी न.पा. मध्यम समृद्धिस्तरमा भरेको छ भने भक्तपुर न.पा. न्यून समृद्धिस्तरमा भरेको देखिन्छ।

जिल्ला र नगरपालिकाहरूको गरिबीको दर, गरिबीको विषमता र गरिबीको गहनता २०६८

क्र.सं	जिल्ला, नगरपालिकाको नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरूको संख्या
१	जिल्ला भक्तपुर	12.47(1.43)	2.87(0.43)	0.99(0.18)	36,999
२	भक्तपुर नगरपालिका	27.23(4.02)	6.75(1.29)	2.43(0.55)	22,216
३	मध्यपुर ठिमी नगरपालिका	12.39(2.19)	2.7(0.58)	0.89(0.22)	10,236

इलाकाहरूको गरिबीको दर र गरीबहरूको संख्या २०६८

जिल्ला भक्तपुरको इलाका नं.	लक्षित क्षेत्र नं.	गा.वि.स.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)
01	1	भक्तपुर नगरपालिका	27.23(4.02)	6.75(1.29)	2.43(0.55)
02	1	दुवाकोट	2.01(1.4)	0.32(0.26)	0.08(0.08)
02	2	भौखेल	3.19(2.02)	0.53(0.4)	0.14(0.12)
03	1	छालिङ	6.11(2.98)	1.05(0.62)	0.29(0.19)
03	2	चाँगुनारायण	5.31(2.19)	0.91(0.45)	0.25(0.14)
04	1	बागेश्वरी, नगरकोट	8.4(2.75)	1.55(0.63)	0.44(0.21)
05	1	सुङ्गल	6.33(3.14)	1.1(0.65)	0.39(0.2)
05	2	ताथली	5.06(3.05)	0.85(0.63)	0.23(0.2)
06	1	चित्तपोल, नडखेल	4.07(1.82)	0.68(0.36)	0.18(0.11)
07	1	सिपाडोल	2.96(1.7)	0.49(0.33)	0.13(0.1)
08	1	कटुन्जे	0.8(0.5)	0.11(0.08)	0.03(0.02)
09	1	गुन्डु	4.39(2.59)	0.75(0.52)	0.2(0.16)

जिल्ला भक्तपुरको इलाका नं.	लक्षित क्षेत्र नं.	गा.वि.स.को नाम	गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)
09	2	दधिकोट	1.79(1.27)	0.28(0.24)	0.07(0.07)
09	3	सिरुटार	2.37(1.54)	0.37(0.27)	0.09(0.08)
10	1	बालकोट	1.13(0.82)	0.17(0.14)	0.04(0.04)
11	2	मध्यपुर ठिमी नगरपालिका	12.39(2.19)	2.7(0.58)	0.89(0.22)

स्रोत - नेपाल गरिबी क्षेत्र अनुमान - २०६८

वर्षा एवम् तापक्रमको स्थिति

धेरै जसो भेगमा समशितोष्ण किसिमको हावापानी विद्यमान छन । यस जिल्लाको पुर्व र दक्षिण तर्फको पहाडी भू-भागमा लेकाली शित प्रदेशीय हावा पाइन्छ । गर्मी महिना करिब ३२ डिग्री से. तापक्रम पुग्दछ भने जाडोमा -२ डिग्री पुग्दछ । वर्षा बढी मात्रामा मनसुनद्वारा गर्मी महिनामा हुन्छ । हिउँदमा वर्षा फाटफुट मात्र हुने गर्दछ ।

महिना अनुसार जिल्लाको तापक्रम र वर्षाको स्थिति

महिना	अधिकतम तापक्रम (से.ग्रे.)	न्यूनतम तापक्रम (से.ग्रे.)	सरदर वर्षा (मि.लि.)
जनवरी	२१.४	९.०	२२.४
फ्रेबुअरी	२४.८	११.४	२३.१
मार्च	३०.६	१५.४	१६.९
अप्रिल	३६.४	२०.५	१६.१
मे	३७.७	२४.५	६०.२
जुन	३६.७	२६.४	१९०.३
जुलाई	३३.१	२६.३	४१०.२
अगस्ट	३२.९	२६.३	३२१.७
सेप्टेम्बर	३२.५	२५.०	२१५.६
अक्टोबर	३१.६	२०.८	५३.५
नोभेम्बर	२८.२	१५.१	५.७
डिसेम्बर	२३.७	१०.३	१५.१
वार्षिक	३०.८	१९.३	१४१६.४

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका ०७०/७१

२०७० सालमा भएको संविधानसभा निर्वाचन सम्बन्धी जानकारी

निर्वाचन क्षेत्र संख्या	-	१
मतदान केन्द्र संख्या	-	७५
मतदान बुथ संख्या	-	१९७
कुल मतदाता संख्या	-	१,४९,५५८
कुल पूरुष मतदाता संख्या	-	७३,६८३ (४९.२ प्रतिशत)
कुल महिला मतदाता संख्या	-	७५,९६८ (५०.८ प्रतिशत)
तेस्रो लिङ्गी संख्या	-	७

प्रत्यक्ष निर्वाचन तर्फ

विवरण	जम्मा	निर्वाचन क्षेत्र.नं. १	निर्वाचन क्षेत्र. नं. २
मतदाता	१,४९,५५८	६७,३४०	८२,२१८
खसेको मत	१,२६,९१६	५६,५२९	७०,३८७
खसेको मत प्रतिशतमा	८४.८६	८३.९५	८५.६१
रद्द मत	४९६१	१९०९	२२५२
रद्द मत प्रतिशतमा	३.२८	३.३८	३.२

समानुपातिक तर्फ

विवरण	जम्मा	निर्वाचन क्षेत्र.नं. १	निर्वाचन क्षेत्र. नं. २
खसेको मत	१,३०,७७३	५८,७८७	७१,९८६
खसेको मत प्रतिशतमा	८७.४४	८७.३	८७.५६
रद्द मत	२,५३७	१,१९६	१,३४१
रद्द मत प्रतिशतमा	१.९४	२.०३	१.६६

प्रत्यक्ष तर्फको निर्वाचन परिणाम

विवरण	निर्वाचन क्षेत्र.नं. १	निर्वाचन क्षेत्र. नं. २
निर्वाचित संविधानसभा सदस्यको नाम	नारायणमान विजुक्छे	रामेश्वर प्रसाद ढुंगेल
राजनीतिक दलको नाम	नेपाल मजदुर किसान पार्टी	नेपाली कांग्रेस
उमेर	७५	५३
लिङ्ग	पुरुष	पुरुष
प्राप्त मत	२०,४४६	२१,१२१

आ.व. २०७०/७१ मा राजस्व असुली

सि.नं.	विवरण	लक्ष्य हजारमा	असुली हजारमा	प्रतिशत
१	आन्दानी कर	७४३९१५	८६५३३१	११६.३२
२	घरबहाल कर	४८११९	५५५०४	११५.१६
३	व्याज कर	१५२९६०	१४८५११	९७.०९
४	मूल्य अभिवृद्धि कर	४३३६५२	३८९५४२	८९.८३
५	अन्त शुल्क	१६७३९४	१५९१२५	९५.०६
६	स्वास्थ्य कर	३८१४	५१५३	१३५.१
७	शिक्षा कर	९६३६	१२७५८	१३२.४
	जम्मा	१५५९५७०	१६३५९२३	१०४.९

स्रोत - आन्तरिक राजस्व कार्यालय, भक्तपुर

२०७० वैशाख १२, १३, २१ गते गएको महामुकम्प भएको क्षति तथा राहतको विवरण

जिल्ला प्रशासन कार्यालय तथा जिल्ला प्रकोप उद्धार समितिबाट प्राप्त जानकारी अनुसार २०७२/३/१७ सम्मको क्षति तथा राहत वितरण यस प्रकार रहेको छ ।

मृतक संख्या	-	३२८
बेपत्ताको भएको संख्या	-	५
घाइतेको संख्या	-	३६
पूर्ण क्षति भएको घर संख्या	-	२४१७९
आंशिक क्षति भएको घर संख्या	-	७८१०
सामान्य क्षति भएको घर संख्या	-	७२२१

चौपाया मृत्यु	मृत्यु	घाइते
गाई -	१४६	१९
भैसी -	१४	१
बाखा -	२६९	३०
भेडा -	१६	अन्य ३८००
कुखुरा -	१४५७०५	
अण्डा -	१९८९००	
बंगुर -	२५	

चौपाया मृत्यु	मृत्यु	घाइते
अन्य -	२	
संचित धान मेट्रिकटन	११२५	
तरकारी सबै मेट्रिक	३२४१	
आलु मेट्रिक टन -	१०६२	
गहुँ मेट्रिक टन -	४२०	
तरकारी टनेल -	५३००००	
टनेल भित्रको तरकारी	२ करोड	
च्याउँ टनेल र भित्रको	५६ लाख	

राहत वितरणको विवरण (जि.प्र.का. ले मिति २०७२।३।११ गतेसम्ममा वितरण गरेको)

१. मृतक परिवारलाई राहत रकम वितरण :- $३२७ \times ४०,०००।०० = १,३०,८०,०००.००$

$२८३ \times १,००,०००।०० = २,८३,००,०००.००$

$४,१३,८०,०००.००$

२. नगरपालिकाहरूले वितरण गरेको :

नगरपालिकाको नाम	वितरण दर	जम्मा वितरण
भक्तपुर नगरपालिका	२०५ x ३००००	६१५००००
मध्यपुर थिमी नगरपालिका	१८ x २५०००	४५००००
अनन्तलिङ्गेश्वर नगरपालिका	३० x १००००	३०००००
सूर्यविनायक नगरपालिका	६ x १००००	६००००
महामञ्जुश्री-नगरकोट नगरपालिका	१५ x १००००	१५००००
चाँगुनारायण नगरपालिका	१३ x १५०००	१९५०००
जम्मा		रु ७३०५०००

राहत सामग्री वितरणको वितरण (२०७२।२। २२ गतेसम्मको) :-

क्र.सं	राहत सामग्री	चांगुनारायण नपा	महामन्जुश्री नपा	सुर्यविनायक नपा	अनन्त लिङ्गेश्वर नपा	भक्तपुर नपा	मध्यपुर थिमी नपा	जम्मा
१.	पाल	३४००	३१८८	३३७७	३२६९	३९३५	२१४३	१९३१२
२.	चिउरा (बोरा)	१६१	१८७	२७८	३५४	९४६	१९५	२१२१
३.	चिनी (बोरा)	३	३	५	५	८	४	२८
४.	चाउचाउ (कार्टून)	१६४८	२३७१	१२८९	१४२१	३१८६	१६०१	११५१६
५.	दालमोठ (बोरा)	२	२	२	३	२	१	१२
६.	नून (बोरा)	१०	१६	२०	१३	११	९	७९
७.	नून (के.जि.)	-	-	२०००	-	-	-	२०००
८.	आटा (के.जि.)	-	-	५०००	-	-	-	५०००
९.	बिस्कूट (कार्टून)	९६३	१००५	३१९	८०२	१०७४	३७६	४५३९
१०.	भूजिया			१	१	२००		२०२
११.	चामल (के.जि.)	२०५८०	२०९००	३७३७०	१७६८०	३१८३०	१३२९०	१४१६५०
१२.	दाल (के.जि.)	-	-	६०	-	२००	५०	३१०
१३.	खू.चाउचाउ	२०७	२००	६९८	२०८	५००	२००	२०१३
१४.	किट सेट	६	६	४	२	३	२	२३
१५.	पानी (कार्टून)	-	५०	२०	३७	६९०	१०	८०७
१६.	कम्पोजिट सेट बाल्टी सहित	४	५	१३	१	४८	-	७१
१७.	आलू (बोरा)	२	२	३	७	८	२	२४
१८.	पिठो र मैदा(बोरा)	१०	-	२१	२७	२६	३	८७
१९.	मण्डी (पिस)	३०	२००	१६०	३०३	३२५	-	१०१८
२०.	ड्राई ब्रेड(बोरा)	१	-	-	१०	१३	-	२४
२१.	भाडासेट	८	१०	१०	३१	२०	-	७९
२२.	जेनेरेटर	-	-	-	-	१०	-	१०
२३.	साबून कार्टून	२४	१५	२२	१५	१५	-	९१
२४.	प्याक आईटम	७०	-	-	-	-	-	७०
२५.	चिया पत्ति (पिस)	५००	२००	५००	४००	६००	१००	२३००
२६.	UNITED MIX ITEM कार्टून)	४९४	२५७	३२१	३५२	५७५	१२०	२११९

मिति २०७२।२।२२ सम्ममा वितरण गरिएका पालहरूको प्राप्ति वितरण

क्र.सं.	विवरण	त्रिपाल	चाइनिज टेन्ट	इन्डियन टेन्ट
१.	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी मार्फत प्राप्त	६३५ थान	—	—
२.	दैवी प्रकोप उद्धार समिति, भ्वापा	७२२० थान	—	—
३.	विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	५७० थान	—	—
४.	शहरी विकास मन्त्रालय	९९९ थान	—	—
५.	नेशनल ट्रेडिङ लिमिटेड	४६६२ थान+ २४६वण्डल	—	—
६.	बम्बई डाईड मिनिष्ट्री अफ हेल्थ	६९७ थान	—	—
७.	गर्भमेन्ट अफ वेष्ट बंगाल	३५०० थान	—	—
८.	हिमानी ट्रष्ट	२५० थान	—	—
९.	नेपाल प्रहरी	४५० थान	—	—
१०.	नेपाली सेना	३०० थान	२८५ थान	४५ थान
११.	नेपाल फुटबल संघ	१५० थान	—	—
	जम्मा	१९३५३ थान+ २४६ वण्डल	—	—

मिति २०७२।२।२२ सम्ममा वितरण गरिएका पालहरूको वितरण

क्र.सं.	नगरपालिकाको नाम	त्रिपाल	नापाले गरेको त्रिपाल वितरण	चाइनिज टेन्ट	इन्डियन टेन्ट
१.	चाँगुनारायण न.पा.	३४०० थान	११६७ थान	२ थान	९ थान
२.	महामञ्जुश्री-नगरकोट न.पा.	३१८८ थान	२२७० थान	५ थान	—
३.	सूर्यविनायक न.पा.	३३७७ थान	—	६ थान	२ थान
४.	अनन्तलिङ्गेश्वर न.पा.	३२६९ थान	३०० थान	७ थान	—
५.	भक्तपुर न.पा.	३९३५ थान	११०० थान	११५ थान	—
६.	मध्यपुर न.पा.	२१४३ थान	४५६ थान	१० थान	५ थान
७.	सरकारी कार्यालयहरू, प्रहरी र गणहरू	४८६ थान	—	११३ थान	१२ थान
	जम्मा	१९७९८ थान	५२९३ थान	२५८ थान	१४ थान

सडक एतम् बाटोघाटोको अवस्था

राजधानीबाट शुरु भै काभ्रे जिल्ला हुँदै जाने कोदारी राजमार्ग यस जिल्लाको बीचबाट गएको छ। राजधानीसँग जोड्ने नयाँ र पुरानो बाटो गरि बस, ट्रक, मिनिबस, ट्याक्सी आदि सवारी साधनहरूको आवागमन हुनाले यातायातको दृष्टिकोणबाट यस जिल्लालाई सुविधाजनक जिल्ला मान्न सकिन्छ। जिल्लाको सबै नगरपालिकामा

सडक पुगिसकेको र यातायात चालु भैसकेको छन् । आन्तरिक सडकमा काठमाण्डौदेखि नगरकोटसम्म जोडने पक्की सडक रहेको छ । जिल्लाको मध्यखण्डबाट पुर्वाञ्चल र मध्यमाञ्चललाई जोड्ने सिन्धुली बर्दिवास सडकको निर्माण कार्य सम्पन्न भैइ यातायात चालु भैसकेको छ ।

कालोपत्र	-	८५.८१ कि.मी.
ग्राभेल	-	२०६.४१ कि.मी
माटे	-	८२.७८ कि.मी.
भोलुङ्गे पुल/ट्रस्ट पुल	-	३ वटा

अपराध सम्बन्धी तथ्याङ्क

महानगरीय प्रहरी परिसर अनुसार भक्तपुर जिल्लाको आ.व.२०६८/०६९ देखि आ.व. ०७१/०७२ सम्म को विभिन्न अपराध सम्बन्धी तथ्याङ्क यस प्रकार रहेको छ ।

सि.नं.	मुद्दा शीर्षक	आ.व. ०६८/६९	आ.व. ०६९/७०	आ.व. ०७०/७१	आ.व. ०७१/७२ को असार ०८ गते सम्म
१	कर्तव्यज्यान	६	७	५	५
२	ज्यान मार्ने उद्योग	६	६	४	६
३	गर्भपतन	-	१	-	-
४	भवितव्य ज्यान	४१	५७	२५	३१
५	विष सेवन आत्महत्या ज्यान	२६	१९	१३	२८
६	आगोले जलि आत्महत्या ज्यान	२	-	१	१
७	भूण्ड आत्महत्या ज्यान	३०	४१	३७	३२
८	औजार हतियार बाट	१	-	१	-
९	पानीमा डूबि आत्महत्या ज्यान	-	१	१	-
१०	फुटकर ज्यान	१९	१५	१६	२४
११	हाम फाली	-	१	१	-
१२	डाँका	२	३	२	४
१३	चोरी	२९	१९	१६	३४
१४	चोरी उद्योग	१	-	-	-
१५	ठगी	६	६	१८	९
१६	कित्ते ठगी	-	-	-	-
१७	जबरजस्ती करणी	११	१५	१५	१८
१८	जबरजस्ती करणी उद्योग	१	२	३	९
१९	पशु करणी	-	-	-	-
२०	लागु औषध	२	३	२१	११

सि.नं.	मुद्दा शीर्षक	आ.व. ०६८/६९	आ.व. ०६९/७०	आ.ब. ०७०/७१	आ.ब. ०७१/७२ को असार ०८ गते सम्म
२१	बहुविवाह	४	७	८	९
२२	हातहतियार खरखजना	३	४	४	४
२३	केही सार्वजनिक अपराध	२०४	१५७	१५०	१७३
२४	सरकारी छाप दस्तखत कित्ते	४	४	६	१
२५	सवारी ज्यान	२९	२१	३२	२४
२६	अपहरण तथा शरिर बन्धक	२	१	३	१
२७	सवारीबाट अंगभंग	९	-	-	६
२८	मानव ओसार पसार तथा बेचबिखन	२	-	३	१
२९	बैंकिङ कसुर तथा ठगी	-	६	९	-
३०	आगो लगाएको	-	-	१	-
३१	जुवा	-	-	१	१२
३२	दूरसंचार प्रणाली ऐन	४	२	-	१
३३	कूटपिट अंगभंग	२	-	-	-
३४	कालो बजार	१	-	१	-
३५	विद्युतिय कारोबार ऐन	-	-	-	-
३६	राहदानी सम्बन्धी	१	-	-	-
३७	आवश्यक वस्तु संरक्षण ऐन	१	-	-	१
३८	प्रतिलिपी अधिकारी उल्लंघन ऐन	४	-	१	-
३९	खोटा चलन	-	-	-	१
४०	चन्दा संकलन	-	-	-	१
जम्मा		४५३	३९६	३९७	४४७

घरेलु हिंसा सम्बन्धी :

सि.नं.	आ.व.	निवेदन परेको संख्या	मिलापत्र संख्या	काम बाँकी संख्या
१.	श्रावण	१२	८	४
२	भाद्र	१०	७	३
३	आश्विन	१२	८	४
४	कार्तिक	५	४	१
५	मंसिर	१०	६	४
६	पौष	७	४	३
७	माघ	९	५	४

सि.नं.	आ.व.	निवेदन परेको संख्या	मिलापत्र संख्या	काम बाँकी संख्या
८	पाल्गुण	५	१	४
९	चैत्र	४	२	२
१०	वैशाख	३	२	१
११	जेष्ठ	७	३	४
जम्मा		८४	५०	३४

सि.नं.	महिना	ज.ज.क.	ज.ज.क.उ.	मा.वे.वि.	बहुविवाह	बेबारिसे
१.	श्रावण	१	-	-	१	-
२	भाद्र	२	१	-	-	१
३	आश्विन	३	-	-	२	६
४	कार्तिक	३	-	-	-	४
५	मंसिर	-	२	-	-	३
६	पौष	-	-	-	२	१
७	माघ	१	-	-	१	४
८	पाल्गुण	२	१	-	१	१
९	चैत्र	२	१	-	२	१
१०	वैशाख	२	२	-	-	१
११	जेष्ठ	२	१	-	-	१
जम्मा		१८	८	-	९	२२

खण्ड - २

जनसांख्यिक अवस्था

२.१ जनसङ्ख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता/महत्त्व :

जनसंख्यासम्बन्धी तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र वा वर्ग विशेषमा काम गर्ने मानिसलाई मात्र नभई यससँग सम्बन्धीत रहने वा जिज्ञासा राख्ने सबै क्षेत्र वा वर्गका नागरिकहरूलाई उत्तिकै पर्दछ। हरेक मानिसहरू आ-आफ्नो पेशामा वा सेवामा लागि रहेका हुन्छन्, ती सबै पेशामा लागेका मानिसहरूले आ-आफ्नो किसिमको आवश्यकता अनुरूप तथ्याङ्कहरूको प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने गर्दछन्। देशको स्वास्थ्य क्षेत्रको योजना बनाउने योजनाकारहरूको लागि आवश्यक पर्ने जनसंख्या तथ्याङ्क र पर्यटन व्यवसायसँग सम्बन्धितहरूले प्रयोग र प्रचलनमा ल्याउने जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कमा उद्देश्यात्मक विभेद रहेको पाइन्छ। त्यसैगरी राष्ट्र र समाजका हरेक अंगमा रहेर काम गर्ने जो कोही सचेत नागरिकहरूलाई यसको सहायता विना भविष्यको योजना बनाउन र बितेका समयमा भए गरेको कामहरूको सहि मूल्याङ्कन गर्न अप्ठेरो पर्दछ। जनसंख्या सम्बन्धी तथ्याङ्कको उपयोग सरकार, स्थानीय सरकार, सरकारी र गैह्र सरकारी संस्था तथा अध्ययन र अनुसन्धानका क्षेत्रमा लागेका मानिसहरूलाई अत्यधिक पर्ने गर्दछ। यस प्रकार समग्र रूपमा भन्नु पर्दा जनसंख्या तथ्याङ्कको आवश्यकता कुनै एक क्षेत्र विशेषको साँघुरो घेराभित्र मात्र नरही व्यापक क्षेत्रको मानिससँग सम्बन्धीत रहेको हुन्छ, र मानिसको अस्तित्व रहनुजेलसम्म यसको आवश्यकता निरन्तर कायम नै रहने छ।

राष्ट्रिय जनगणना : कुनै पनि राष्ट्रको भौगोलिक सिमाभित्र कुनै निश्चित समय र परिधिभित्र रहेर त्यस क्षेत्रमा बसोवास गर्ने सम्पूर्ण नागरिकहरूको गणना गर्ने प्रकृतिलाई राष्ट्रिय जनगणना भनिन्छ। अर्को शब्दमा भन्नुपर्दा जनताहरूको सम्पूर्ण विवरण सहितको तथ्याङ्क संकलनलाई जनगणना भनिन्छ। जनगणना गर्नुको मुख्य उद्देश्य त्यस क्षेत्रमा रहने मानिसको निश्चित संख्याको यकिन गर्नु हो। यसको लागि कुनै क्षेत्र विशेषमा रहेको निश्चित घरहरूको संख्यालाई लिइन्छ र उक्त घरमा रहेका परिवार संख्या, महिला/पुरुष, रहन सहनको स्तर, वसाई-सराई, शिक्षाको अवस्था तथा जन्म तथा मृत्युको सम्पूर्ण बनौट आदिलाई समावेश गरी तथ्याङ्क संकलन गरिन्छ।

जनगणनाबाट संकलन भएको तथ्याङ्क देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको लागि योजना तर्जुमा, अध्ययन एवं अनुसन्धान गर्न प्रयोग गरिने आधारभूत तथ्याङ्क भएकाले कुनै पनि देशमा राष्ट्रिय जनगणनालाई एक महत्त्वपूर्ण राष्ट्रव्यापी कार्यको रूपमा लिईन्छ। यस्तो आयोजना संचालन गर्नको लागि आर्थिक स्रोत जनशक्ति र साधन जुटाउनु पर्ने तथा तयारीको लागि पनि लामो समय लाग्ने भएकोले सबै जसो मुलुकहरूमा जनगणना सामान्यतया १०/१० वर्षमा गर्ने चलन रहेको छ। नेपालमा वि.सं १९६८ (सन् १९९१) देखि जनगणना गर्ने काम शुरु भएको हो। त्यसपछि लगभग प्रत्येक १०/१० वर्षमा जनगणना सञ्चालन हुँदै आएको छ। वि.सं २०६८ (सन् २०११) को गणना नेपालको इतिहासमा ११ औँ जनगणना हो।

२.२ महत्वपूर्ण तथ्याङ्कीय परिभाषाहरू :

कुनै पनि विषयको तथ्याङ्क संकलन गर्दा सो को परिभाषा स्पष्ट उल्लेख हुनु आवश्यक हुन्छ। संकलन गरिएका तथ्याङ्कहरू परिभाषामा एकरूपता भएमा तथ्याङ्कलाई तुलनात्मक रूपमा अध्ययन गरिन सकिने भएकोले यहाँ उल्लेख गरिएको हो। नेपालमा महत्वपूर्ण तथ्याङ्क संकलन गर्ने जिम्मेवारी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले पाएकोमा जनसांख्यिक तथ्याङ्क आदि संकलन गर्दा उक्त निकायले गरेको परिभाषा अनुसार नै गर्दा एकरूपता हुने हुन्छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागद्वारा संचालन गरिने राष्ट्रिय जनगणनामा प्रयोग गरिएको केही परिभाषा यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

क) जनगणना विधि र अक्सर बसोबास : गणना गर्दाको मुख्य उद्देश्य भनेको गणनामा कोहि व्यक्ति नछुटुन् तथा कोहि नदोहरिउन् भन्नु हो। जनगणना गर्ने दुई वटा विधिहरू छन् ति हुनः १) वास्तविक उपस्थिति विधि (*De-facto method*): यस विधिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु भनेको निश्चित समयमा जो जहाँ छ त्यहिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु हो। यो पद्धतिमा प्रायः निश्चित रातको समयलाई सन्दर्भ समय मानि त्यस रात जो जहाँ छ त्यहिबाट तथ्याङ्क संकलन गरिन्छ। २) स्थाई बसोबास गणना विधि (*De-jure method*), यस विधिबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु भनेको *Legal place of Residence* अर्थात कानूनी रूपमा बसोबास गरेको ठाँउबाट तथ्याङ्क संकलन गर्नु हो।

वि. स. २००९/११ देखि प्रत्येक दश-दश वर्षमा संचालन हुँदै आएका जनगणनाहरू मोडिफाइड डे जुरे (*Modified de-jure*) पद्धतिको आधारमा गणना हुँदै आएको छ। यस विधि अनुसार व्यक्तिको गणना गर्दा व्यक्ति प्रायःजसो जुन ठाउँमा बसोबास गर्छन्, त्यो व्यक्ति/परिवारको गणना त्यही ठाउँबाट गर्नुपर्दछ। गणनाको अवधिमा कुनै व्यक्ति छोटो समयको लागि औषधोपचार वा तीर्थयात्रा वा पर्यटनका लागि आफ्नो अक्सर बसोबासको स्थान छोडी अन्यत्र गएको भएतापनि त्यस्ता व्यक्तिहरूको गणना अक्सर बसोबासको आधारमा सम्बन्धीत स्थानको भएको मानि सो स्थानबाटै गणना गरिन्छ। यस्तै यस विधिमा कामगर्ने मान्छे वा भान्से पनि एउटै परिवारमा खाने र बसोबास गर्नेगरेको भए तिनीहरूलाई त्यही परिवारमा सामेल गरी गणना गर्नुपर्दछ।

सामान्यतया व्यक्तिहरूको गणना गर्दा अक्सर बसोबासको अवधारणाबाट नै गणना गर्नुपर्दछ। तर अक्सर बसोबास यकिन गर्न नसकिएको अवस्थामा कुनै पनि व्यक्ति ६ महिना वा सो भन्दा बढी समयको लागि स्वदेशकै अन्यत्र स्थान वा विदेशमा गएको रहेछ भने त्यस्ता व्यक्तिलाई गणना गरिएको स्थानमा समावेश गरिदैन। त्यस्तै प्रकारले कुनै पनि व्यक्ति ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय देखि स्वदेशकै अन्यत्र स्थान वा विदेशबाट आई यस क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेको रहेछ भने त्यस्ता व्यक्तिलाई गणना गरिएको क्षेत्र वा स्थानमा समावेश गरिन्छ।

ख) घर परिवार : सामान्यतया एउटै आम्दानी तथा खर्चले व्यवहार चलाई एकै भान्सामा खानपान गरी वसेका व्यक्तिहरूको समुहलाई परिवार भनिन्छ। परिवारमा एकमात्र वा धेरै व्यक्तिहरू हुन सक्दछन्। तिनीहरू नातेदार पनि हुन सक्दछन्, नहुन पनि सक्दछन् वा कोही असम्बन्धीत व्यक्ति (जस्तो कृषि काम गर्ने स्थायी कामदार,

स्थायी रूपमा काम गर्ने कामदार) मिलेर पनि परिवार बन्न सक्दछ। एउटा घरमा एक वा एकभन्दा बढी परिवार पनि बसोवास गरेको हुन सक्दछ।

ग) परिवार मूली : परिवारको सबै सदस्यले त्यस परिवारको मुख्यरूपमा मानिआएको व्यक्ति (पुरुष वा महिला) लाई परिवारको मुली भनिन्छ। परिवारमा भै-परी आउने सबै व्यवहार चलाउने अधिकार तथा जिम्मेवारी परिवार मुलीको हुन्छ।

घ) अपाङ्गता : अपाङ्गता भन्नाले शरीरको कुनै एक वा एकभन्दा बढी अंगहरूले सामान्य रूपमा काम गर्न नसकेर दैनिक कार्यहरू सरलतापूर्वक गर्नु अप्ठ्यारो पर्ने अवस्था हो। यस प्रकारको अवस्था स्थायी वा अस्थायी हुनसक्दछ। विभिन्न कानूनी दस्तावेजहरू तथा अन्य सर्वेक्षणहरूले अपनाएको परिभाषा अनुसार बुँदागतरूपमा अपाङ्गता भन्नाले :

- हातखुट्टा कमजोर, लुलो भई कुनै कामकाज गर्न समस्या, हिड्डुल गर्न समस्या भएको।
- आँखाले देख्नमा समस्या भए।
- बोल्नमा समस्या र कानले सुन्नमा समस्या भए।
- उमेर अनुसार व्यवहार गर्न नसक्ने र सिक्नमा वा पढ्नमा ढिलाई वा गाह्रो हुनु।
- एकोहोरो भएर बस्ने, दिक्क मान्ने र दिक्कदार भई एकान्तमा बस्ने, छोप्ने जस्ता अनौठो व्यवहार गर्ने र आत्महत्या बारे भन्ने वा आत्महत्या गर्न कोशिस गर्नु जस्तो व्यवहार।
- छारेरोग वा छाप्ने रोग/व्यथाले ग्रसित भए।
- कुनै दीर्घ समस्या वा रोग भएको भए।

२.३ जिल्लाको जनसङ्ख्या सम्बन्धी वितरण

जनसंख्याका आधारभुत तथ्याङ्कहरूको विवरण यस खण्डमा राखिएको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का प्रकाशित तथा बेभसाइट मार्फत सार्वजनिक गरिएका तथ्याङ्कहरूलाई गणना एवं प्रशोधन गरेर केही सूचकहरू तयार गरिएको छ। जिल्लाको कोरा जन्मदर, कुल प्रजनन दर, बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, औषत आयु र मातृ मृत्युदर जनसांख्यिक गणना भएता पनि स्वास्थ्य सम्बन्धी महत्वपूर्ण सूचकको रूपमा लिइन्छ। जिल्ला स्तरमा बाल मृत्युदर तथा मातृमृत्यु दरको गणना भएको छैन। जनसांख्यिक गणनाहरू जिल्ला स्तरमा हरेक ५/५ वर्षमा सर्वेक्षण वा अनुमान गर्नु पर्ने भएता पनि हालसम्म यस्तो योजना तथा नीतिहरू बनेको देखिन्दैन। १०/१० वर्षमा हुने जनगणनामा मात्र भरपर्नु पर्ने अवस्था रहेको छ। तर यी सूचकहरू तथ्यांक विभागबाट हालसम्म सार्वजनिक भएको छैन।

यस खण्डमा जिल्लास्तरका आधारभुत जनसांख्यिक विवरण, एकल उमेर अनुसार जनसंख्या, जातजाति, मातृभाषा, धर्म, अपाङ्गता लगायतका तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ। गा.वि.स. स्तरको जनसंख्या विवरणहरू विस्तृतरूपमा अनुसूचीहरूमा उल्लेख गरिएको छ।

२.३.१ जनसंख्या र जनघनत्व

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार यस जिल्लाको कुल घरधुरी तथा कुल जनसंख्या अधिल्लो जनगणना भन्दा बढेको छ। यस जिल्लाको कुल जनसंख्या ३,०४,६५१ रहेको छ, जसमध्ये पुरुष ५०.८४ प्रतिशत (१,५४,८८४) र महिला ४९.१६ प्रतिशत (१,४९,७६७) रहेका छन्। गत २०५८ सालको जनगणनामा भक्तपुर जिल्लाको कुल जनसंख्या २२३,४६१ रहेको थियो जसमध्ये पुरुष ११४,७९८ र महिला ११०,६६३ जना रहेका थिए। हाल भक्तपुर जिल्ला गा.वि.स. विहिन रहेको छ। विगतका १६ गा.वि.स हरु सबैलाई हाल नगरपालिकामा परिणत गरिएको छ।

समग्रमा जिल्लाको वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर ३.०१ प्रतिशत रहेको छ। यो जनसंख्या वृद्धिदरलाई उच्च मान्न सकिन्छ। सायद काठमाण्डौ उपत्यकाका पर्ने भएकाले होला। यस बाहेक लैङ्गिक अनुपात तथा औषर परिवार संख्या पनि २०५८ को राष्ट्रिय जनगणना भन्दा घटेको छ जसको मान क्रमशः १०३.७४ बाट १०३.४२ र ५.४४ बाट ४.४४ मा झरेको छ। जिल्लाको जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा बसोबास गर्ने जनसंख्या) हेर्दा १८९५ बाट २५६० मा बढेको छ।

तालिका नं. २.१ जनसंख्या र जनघनत्व

विवरण	२०३८	२०४८	२०५८	२०६८
कुल घरपरीवार	२५०४७	२८१६०	४१२५३	६८६३६
कुल जनसंख्या	१५९७६७	१७२९५२	२२५४६१	३०४६५१
पुरुष	८१८३३	८६८१८	११४७९८	१५४८८४
महिला	७७९३४	८६१३४	११०६६३	१४९७६७
औषत परिवार संख्या	६.३७	६.१४	५.४६	४.४
लैङ्गिक अनुपात	१.०५	१००.७९	१०३.७४	१०३.४२
जनघनत्व (प्रति वर्ग कि.मी)	१३४२.८	१४५३.३८	१८९५	२५६०
वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशतमा)	३.७२	०.७९	२.६५	३.०१

क्र.सं.	विवरण	एकाइ	मान	
			२०५८	२०६८
१	प्रौढ साक्षरता	प्रतिशत	-	७८.१५ (HDI Report २०१४)
२	प्रौढ निरक्षर	प्रतिशत	-	२१.८५ (HDI Report २०१४)
३	Per capita Income	PPP\$	-	१३७९ (HDI Report २०१४)
४	औसत आयु (दुबै)	वर्ष	-	७०.३० (HDI Report २०१४)
५	HDI (Arithmetic Mean)		-	०.६१८ (HDI Report २०१४)

क्र.सं.	विवरण	एकाइ	मान	
			२०५८	२०६८
६	HDI (Geometric Mean)		-	०.५७३ (HDI Report २०१४)
७	HDI Rank			१
८	असुरक्षित खानेपानी प्रयोगकर्ता	प्रतिशत	-	१८.२५.०० (HDI Report २०१४)
९	Mean year of Schooling	वर्ष	-	६.१२ (HDI Report २०१४)
१०	अपाङ्गको जनसंख्या	जना	७९१	३२०४
११	निर्भरता दर	दर	५०.१९ प्रतिशत	४७.६८ प्रतिशत
१२	बाल निर्भरता दर	दर	४२.१५ प्रतिशत	३६.६१ प्रतिशत
१३	वृद्ध निर्भरता दर	दर	८.०४ प्रतिशत	११.०७ प्रतिशत
१४	७५ वर्ष वा माथिको जनसंख्या प्रतिशत	प्रतिशत	१.२२ प्रतिशत	०.८८ प्रतिशत
१५	शहरी जनसंख्या प्रतिशत	प्रतिशत	२२.०८ प्रतिशत	१०० प्रतिशत(हाल), जनगणनाको बेला ५५ प्रतिशत)
१६	विदेशिएको जनसंख्या प्रतिशत	प्रतिशत	०.४६ प्रतिशत	३.३९ प्रतिशत

२.८ परिवार संख्या

गत २०५८ सालको जनगणनाअनुसार ४१२५३ परिवार संख्या देखिएकोमा हाल उक्त संख्या करिब ६६.४ प्रतिशतले बढेर ६८६३६ (संस्थागत समेत) पुगेको छ। यस प्रकार दश वर्षको अवधिमा २७३८३ परिवार थप भएका छन्।

२.९ परिवारको बजेट

भक्तपुरजिल्लाको कोहाल प्रति परिवार औषत ४.४ जना सदस्य संख्या रहेको छ, जुन २०५८ मा ५.४६ जना थियो। परिवार औषत आकार विगत भन्दा हाल घटेको देखिन्छ। यसको आधारमा यस जिल्लाका पनि सानो परिवार प्रतिको आकर्षण बढेको भन्न सकिन्छ।

२.६ सबैभन्दा धेरै र कम जनसङ्ख्या भएको नगरपालिका/गाविस

वि.स. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार भक्तपुर जिल्लाको मध्यपुरठिमी नगरपालिका मा सबैभन्दा धेरै जनसङ्ख्या ८३,०३६ देखिएको छ, जुन दश वर्ष अघि ४७,७५१ थियो।

मध्यपुरठिमी नगरपालिकाको जनसङ्ख्या विगत दश वर्षमा ७३.८९ प्रतिशतले वृद्धि भएको देखिएको छ। सबैभन्दा कम जनसङ्ख्या महामञ्जुश्री नगरपालिकामा मा २२९०८ रहेको छ। राजधानी सँग जोडिएको भएकोलेहोला यस जिल्लाको वार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर उच्च रहेको छ।

२.७ लिङ्ग र उमेर अनुसार परिवारमूली

यस जनगणनामा गणना प्रयोजनका लागि १० वर्ष उमेर पुगेको र परिवारमा अक्सर उपस्थित/बसोबास गर्ने पुरुष वा महिला सदस्य जसले परिवारको व्यवहार चलाउने अर्थात मुख्यरूपमा निर्णय लिने गर्दछन्, त्यस्ता व्यक्तिलाई परिवारमूली मानिएको छ। नतीजाअनुसार विगत दश वर्षको अवधिमा परिवारमूली महिला रहेका परिवारहरूको प्रतिशतमा उल्लेख्य वृद्धि भएको देखिन्छ।

तालिका २.२ लिङ्गअनुसार परिवारमूली

लिङ्ग अनुसार परिवार मूली	जम्मा	उमेर समुह							
		१०-१४	१५-१९	२०-२९	३०-३९	४०-४९	५०-५९	६०-६९	७० & ७०+
दुवै	६८६३६	६६	१११९	११५९६	१७७६८	१६२०७	१०३३९	६९४३	४५९२
प्रतिशत	१००	०.१०	१.६३	१६.८९	२५.८९	२०.४९	१५.०६	१०.१२	६.६९
पुरुष	५३४०५	४२	७४४	७८०८	१३९१८	१३७७०	८५५३	५२११	३३५९
प्रतिशत	७७.८१	०.०६	१.०८	११.३८	२०.२८	२०.०६	१२.४६	७.५९	४.८९
महिला	१५२३१	२४	३७५	३७८८	३८५०	२४३७	१७८६	१७३८	१२३३
प्रतिशत	२२.१९	०.०३	०.५५	५.५२	५.६१	५.०१	२.६०	२.५३	१.८०

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०६८

हाल जिल्लामा कुल ६८६३६ परिवार रहेकोमा ती मध्ये ५३,४०५ परिवार (७७.८१) प्रतिशत परिवारका मूली पुरुष रहेको पाइन्छ भने बाँकी १५,२३१ परिवार (२२.१९) प्रतिशत परिवारका मूली महिला रहेको पाइन्छ। प्राप्त नतिजाले उमेर समुह अनुसार अधिकांश परिवारका मूलीहरू ३० देखि ३९ वर्ष उमेरभित्रका रहेको देखाएको छ जसमा २५.८९ प्रतिशत छ। यसपछि परिवारमूलीको उच्च हिस्सा ४० देखि ४९ वर्ष उमेर समूहमा २०.२८ प्रतिशत रहेको र कलिलो उमेर तथा वृद्ध अवस्थाका व्यक्तिहरू कमै सङ्ख्यामा मात्र परिवारमूली रहेको देखिन्छ। कुल ६६ परिवार ०.१० प्रतिशत परिवारमा चौध वर्षमूनीका बालबालिकासमेत परिवारमूली रहेको देखिन्छ। जम्माजम्मी ६.६९ प्रतिशत परिवारमा ७० वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरू परिवारमूली रहेको देखिएको छ। सबै भन्दा धेरै पुरुष तथा महिला मूलीहरू दुवै ३०-३९ वर्ष उमेर समूहका रहेको देखिन्छ।

२.८ घर तथा आवासीय इकाइको स्वामित्व र बनौट

२.८.१ घर वा आवासीय इकाइको स्वामित्व (Ownership of house/housing unit)

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लाका संस्थागत बाहेक कूल ६८,५५७ घरपरिवारमध्ये ४४,८८८ (६५.४८ प्रतिशत) परिवारहरू आफ्नै स्वामित्वको र २३,६६९ (३४.५२ प्रतिशत) परिवारहरू भाडाको घरमा बसोबास गरेको देखिन्छ।

तालिका नं. २.३ – घर वा आवासीय इकाइको स्वामित्व

गणना वर्ष	जम्मा	घर वा आवासिय इकाइको स्वामित्व			
		आफ्नै	भाडामा	संस्थागत	अन्य
२०६८	६८५५७	४४८८८	२२३४९	३७२	८४८
प्रतिशत	१००	६५.४८	३२.६०	०.५४	१.२४
२०५८	४१२५३	३३०२७	७५६२	५६१	९३
प्रतिशत	१००	८०.०६	१८.३३	१.३६	०.२३

२.८.२ घर/आवासीय इकाइको बनौट

यस गणनामा परिवार बसोबास गरिरहेको घर वा आवासीय इकाइको बनौटलाई सो घर/आवासीय इकाइको भौतिक संरचनाका मुख्य अङ्गहरू जग, बाहिरी गारो र छानाको बनावटको आधारमा विश्लेषण गरिएको छ। नतिजा अनुसार परिवारहरूले प्रयोग गरिरहेको घरहरू मध्ये ४१.२३ प्रतिशतको माटो जडित इटा/दुङ्गाबाट बनेको, ढलान पिल्लर सहितको ३०.४४ प्रतिशत, सिमेन्ट जडित इटा/दुङ्गा २६.१८ प्रतिशत, र ०.४२ प्रतिशतको काठको खाँबो गाडिएका बनेको र बाँकी अन्य बनौटको रहेको देखिएको छ।

तालिका नं. २.४ घरको बनौट अनुसार परिवार संख्या

जम्मा	घर/आवासीय इकाइको बनौट					नखुलेको
	माटो जडित इटा/दुङ्गा	सिमेन्ट जडित इटा/दुङ्गा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको पिल्लर	अन्य	
६८५५७	२८२६९	१७८९४	२०८६८	२९०	२७३	९६३
१००	४१.२३	२६.१८	३०.४४	०.४२	०.४०	१.४०

तालिका नं. २.५ घरको बाहिरी बनौट अनुसार परिवार संख्या

जम्मा	घर/आवासीय इकाइको बाहिरी बनौट						नखुलेको
	माटो जडित इटा/दुङ्गा	सिमेन्ट जडित इटा/दुङ्गा	काठ/दाउरा	बाँस	काँचो ईटा	अन्य	
६८५५७	२६०४४	३९६७७	२८३	४३६	७७५	३४५	९९७
१००	३७.९९	५७.८७	०.०४	०.०६	१.१३	०.५०	१.४५

घरको बाहिरी गारोको हकमा कुल परिवारले बसोबासका लागि प्रयोग गरिरहेका घरहरू मध्ये अधिकांश (५७.८७ प्रतिशत) सिमेन्ट जडित इटा/दुङ्गाबाट, ३७.९९ प्रतिशत माटो जडित इटा/दुङ्गाबाट, ०.०६ प्रतिशत बाँस, ०.०४ प्रतिशत काठ/दाउरा, १.१३ प्रतिशतको काँचो ईटाबाट र बाँकी अन्य सामग्रीबाट बनेको देखिएको छ।

तालिका नं. २.६ घरको बाहिरी छानोको बनौट अनुसार परिवार संख्या

जम्मा	घर/आवासीय इकाइको छानो बनौट							नखुलेको
	खर/पराल	जस्ता/टिन	टाइल/खपटा	सिमेन्ट/ढलान	काठ/दाउरा	माटे	अन्य	
६८५५७	८६८	२१०४२	६६३०	३८६४१	१७९	१६	९३६	१०६८
१००	१.२७	३०.६९	९.६७	५६.३६	०.२६	०.०२	०.०२	१.५९

आवासीय घरको छानाको बनौट हेर्दा कुल परिवारले बसोबासका लागि प्रयोग गरिरहेका घरहरू मध्ये ५६.३६ प्रतिशतको सिमेन्ट/ढलानबाट, ३०.६९ प्रतिशतको जस्ता/टिन/बाट, ९.६७ प्रतिशतको टाइल/ खपटा/ भिङ्गटीबाट, १.२७ प्रतिशतको खर/परालबाट छाना बनेको देखिएको छ। त्यसैगरी बाँकी छाना अन्य सामग्रीको प्रयोगबाट बनेको देखिन्छ।

२.८ पिउने पानीको मुख्य श्रोत (Main source of drinking water)

यस जिल्लाको कूल घरधुरी मध्ये राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजा अनुसार खानेपानीका लागि पाईप/धारा सुविधा भएका ५३४३८ (७७.९४%), ट्युववेल भएका २६०७ (३.८%), छोपिएको इनार/कुवा ४७७५ (६.९७%), नछोपिएको इनार/कुवा १८६२ (२.७२%), मूलको पानी ३३४२ (४.८७%), नदी/खोलाको खानपानी प्रयोग गर्ने ४२ (०.०६%), अन्य श्रोत उपयोग गर्ने २०८१ (३.०४%) र थाहा नभएको घरधुरी ४१० (०.६०%) छन्। यस आँकडालाई हेर्दा खानेपानीको सुविधा राम्रो देखिएतापनि विशेष गरी सुख्खा मौसममा पानीको अभाव हुने गरेको अवस्था छ।

तालिका नं.२.७ पिउने पानीको मुख्य श्रोत अनुसार परिवार संख्या

जम्मा परिवार संख्या	पिउने पानीको मुख्य श्रोत							उल्लेख नभएको
	धारा/पाइप	ट्युवेल/हाते पम्प	ढाकिएको इनार/कुवा	खुला इनार/कुवा	मुल धारा	नदी/खोला	अन्य	
६८५५७	५३४३८	२६०७	४७७५	१८६२	३३४२	४२	२०८१	४१०
१००	७७.९४	३.८	६.९७	२.७२	४.८७	०.०६	३.०४	०.६०

२.१० खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन (Main source of cooking)

रा.ज.ग. २०६८ को नतिजा अनुसार यस जिल्लाका ६९.२३% घरधुरीले ईन्धनको रूपमा एल.पी. ग्याँस प्रयोग गर्दछन्। अन्य ईन्धनको श्रोतहरूमा दाउरा २५.१९%, मट्टितेल ३.०६%, गोबर ग्याँस ०.२८%, बिचुत ०.१८%, गुईठा ०.०८%, अन्य १.३७% र थाहा नभएको ०.६१% छन्।

तालिका २.८ खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन अनुसार परिवार संख्या

जम्मा परिवार संख्या	खाना पकाउन अक्सर प्रयोग गरिने इन्धन							उल्लेख नभएको
	काठ/दाउरा	मटितेल	एल.पि.ग्याँस	गुईठा/गोरहा	गोवरग्याँस	विजुली	अन्य	
६८५५७	१७२७२	२०९५	४७४६३	५६	१९०	१२५	९४१	४१५
प्रतिशतमा	२५.१९	३.०६	६९.२३	०.०८	०.२८	०.१८	१.३७	०.६१

२.११ बत्ती बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन (Main source of Lighting)

रा.ज.ग २०६८ को नतिजा अनुसार यस जिल्लामा मुख्य बत्तीको श्रोत विद्युत नै हो । यस जिल्लाका ९७.७८% घरधुरीमा राष्ट्रिय प्रसारणको विद्युत सुविधा पुगेको छ । ०.९८% घरधुरीले मटितेल, ०.३७% ले गोवर ग्याँस, ०.०७% ले सोलार र ०.१६% ले अन्य श्रोत उज्यालोको लागि प्रयोग गर्दछन् । ०.६४ % घरधुरीहरूको भने विद्युतको श्रोत बारे थाहा नभएको अवस्था छ ।

तालिका २.९ बत्ती बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन अनुसार परिवार संख्या

घरपरिवार संख्या	वत्ति बाल्न अक्सर प्रयोग गरिने साधन					उल्लेख नभएको
	विजुली	मटितेल	गोवरग्याँस	सोलार	अन्य	
६८५५७	६७०३७	६७०	२५१	४९	११३	४३७
प्रतिशतमा	९७.७८	०.९८	०.३७	०.०७	०.१६	०.६४

२.१२ परिवारले उपयोग गरेका साधन र सुबिधा (Access to Household facilities)

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लामा टेलीभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट, टेलीफोन, मोबाइल फोन, मोटर, मोटरसाईकल, साईकल, अन्य सवारी साधन र रेफ्रिजेरेटर मध्ये कम्तिमा एक किसिमको सुबिधा उपलब्ध भएका परिवार कुल परिवार सङ्ख्याको ९६.३२ प्रतिशत रहेका छन् । जम्मा जम्मी २.३८ प्रतिशत परिवारमा यस्ता कुनैपनि सुबिधाहरू उपलब्ध भएको पाईएन। नेपालको राष्ट्रिय स्तरभन्दा यस भक्तपुर जिल्लामा यस किसिमको सुबिधा प्रयोग गर्ने परिवारसंख्या बढी छ ।

तालिका २.१० परिवारले उपयोग गरेका साधन र सुबिधा अनुसार परिवार संख्या

सुबिधा	नेपाल	भक्तपुर
रेडियो	५०.८२	५६.१९
टेलीभिजन	३६.४५	८२.७२
केबलटेलीभिजन	१९.३३	५४.८१

सुविधा	नेपाल	भक्तपुर
कम्प्युटर	७.२८	२२.५०
इन्टरनेट	३.३३	१३.०८
टेलिफोन	७.३७	२५.५०
मोबाइल फोन	६४.६३	८६.९२
मोटर,	१.५७	३.५७
मोटरसाईकल	९.५८	२७.९७
साईकल	३२.३८	१२.६०
रेफ्रिजेरेटर	७.१६	१८.१३
अन्य सवारी साधन	०.६८	०.४१

२.१३ उमेर समूह अनुसार यस जिल्लाको जनसंख्या

जनसङ्ख्याको उमेरगत संरचनालाई ५ वर्षको उमेर समूहमा विभाजन गरी अध्ययन गर्दा २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहमा कुल जनसङ्ख्याको सबैभन्दा बढी अंश (११.८७ प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। दोस्रोमा १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या ११.०९ प्रतिशत रहेको छ। पुरुषको हकमा कुल पुरुष जनसङ्ख्याको सबैभन्दा धेरै र महिलातर्फ पनि कुल महिलाको सबैभन्दा धेरै २० देखि २४ वर्ष उमेर समूहकै व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ। उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसङ्ख्याको प्रतिशत पनि कम हुँदै गएको देखिन्छ। पन्चानब्बे वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेर समूहमा सबै भन्दा कम जनसंख्या रहेको देखिन्छ जसमा ७८ जना छन्।

तालिका २.११ उमेर समूह अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

उमेर समूह	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
	३०४६५१	१००	१५४८८४	५०.८४	१४९७६७	४९.१६
०-४	१९८२२	६.५१	१०६२५	६.८६	९१९७	६.१४
५-९	२४३१२	७.९८	१२९२८	८.३५	११३८४	७.६
१०-१४	३१३९१	१०.३८	१६६२१	१०.७३	१४७७०	९.८६
१५-१९	३३७९४	११.०९	१७७८७	११.४८	१६००७	१०.६९
२०-२४	३६१६१	११.८७	१८००१	११.६२	१८१६०	१२.१३
२५-२९	३१६४२	१०.३९	१५३८६	९.०९३	१६२५६	१०.८५
३०-३४	२७३४४	८.९८	१३४१४	८.०६६	१३९३०	९.३०
३५-३९	२३६४५	७.७६	११८९८	७.६८	११७४७	७.८४

उमेर समूह	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
४०-४४	१९४६१	६.३९	१०१६८	६.५६	९२९३	६.२१
४५-४९	१४६५७	४.८१	७५३७	४.८७	७१२०	४.७५
५०-५४	१११५३	३.६६	५६५४	३.६५	५४९९	३.६७
५५-५९	८४३०	२.७७	४२३०	२.७३	४२००	२.८०
६०-६४	६९८०	२.२९	३२७३	२.११	३७०७	२.४८
६५-६९	५७८१	१.९०	२७३६	१.७७	३०४५	२.०३
७०-७४	४२५१	१.४०	१९८६	१.२८	२२६५	१.५१
७५-७९	३१३५	१.०३	१४८६	०.९६	१६४९	१.१०
८०-८४	१५२४	०.५०	६७८	०.४४	८४६	०.५६
८५-८९	८१५	०.२७	३५३	०.२३	४६२	०.३१
९०-९४	२४९	०.०८	८९७	०.०६	१५२	०.१०
९५+	१०४	०.०३	२६	०.०२	७८	०.०५

उमेर अनुसार नगरपालिकाहरूको जनसंख्या

तालिका नं. २.१२

चाँगुनारायण नगरपालिका			
उमेर समूह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	२१४६	११७९	९६७
५-९	२६२३	१३६६	१२५७
१०-१४	३४५६	१६८६	१७७०
१५-१९	३६१५	१८४६	१७६९
२०-२४	३७२४	१७९७	१९२७
२५-२९	३०१७	१३९६	१६२१
३०-३४	१७६७	१२८५	१४८२
३५-३९	२४४५	११९३	१२५२
४०-४४	२०१६	१०२३	९९३
४५-४९	१६७८	८६५	८१३
५०-५४	१२८८	६३५	६५३

चाँगुनारायण नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
५५-५९	१०२७	५००	५२७
६०-६४	८६६	४२२	४४४
६५-६९	७०२	३२७	३७५
७०-७४	५१७	२४४	२७३
७५+	६३५	३०१	३३४
जम्मा	३२५२२	१६०६५	१६४५७

तालिका नं. २.१३

सुर्यबिनायक नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	२७९९	१४८२	१३१७
५-९	३३१२	१६९१	१६२१
१०-१४	४२७५	२२७५	२०००
१५-१९	४६८२	२४५२	२२३०
२०-२४	४६५२	२०६८	२५६४
२५-२९	४१०६	१८७८	२२२८
३०-३४	३५०३	१६१९	१८८४
३५-३९	३१०२	१४९५	१६२७
४०-४४	२६१४	१३४५	१२६९
४५-४९	१९८९	१०१४	९७५
५०-५४	१५६३	७८८	७७५
५५-५९	१०६१	५३१	५३०
६०-६४	९५६	४४५	५१०
६५-६९	७३६	३६३	३७३
७०-७४	५१२	२४९	२६३
७५+	६३९	३२५	३१४
जम्मा	४०५०१	२००२१	२०४८०

तालिका नं. २.१४

महामञ्जुश्री (नगरकोट) नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	१६१२	८३८	७७४
५-९	१८६०	९४८	९१२
१०-१४	२५८१	१३१२	१२६९
१५-१९	२२७६	११४४	११३२
२०-२४	२४३१	१०५६	१३७५
२५-२९	२००५	८७०	११३५
३०-३४	१७६६	७६४	१००२
३५-३९	१५९६	७५१	८४५
४०-४४	१३७९	६४१	७३८
४५-४९	१२५३	६१७	६३६
५०-५४	९६०	४७४	४८६
५५-५९	७६६	३६७	३९९
६०-६४	९७५	४३३	५४२
६५-६९	५३५	२६६	२६९
७०-७४	३६७	१९०	१७७
७५+	५४६	२५६	२९०
जम्मा	२२९०८	१०९२७	११९८१

तालिका नं. २.१५

भक्तपुर नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	५०५३	२७०५	२३४८
५-९	६२४१	३२९३	२९४८
१०-१४	८०३८	४१३८	३९००
१५-१९	९२८५	४८०८	४४७७
२०-२४	९५७९	४७५७	४८२२

भक्तपुर नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
२५-२९	८३६०	४०९८	४२६२
३०-३४	७३५०	३६२२	३७२८
३५-३९	६४७६	३२५३	३२२३
४०-४४	५३८०	२७७८	२६०२
४५- ४९	४०२२	२०२७	१९९५
५०-५४	२८७२	१४११	१४६१
५५-५९	२२४२	१०९०	११५२
६०-६४	१९२४	८४६	१०७८
६५-६९	१७५५	८२९	९२६
७०-७४	१३३७	६११	७२६
७५+	१८३४	८१५	१०१९
जम्मा	८१७४८	४१०८१	४०६६७

तालिका नं. २.१६

मध्यपुर ठिमी नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	५६७०	३०४४	२६२६
५-९	६७५७	३६२१	३१३६
१०-१४	७८२३	४०९६	३७२७
१५-१९	९०८८	४९६६	४१२२
२०-२४	१०३१६	५२३२	५०८४
२५-२९	९१४७	४२९८	४८४९
३०-३४	७९२७	३९३०	३९९७
३५-३९	६६२१	३३९१	३२३०
४०-४४	५३६९	२९४१	२४२८
४५- ४९	३८३०	२०१७	१८१३
५०-५४	२९६२	१५७६	१३८६

मध्यपुर ठिमी नगरपालिका			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
५५-५९	२१६५	११२९	१०३६
६०-६४	१६३२	८२३	८०९
६५-६९	१२७७	५७९	६९८
७०-७४	९९४	४५५	५३९
७५+	१४५८	६२५	८३३
जम्मा	८३०३६	४२७२३	४०३१३

तालिका नं. २.१७

संस्थागत			
उमेर समुह	कुल	पुरुष	महिला
०-४	४७	२१	२६
५-९	६१९	४८२	१३७
१०-१४	१४७६	१२०५	२७१
१५-१९	४११	२८७	१२४
२०-२४	११४२	१०७४	६८
२५-२९	११८६	११३८	४८
३०-३४	६०९	५९८	११
३५-३९	२५२	२३२	२०
४०-४४	१०१	९१	१०
४५-४९	३७	२८	९
५०-५४	१६	१४	२
५५-५९	११	६	५
६०-६४	६	३	३
६५-६९	६	३	३
७०-७४	६	२	४
७५+	२२	५	७
जम्मा	५९४७	५१८९	७५८

२.१४ जातजाति अनुसार जनसंख्या

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लामा ७० जातजाति रहेको छ। सबैभन्दा बढी नेवार जातिका जनसंख्या १,३८,८७३ (४५.५८ प्रतिशत) रहेको छ। त्यसैगरी दोस्रो ठुलो क्षेत्री रहेका छ।

वि.स. २०५८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार भक्तपुर जिल्लामा १०३ जातजाति रहेको थियो। जसमा सबैभन्दा बढी नेवार जाति १,२५,९२६ (५५.८५ प्रतिशत) रहेको थियो।

तालिका २.१८ जातजाति अनुसार जनसंख्याको संरचना

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१	नेवार	१२५,९२६	५५.८५	६३३६०	६२५६६	१३८,८७३	४५.५८	६९,२३९	६९,६३४
२	क्षेत्री	४१,७७७	१८.५३	२१४५२	२०३२५	६११०२	२०.०६	३१३६८	२९,७३४
३	ब्राम्हण-पहाड	२२,८५२	१०.१४	११८१३	११०३९	४३३५३	१४.२३	२२२९६	२१०५७
४	तामाङ	१४,७२८	६.५३	७७०२	७०२६	२७२४९	८.९४	१३६३७	१३६१२
५	मगर	३,६७९	१.६३	१९४५	१७३४	६८३९	२.२४	३५३९	३३००
६	राई	१,३१६	०.५८	६९८	६१८	३५१४	१.१५	१६६९	१८४५
७	सन्ध्यासी/दशनामी	२,१८५	०.९७	१०७६	११०९	२९३९	०.९६	१३९२	१५४७
८	कामी	९४८	०.४२	५२३	४२५	१९९३	०.६५	१०४१	९५२
९	गुरुङ	१,१७३	०.५२	६०४	५६९	१६७	०.५५	८५६	८१५
१०	दमाई/ढोली	१,६९१	०.७५	८५०	८४१	१५८५	०.५२	७८३	८०२
११	थारु	५६६	०.२५	३४२	२२४	१५८०	०.५२	१००७	५७३
१२	मुसलमान	३१३	०.१४	१९७	११६	१५०६	०.४९	१०६१	४४५
१३	सार्की	१,७३७	०.७७	८४७	८९०	१४२३	०.४७	६६५	७५८
१४	ठकुरी	८५६	०.३८	४५५	४०१	१३३८	०.४४	७४३	५९५
१५	लिम्बु	३०२	०.१३	१५३	१४९	११०१	०.३६	५३३	५६८
१६	घर्ती/भुजेल	३६८	०.१६	१९९	१६९	९५५	०.३१	४८१	४७४
१७	यादव	१३६	०.०६	८५	५१	५६९	०.१९	४०१	१६८
१८	माझी	१३३	०.०६	७४	५९	४८८	०.१६	२४१	२४७
१९	तेली	८५	०.०४	५२	३३	४४१	०.१४	३१८	१२३
२०	हजाम/ठाकुर	७१	०.०३	५९	१२	३६९	०.१२	२४७	१२२
२१	ब्राम्हण-तराइ	१४०	०.०६	८१	५९	३०५	०.१०	१८०	१२५
२२	सुनुवार	१५९	०.०७	६८	९१	३०४	०.१०	१४७	१५७
२३	शेर्पा	८७५	०.३९	४५२	४२३	२९८	०.१०	१४९	१४९

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
२४	कोईरी/कुशवाहा	९३	०.०४	२८	६५	२२८	०.०७	१६६	६२
२५	बादी	०	०.००	०	०	२१७	०.०७	११७	१००
२६	सुँढी	३४	०.०२	२०	१४	१७३	०.०६	९४	७९
२७	हलुवाई	२	०.००	०	२	१५२	०.०५	९७	५५
२८	कायस्थ	१०९	०.०५	६०	४९	१५२	०.०५	८६	६६
२९	धानुक	१५	०.०१	१०	५	१३३	०.०४	७९	५४
३०	कठबानिया	०	०.००	०	०	१२५	०.०४	७३	५२
३१	दनुवार	८२	०.०४	४२	४०	१२१	०.०४	७२	४९
३२	बंगाली	१८	०.०१	१३	५	११६	०.०४	७१	४५
३३	कलवार	४८	०.०२	३७	११	१०७	०.०४	७६	३१
३४	राजपुत	५४	०.०२	१८	३६	१०२	०.०३	५९	४३
३५	थामी	१९	०.०१	९	१०	९८	०.०३	५५	४३
३६	कुमाल	१९	०.०१	१०	९	९४	०.०३	५७	३७
३७	घले	०	०.००	०	०	९२	०.०३	४६	४६
३८	धिमाल	२०	०.०१	६	१४	७४	०.०२	३५	३९
३९	राजबंसी	४२	०.०२	२२	२०	७३	०.०२	४४	२९
४०	पहरी	२७	०.०१	१२	१५	६९	०.०२	३४	३५
४१	कुर्मी	४३	०.०२	३१	१२	६८	०.०२	५६	१२
४२	चमार/हरीजन/राम	६	०.००	१	५	५५	०.०२	४२	१३
४३	मारवाडी	८४	०.०४	४५	३९	५०	०.०२	३०	२०
४४	बराई	०	०.००	०	०	४८	०.०२	३४	१४
४५	पन्जाबी/शिख	०	०.००	०	०	४१	०.०१	२२	१९
४६	गाईने	३७	०.०२	२०	१७	४०	०.०१	२१	१९
४७	भोटे	३७३	०.१७	१९९	१७४	३६	०.०१	१६	२०
४८	लोहार	०	०.००	०	०	३२	०.०१	२५	७
४९	कानु	२४	०.०१	१७	७	२९	०.०१	१८	११
५०	जिरेल	१	०.००	१	०	२९	०.०१	११	१८
५१	मल्लाह	२५४	०.११	२३	२३१	२८	०.०१	१८	१०
५२	बढई	०	०.००	०	०	२७	०.०१	११	१६
५३	भाँगड/दगार	०	०.००	०	०	२६	०.०१	१५	११
५४	दुसाध/पास्वान/पासी	१	०.००	०	१	२५	०.०१	२०	५

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
५५	सतार/सन्थाल	०	०.००	०	०	२४	०.०१	१७	७
५६	यक्खा	१२	०.०१	६	६	२३	०.०१	१०	१३
५७	केवट	०	०.००	०	०	२२	०.०१	१४	८
५८	नुनिया	०	०.००	०	०	२२	०.०१	१९	३
५९	सोनार	७०	०.०३	३९	३१	२१	०.०१	१४	७
६०	बान्तवा	०	०.००	०	०	२०	०.०१	१५	५
६१	ताजपुरीया	४	०.००	२	२	१९	०.०१	१२	७
६२	थकाली	११	०.००	५	६	१९	०.०१	९	१०
६३	कुम्हार	३२	०.०१	२०	१२	१८	०.०१	१५	३
६४	मुन्डा	०	०.००	०	०	१८	०.०१	२	१६
६५	बन्दार/सरदार	०	०.००	०	०	१७	०.०१	११	६
६६	खवास	०	०.००	०	०	१७	०.०१	१३	४
६७	तत्मा/तत्वा	०	०.००	०	०	१६	०.०१	११	५
६८	थुलुङ्ग	०	०.००	०	०	१५	०.००	१०	५
६९	मुसहर	१३	०.०१	७	६	१४	०.००	९	५
७०	दराई	१	०.००	१	०	१३	०.००	९	४
७१	देव	०	०.००	०	०	१२	०.००	८	४
७२	नुराड	०	०.००	०	०	११	०.००	२	९
७३	राजधोव	०	०.००	०	०	११	०.००	७	४
७४	विदेशी	०	०.००	०	०	४०	०.०१	२३	१७
७५	बानीया	२९	०.०१	१६	१३	०	०.००	०	०
७६	धोवी	१८	०.०१	४	१४	०	०.००	०	०
७७	चेपाङ्ग/प्रजा	५	०.००	३	२	०	०.००	०	०
७८	गनगाई	२	०.००	१	१	०	०.००	०	०
७९	राजभर	२८	०.०१	१७	११	०	०.००	०	०
८०	बाटे	१४	०.०१	१	१३	०	०.००	०	०
८१	ब्राह्म/बरामु	१	०.००	०	१	०	०.००	०	०
८२	आदिवासी/जनजाति	७	०.००	२	५	०	०.००	०	०
८३	दुरा	१	०.००	१	०	०	०.००	०	०
८४	चुरौटे	२१	०.०१	१३	८	०	०.००	०	०
८५	बादी	१	०.००	१	०	०	०.००	०	०

क्र.सं.	जातजाति	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
८६	ब्यासी	२	०.००	२	०	०	०.००	०	०
८७	अन्य दलित	२८०	०.१२	१४८	१३२	११२७	०.३७	५९२	५३५
८८	तराइ अन्य	०	०.००	०	०	५३३	०.१७	३६४	१६९
८९	नखुलेको	१,४८८	०.६६	७९८	६९०	१६४	०.०५	१०५	५९
	जम्मा	२२५,४६१	१००.००	११४७९८	११०६६३	३०४६५१	१००.००	१५४८८४	१४९७६७

२.१५ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार भक्तपुर जिल्ला भित्र ४० मातृभाषा देखिएको छ। विगतको जनगणनामा ३४ वटा मातृभाषा रहेको थियो।

यस जनगणनामा सबैभन्दा बढी प्रयोग हुने मातृभाषा नेपाली ४६.५३ प्रतिशत रहेको छ। त्यस्तै दोस्रो ठुलो मातृभाषा नेवारी ४१.५५ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। विगत १० वर्षमा नेवारी मातृभाषा ५४.३१ प्रतिशत रहेको थियो।

तालिका २.१९ मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या

मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या									
क्र.सं.	मातृभाषा	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१	नेपाली	८३,३१५	३६.९५	४२,८७९	४०,४३६	१४१,७४६	४६.५३	७२,३३५	६९,४११
२	नेवारी	१२२,४५१	५४.३१	६१,४२२	६१,०२९	१२६,५९२	४१.५५	६३,०९८	६३,४९४
३	तामाङ	१४,४८८	६.४३	७,५४६	६,९४२	२३,८३४	७.८२	११,९२९	११,९०५
४	मैथिली	६२१	०.२८	४१४	२०७	३,३४०	१.१०	२,२१४	१,१२६
५	मगर	७६८	०.३४	४३७	३३१	१,५०२	०.४९	७६६	७३६
६	भोजपुरी	१८१	०.०८	१३०	५१	१,४३९	०.४७	१,०३१	४०८
७	राई	०	०.००	०	०	१,२५५	०.४१	६११	६४४
८	थारु	२१०	०.०९	१३१	७९	८०९	०.२७	५३९	२७०
९	हिन्दी	५०८	०.२३	३५०	१५८	७२७	०.२४	५१४	२१३
१०	लिम्बु	३०८	०.१४	१६१	१४७	६८७	०.२३	३३०	३५७
११	गुरुङ	३६७	०.१६	१९२	१७५	४४३	०.१५	२२८	२१५
१२	उर्दु	११०	०.०५	६०	५०	२६८	०.०९	१८६	८२
१३	सुनुवार	३५	०.०२	१९	१६	२१९	०.०७	९८	१२१

मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या									
क्र.सं.	मातृभाषा	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
१४	डोटेली	०	०.००	०	०	२११	०.०७	१४६	६५
१५	चामलिङ	९	०.००	२	७	१९७	०.०६	८०	११७
१६	शेर्पा	२८४	०.१३	१५७	१२७	१८३	०.०६	९१	९२
१७	माभी	३२	०.०१	२१	११	९२	०.०३	५१	४१
१८	बडला	२२	०.०१	१६	६	८८	०.०३	६३	२५
१९	बान्तवा	५६०	०.२५	२९६	२६४	७७	०.०३	४३	३४
२०	घले	०	०.००	०	०	६४	०.०२	२९	३५
२१	अंग्रजी	१०	०.००	८	२	६४	०.०२	४१	२३
२२	थामी	११	०.००	७	४	६१	०.०२	३७	२४
२३	दनुवार	९	०.००	६	३	४९	०.०२	३०	१९
२४	बेतेडेली	०	०.००	०	०	४४	०.०१	२६	१८
२५	राजवंशी	५२	०.०२	२९	२३	४३	०.०१	३०	१३
२६	थुलुङ	०	०.००	०	०	४१	०.०१	१९	२२
२७	धिमाल	१४	०.०१	५	९	३९	०.०१	२१	१८
२८	अवधि	०	०.००	०	०	३२	०.०१	२६	६
२९	उराँव	०	०.००	०	०	२०	०.०१	१३	७
३०	याख्या	५	०.००	२	३	१८	०.०१	९	९
३१	खाँम	०	०.००	०	०	१८	०.०१	१०	८
३२	बहिँग	०	०.००	०	०	१७	०.०१	९	८
३३	बज्जेका	०	०.००	०	०	१४	०.००	११	३
३४	खालिङ	०	०.००	०	०	१२	०.००	४	८
३५	थकाली	७	०.००	२	५	१२	०.००	६	६
३६	जिरेल	६	०.००	४	२	१२	०.००	५	७
३७	ताजपुरिया	०	०.००	०	०	१२	०.००	८	४
३८	सन्थाली	४	०.००	३	१	११	०.००	९	२
३९	भाँगड	५	०.००	२	३	०	०.००	०	०
४०	माडबारी (राजस्थानी)	८	०.००	४	४	०	०.००	०	०
४१	साँकेतिक भाषा	१३	०.०१	७	६	०	०.००	०	०
४२	मेचे	५	०.००	२	३	०	०.००	०	०

मातृभाषा अनुसार जिल्लाको जनसंख्या									
क्र.सं.	मातृभाषा	२०५८				२०६८			
		जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	महिला
४३	लेप्चा	१	०.००	१	०	०	०.००	०	०
४४	संस्कृत	३	०.००	२	१	०	०.००	०	०
४५	राउटे	२	०.००	०	२	०	०.००	०	०
४६	अन्य	०	०.००	०	०	३१०	०.१०	१६१	१४९
४७	उल्लेख नभएको	१०३७	०.४६	४८१	५५६	४९	०.०२	२७	२२
	जम्मा	२२५,४६१	१००.००	११४,७९८	११०,६६३	३०४,६५१	१००.००	१५४,८८४	१४९,७६७

२.१६ धर्म

यस जनगणनाले भक्तपुर जिल्ला भित्र विभिन्न १० वटा धर्म मान्ने व्यक्तिहरु रहेको देखाएको छ। यस अनुसार २०६८ सालको जनगणनामा सबैभन्दा बढी धर्मावलम्बीहरु मध्ये हिन्दुहरुको सङ्ख्या ८७.५१ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ। भन्ने विगतको जनगणनामा हिन्दुहरुको संख्या ८९.८७ प्रतिशत रहेको थियो। दोस्रोमा बौद्ध धर्मावलम्बीहरु कुल जनसङ्ख्याको ९.१८ प्रतिशत रहेका छ। अन्य धर्मावलम्बीहरुको बारेमा तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका- २.२० धर्म अनुसार जनसंख्या

धर्मको नाम	धर्म अनुसार जनसंख्या							
	२०५८				२०६८			
	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत	महिला	पुरुष	जम्मा	प्रतिशत
हिन्दु	९९६४१	१०२९७३	२०२६१४	८७.८५	१३१४४२	१३६२०१	२६७६४३	८०.०१
बौद्ध	१०२२८	१०९५९	२११८७	९.१८	१३८९६	१४०८६	२७९८२	१५.३९
इस्लाम	१२३	२१०	३३३	०.४९	४४५	१०६१	१५०६	१.२५४
किरात	२०३	२०४	४०७	०.३८	६०३	५६४	११६७	०.७६७
क्रिस्चियन	४११	३८४	७९५	१.९७	३२०२	२७८६	५९८८	२.३२७
प्रकृती	०	०	०	०.०२	२७	३४	६१	०.०५१
वन	०	०	०	०.००	१	०	१	०.०१२
जैन	१	२	३	०.००	२	४	६	
वहई	११	१२	२३	०.००	१	०	१	०.००३
शिख	५	४	९	०.००	२	३	५	०.००४
थाहा नभएको	५१	३९	९०	०.१०	१४६	१४५	२९१	०.१३३
जम्मा	११०६६३	११४७९८	२२५४६१	१००	१४९७६७	१५४८८४	३०४६५१	१००

१.१७ व्यक्तिगत घटना दर्ता

परिचय : जन्म, मृत्यु, बसाई सराई, सम्बन्ध विच्छेद, धर्मपुत्री, धर्म पुत्र राख्ने आदि जस्ता कार्यहरु समाजमा निरन्तर घटिरहन्छन् । यस्ता घटनालाई व्यक्तिगत घटना (vital events) भनिन्छ । यस्ता व्यक्तिगत घटनाहरुले राष्ट्र, समाज तथा व्यक्तिको व्यक्तिगत सामाजिक र आर्थिक जीवनमा प्रत्यक्ष प्रभाव पारिरहेको हुन्छ ।

निम्न घटनाहरुलाई संयुक्त राष्ट्र संघले व्यक्तिगत घटनाको रूपमा परिभाषित गरेको छ ।

- जिवित जन्म (Live Birth)
- मृत्यु (Death)
- मृतरूपमा जन्मेको (Foetal Death)
- विवाह (Marriage)
- धर्मपुत्री, धर्मपुत्र (Adoption)
- विवाहको वैधता (Legitimation of Marriage)
- बच्चाले स्वेच्छाले कानुनीरूपमा बाबु आमाको मान्यता प्रदान गर्नु (Recognition)
- केटा र केटिको विचमा विवाह नभएको कुरा कानुनीरूपमा प्रभावित गर्नु (Annulment of marriage)

१.१७.१ व्यक्तिगत घटनाको सूचकहरु

- जन्म
- मृत्यु
- विवाह
- बसाइ सराइ
- सम्बन्ध विच्छेद

१.१७.२ व्यक्तिगत घटना दर्ता प्रक्रियाको उद्देश्य :

नेपालमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरुको जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइ सराइ र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटनाहरुको दर्ता गरी प्रमाणपत्र दिनका लागि कानुनी व्यवस्था गर्न व्यक्तिगत घटना दर्ता कार्यक्रम संचालन भएको हो । यसका उद्देश्यहरु देहाय अनुसारका छन् :

- व्यक्तिगत घटना दर्ता गरी प्रत्येक व्यक्तिको कानुनी स्तर कायम गर्ने ।
- जनसंख्या सम्बन्धि भरपर्दो तथ्यांक उपलब्ध गराउने ।

२.१७.३ व्यक्तिगत घटना दर्ताको महत्व :

जन्म दर्ता :

- व्यक्तिको परिचय (नाम, थर, ठेगाना, बाजे, बाबु, आमा, जन्म मिति) दिनछ ।
- व्यक्तिको अधिकार सृजना नागरिक, छोरा, छोरी, राज्यबाट प्राप्त सुविधा ।
- विद्यालय भर्नाको लागि नाम, जन्म मिति, बाबु, आमाको नामको प्रस्टता ।
- जनसंख्या बृद्धिको तथ्यांकको ठोस आधार ।

मृत्यु दर्ता :

- मृत्यु भएको प्रमाण,
- सम्पत्ति वा अन्य हक वा अधिकार, नामसारी, हस्तान्तरण ।
- राज्यकोषलाई फाइदा पेन्सन जेष्ठ नागरिक, एकल, लोपोन्मुख आदि जनजातिबाट पाएको सुविधा ।
- मतदाता नामावलीबाट नाम हटाउने आधार
- जनसंख्या घटेको ठोस प्रमाण,

विवाह दर्ता :

- सम्बन्ध कायम भएको ठोस आधार,
- हक अधिकार कायम गर्ने बलियो आधार,
- मतदाता नामावली थपघट गर्ने आधार
- अड्डा अदालतमा पेश गर्ने ठोस आधार,
- बहुविवाह गर्न कानुनी बन्देज ।

बसाई सराई :

- एक स्थानबाट अर्को स्थानमा गएको प्रमाण,
- हक अधिकार कायम मतदाता नामावली, नागरिकता, राज्यकोषबाट पाउने सुविधा,
- राज्यकोषलाई फाइदा सामाजिक सुरक्षा भत्ता आदि ।

सम्बन्ध विच्छेद :

- स्वतन्त्रता प्राप्ति
- पुनः विवाह गर्ने अधिकार सुनिश्चित

२.१८ जन्म,मृत्यु,बसाइसराइको अवस्था

नेपालमा जन्म, मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना ऐन- २०३३ र जन्म,मृत्यु तथा अन्य व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने नियमावली, २०३४ अनुसार जन्म, मृत्यु, विवाह, बसाइ सराइ र सम्बन्ध विच्छेद गरी ५ वटा घटनाहरु कानुनी रुपमा दर्ता गरी प्रमाण पत्र दिने व्यवस्था भएको छ। जसले गर्दा जनसंख्या, नागरिकता, बसाइसराई सामाजिक सुरक्षा तथा अंशवण्डा आदि विषयहरुमा उत्पन्न हुने समस्या समाधान हुन थालेको छ।

विश्वका कतिपय मुलुकमा यो व्यवस्था अनिवार्य छ। यसैको आधारमा जनगणना प्रतिवेदन निकाल्ने प्रचलन छ। तर नेपालमा भन्ने यो पद्धति पुर्ण सफल भएको पाइदैन। जि.वि.स.को कार्यालय भक्तपुरको पंजीकरण शाखामा दर्ता अनुसार वि.स.२०७१ वैशाख देखि वि.स.२०७१ चैत्र सम्मको जन्म दर्ता ५३७२, मृत्यु दर्ता १४१०, विवाह दर्ता २१८१, बसाइसराई दर्ता २४४२ र सम्बन्ध विच्छेद दर्ता १२ गरी कुल ११४२० व्यक्तिगत घटना दर्ता भएको देखिन्छ। जन्म, मृत्यु र बसाइसराई जस्ताको व्यक्तिगत घटनाको दर्ताको व्यवस्था स्थानीय निकाय जिविसमा रहेको छ। व्यक्तिगत घटना दर्ता व्यवस्थित गर्न सकियो भन्ने स्थानीय स्तरमा जनसंख्याको अनुमान गर्न सकिने अवस्था रहन्छ। यसको विवरण यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. २.२१ जन्म,मृत्यु,बसाइसराइको अवस्था

क.सं.	न.पा.को नाम	जन्म दर्ता			मृत्यु दर्ता			विवाह दर्ता	बसाइ सराइ			सम्बन्ध विच्छेद दर्ता संख्या
		महिला	पुरुष	जम्मा	महिला	पुरुष	जम्मा		दर्ता संख्या	आएको संख्या	गएको संख्या	
१	भक्तपुर न.पा.	६६३	६९०	१३५३	१८९	२३०	४१९	६२१	४६	६४	८६	३
२	मध्यपुर न.पा.	४१३	४६६	८७९	११०	१४३	२५३	४९८	२१४	६५१	१७४	८
३	चाँगुनारायण न.पा.	३९०	४२९	८१९	९७	९९	१९६	२६२	५४	१३१	१९	०
४	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.	३८४	३८३	७६७	९७	११८	२१५	२३९	२७	७४	१०	०
५	सूर्यविनायक न.पा.	४१०	४२१	८३१	७४	७७	१५१	२८४	९१	२१७	५५	१
६	अनन्तलिङ्गेश्वर न.पा.	३५८	३६८	७२६	१०१	७५	१७६	२७७	११४	४०६	१९	०
	जम्मा	२६१८	२७५७	५३७५	६६८	७४२	१४१०	२१८१	५४६	१५४३	३६३	१२

२.१८ बसाईसराई

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को लगत -२ को नतिजाअनुसार भक्तपुर जिल्लामा बसोवास गर्नेहरु मध्ये स्वदेशमा ९८.५२ प्रतिशत र विदेशमा १.४८ प्रतिशत जन्मेको देखिन्छ। स्वदेशमा जन्मेका मध्ये भक्तपुर जिल्लामा जन्मेका ६६.५५ प्रतिशत र अन्य जिल्लामा जन्म भई यस जिल्लामा बसोवास गरेका ३१.९८ प्रतिशत देखिएको छ।

लैङ्गिकरूपमा हेर्दा अर्को जिल्लाबाट जन्म भई यस जिल्लामा बसाई सरी आउनेमा महिला ३६.४० % र पुरुष २७.५७ % प्रतिशत देखिन्छ। यसरी अन्य जिल्लाबाट बसाई सरी आउनुको प्रमुख कारणमा विवाह, अध्ययन, नोकरी, आश्रित, , क्रमशः २१.१४ १८.८६, १८.७८ , र १८.७६ प्रतिशत रहेको छ। अध्ययनमा महिलाको १३.३६ प्रतिशत र पुरुषको २६.०८ रहेको छ भने नोकरीमा पुरुषको ३२.३२ र महिला ८.९४ प्रतिशत देखिन्छ।

तालिका -२.२२ स्वदेशमा जन्मेको व्यक्ति हाल बसेको जिल्लामा बसाई सरी आउनुको मुख्य कारण अनुसार जनसंख्या

बसाई सनुको कारण	अध्ययन	नोकरी	आश्रित	विवाह	व्यापार/व्यावसाय	कृषि	द्वन्द्व	अन्य	उल्लेख नभएको	जम्मा
दुवै	१८०१६	१८१८६	१७९१९	२०१८८	७७३८	२२७४	५९०	४२१५	६३८९	
प्रतिशत	१८.८६	१८.७८	१८.७६	२१.१४	८.१	२.३८	०.६२	४.४१	६.६९	१००
पुरुष	१०७७०	१३३३७	६३६४	१८६	५१२१	६७६	२८६	२२४९	२२८०	४३७९३
प्रतिशत	२६.०८	३२.३२	१५.४२	०.४५	१२.४१	१.६४	०.६९	५.४५	५.५२	१००
महिला	७२४६	४८४९	११५५४	२०००२	२६१७	१५९८	३०४	१९६६	४११०	४०८९२९
प्रतिशत	१३.३६	८.९४	२१.३	३६.८७	४.८२	२.९५	०.५६	३.६२	७.५८	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

तालिका-२.२३ बसाई सरेर आएर बसेको अवधि अनुसार जनसंख्या

बसाई अवधि	दुवै	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
१ वर्ष भन्दा कम	७६७८	८.०४	३९२२	९.५	३७५६	६.९२
१ देखि ५ वर्ष	३४९४८	३६.५९	१७०८६	४१.४	१७८६२	३२.९३
६ देखि १० वर्ष	२१८२२	२२.८५	१०२९९	२४.९६	११५२३	२१.२४

बसाई अवधि	दुवै	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
१० वर्ष भन्दा बढी	२४७६६	२५.९३	८०१२	१९.४१	१६७५५	३०.८९
नखुलेको	६२९९	६.५९	१९५०	४.७३	४३४९	८.०२
जम्मा	९५५१४	१००	४१२६९	१००	५४२४५	१००

२.२० अपाङ्गता

काठमाण्डौ जिल्लाको कुल जनसङ्ख्याको १.०५ प्रतिशत हिस्सामा कुनै एक वा बढी प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिएको छ। शारीरिक तथा मानसिक अपाङ्गता भएका कुल व्यक्तिहरू मध्ये ५१.५६ प्रतिशत पुरुष र बाँकी ४८.४४ प्रतिशत महिला रहेको देखिन्छ। अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू मध्ये ३५.६४ प्रतिशतमा शारीरिक अपाङ्गता, १७.५४ प्रतिशतमा सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता, १३.३६ प्रतिशतमा दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता, १०.३३ प्रतिशतमा स्वर बोलाइसम्बन्धी अपाङ्गता, १.८० प्रतिशतमा श्रवण दृष्टिविहिनता, १०.३३ प्रतिशतमा स्वर बोलाइसम्बन्धी अपाङ्गता, ९.४६ प्रतिशतमा मानसिक अपाङ्गता, ७.०८ प्रतिशतमा बहुअपाङ्गता र ४.२८ प्रतिशतमा बौद्धिक अपाङ्गता भएको पाइएको छ।

तालिका- २.२४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको विवरण

अपाङ्गताको प्रकार	पुरुष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
शारीरिक अपाङ्गता	६१०	३६.९२	५३२	३४.२८	११४२	३५.६४
दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता	१९५	११.८०	२३०	१४.८२	४२५	१३.२६
सुनाईसम्बन्धी अपाङ्गता	२६६	१६.१०	२९६	१९.०७	५६२	१७.५४
श्रवणसम्बन्धी अपाङ्गता	३३	२.००	४४	२.८४	७७	२.४०
स्वर/बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	१९८	११.९९	१३३	८.५७	३३१	१०.३३
मानसिक अपाङ्गता	१६०	९.६९	१४३	९.२१	३०३	९.४६
बौद्धिक अपाङ्गता	७८	४.७२	५९	३.८०	१३७	४.२८
बहुअपाङ्गता	११२	६.७८	११५	७.४१	२२७	७.०८
जम्मा	१६५२	१००	१५५२	१००	३२०४	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

२.२१ अनुपस्थित जनसंख्या

रा.ज.ग. - २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लामा पुरुष ८०७७ र महिला २१३८ गरी जम्मा १०२१५ जना अनुपस्थित भएको पाइयो। यो तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा भक्तपुरजिल्लामा विदेश जाने प्रचलन बढीनै रहेको मान्न सकिन्छ। सबैभन्दा बढी निजी नोकरी गर्ने उद्देश्यले ४६०१ जना र अध्ययनको उद्देश्यले ३३१८ विदेशिएको देखिन्छ। विदेशमा गएका मध्ये सबैभन्दा बढी मध्यपूर्व राष्ट्र ३४५९ जना र उत्तरी अमेरिकी राष्ट्र १४९२ जना गएको देखिन्छ। यसको विवरण निम्न अनुसारको तालिकामा देखाइएको छ।

तालिका नं. २.२५ जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या

जन्मस्थान	दुवै	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
स्वदेश	२९४२८७	९८.५२	१४७२८४	९८.३९	१४७००३	९८.६५
उही जिल्ला	१९८७७२	६६.५५	१०६०१४	७०.८२	९२७५८	६२.२५
अर्को जिल्ला	९५५१४	३१.९८	४१२६९	२७.५७	५४२४५	३६.४
विदेश	१७३२	०.५८	९२०	०.६१	८१२	०.५४
नखुलेको	२६८५	०.९	१४९१	१	११९४	०.८१
जम्मा	२९८७०३	१००	१४९६९५	१००	१४९००९	१००

तालिका नं २.२६ अनुपस्थित हुनाको कारण

अनुपस्थितको कारण	निजी नोकरी	संस्थागत नोकरी	अध्ययन	आश्रित	व्यापार	द्वन्द्व	अन्य	नखुलेको	जम्मा
जम्मा	४६०१	११९०	३३१८	५८८	७०	१६	११८	३१४	१०२१५
प्रतिशत	४५.०४	११.६५	३२.४८	५.७६	०.६९	०.१६	१.१६	३.०७	१००.००
पुरुष	४०६६	१०९५	२२९८	२३९	५५	१३	८०	२३१	८०७७
प्रतिशत	५०.३४	१३.५६	२८.४५	२.९६	०.६८	०.१६	०.९९	२.८६	१००
महिला	५३५	९५	१०२०	३४९	१५	३	३८	८३	२१३८
प्रतिशत	२५.०२	४.४४	४७.७१	१६.३२	०.७०	०.१४	१.७८	३.८८	१००.००

तालिका नं २.२७ व्यक्तिहरु विदेशिएको देश

विदेशिएको राष्ट्र / क्षेत्र	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
मध्यपुर्व क्षेत्र	३४५९	३३.८६	३१३७	३८.८४	३२२	१५.०६
आशियान क्षेत्र	१००९	९.८८	९५५	११.८२	५४	२.५३
भारत	७१६	७.०१	४८३	५.९८	२३३	१०.९०
अन्य एशियन क्षेत्र	६९४	६.७९	५४१	२५.३०	१५३	७.१६
उत्तर अमेरिकी देश	१४९२	१४.६१	९७४	६.७०	५१८	
युरोपियन युनियन क्षेत्र	१२७	१२.४४	८५७	१०.६१	४१४	२४.२३
एशियन प्यासिफिक राष्ट्र	९४०	९.२०	६२८	७.७८	३१२	१४.५९
सार्क (भारत बाहेक)	२१७	२.१२	१७५	२.१७	४२	१.९६
अफ्रिकन राष्ट्र	११०	१०.८०	९६	१.१९	१४	०.६५
अन्य युरोपियन राष्ट्र	८३	०.८१	६८	०.८४	१५	७०.१६
दक्षिण अमेरिकी / क्यारेबियन क्षेत्र	३९	३.००	३२	०.४०	७	०.३३
अन्य	५२	०.५१	३७	०.४६	१५	०.७०
उल्लेख नभएको	१३३	१.३०	९४	१.१६	३९	१.८२
जम्मा जनसंख्या	१०२१५	१००	८०७७	१००	२१३८	१००

खण्ड - ३ आर्थिक तथा रोजगारी

३.१ आर्थिक रूपमा सक्रिय तथा अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या

आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या (Economically Active Population) : दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल जनसङ्ख्या मध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा एक महिना आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

३.१.१ अक्सर आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या (Usually Economically Active Population)

दश वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका आर्थिक रूपमा सक्रिय कुल जनसङ्ख्या मध्ये विगत १२ महिना (गणनाको दिनको) मा कम्तिमा ६ महिना वा सो भन्दा बढि अवधि आर्थिक काम (कृषि/आफ्नै खेतिपाती, तलव/ज्याला, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय, विस्तारित आर्थिक काम र कामको खोजी) मा संलग्न जनसङ्ख्या नै अक्सर आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या हो ।

राष्ट्रिय जनगणना - २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लामा १० वर्ष र सो माथि २,५५,२३६ जनसंख्या मध्ये १३६६२८ (५३.५३ प्रतिशत) आर्थिक रूपले सक्रिय भएको पाइयो भने ११६४४६ (४५.६२ प्रतिशत) आर्थिक रूपले निष्क्रिय भएको देखिन्छ भने २१६३ (०.८५ प्रतिशत) पेशा उल्लेख नगरेको पाइन्छ ।

तालिका - ३.१ अक्सर आर्थिकरूपमा सक्रिय जनसङ्ख्या

१० वर्ष वा सो भन्दा माथिका जनसंख्या	१० वर्ष वा सो भन्दा माथिका आर्थिक रूपले सक्रिय						आर्थिक रूपले निष्क्रिय		उल्लेख नभएको	
	प्रायः सक्रिय				प्राय निष्क्रिय					
	रोजगार		वेरोजगार							
जम्मा	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
२,५५,२३६	७५८४९	५१३९०	१८९७	६८७	१७३१	५०७४	४६०७७	७०३६९	१०९२	१०७१

३.१.२ उमेर र लिङ्ग अनुसार आर्थिक रूपले सक्रियता

उमेर समूहको आधारमा आर्थिकरूपले सक्रिय जनसंख्यामा २५-२९ वर्षका उच्च संलग्नता रहेको छ । त्यसपछि ३०-३४ वर्ष ३५-३९ वर्ष, ४०-४४ र २०-२४ वर्ष, वर्षका व्यक्तिहरुको संलग्नता क्रमशः बढी रहेको छ । महिला र पुरुषको तुलना गर्दा आर्थिक रूपले पुरुषको संलग्नता बढी देखिएको छ ।

तालिका - ३.२ आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या

उमेर समुह	आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्या					
	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
१०-१४	४५१	०.३५	२६९	०.३५	१८३	०.३५
१५ - १९	४४७१	३.४४	२८४	०.३६	१६३०	३.१३
२० - २४	१४७५३	११.३६	८१४०	१०.४७	६६१३	१.२७
२५ - २९	२०८७४	१६.०८	१२०१४	१५.४५	८८६०	१७.०१
३० - ३४	२०७३०	१५.९७	१२०२२	१५.४६	८७०८	१६.७२
३५ - ३९	१८६७३	१४.३८	११२०१	१४.४१	७४७३	१४.३५
४० - ४४	१५३५५	११.८३	९५३७	१२.२७	५८१८	११.१७
४५ - ४९	११२७४	८.६८	७११४	५.३८	४१६०	७.९९
५० - ५४	८३१०	६.४	५१५५	६.६३	३१५५	६.०६
५५ - ५९	५६३३	४.३४	३५०८	४.५१	२१२५	४.०८
६० - ६४	३९८४	३.०७	२३८८	३.०७	१५९६	३.०६
६५ - ६९	२७५८	२.१२	१७५०	२.२५	१००८	१.९४
७० - ७४	१४९४	१.१५	१०१६	१.३१	४७७	०.९२
७५+	१०६२	०.८२	७९२	१.०२	२७०	०.५२
जम्मा	१२९८२२	१००.००	७७७४६	१००	५२०७६	१००

तालिका - ३.३ अक्सर आर्थिकरूपमा सक्रिय नहुनुको प्रमुख कारण अनुसार जनसंख्या १० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर

सक्रिय नहुनुको कारण	१० वर्ष वा माथिल्लो उमेरको जनसङ्ख्या					
	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
अध्ययन	७५५०७	६१.२६	३९०३९	८१.६६	३६४६८	४८.४१
घरधन्दा	३३८६३	२७.४७	१८९५	३.९६	३१९६८	४२.३७
वृद्धावस्था	७०७३	५.७४	२६७५	५.६०	४३९८	५.८३
पेन्सन/आयस्ता	१७५४	१.४२	१४५३	३.०४	३०१	०.४०
अपाङ्गता	६४७	०.५२	४३९	०.९२	२०९	०.२८
जीर्ण रोगी	१३९४	१.१३	६७८	१.४२	७१६	०.९५
अन्य	१७१४	१.३९	११७३	२.४५	५४०	०.७२

सक्रिय नहुनुको कारण	१० वर्ष वा माथिल्लो उमेरको जनसङ्ख्या					
	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
उल्लेख नभएको	१३००	१.०५	४५६	०.९५	८४४	१.१२
सबै कारण	१२३२५१	१००	४७८०७	१००	७५४४४	१००

३.१.३ पेशा अनुसार रोजगारीको वितरण

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार भक्तपुर जिल्लामा सबै भन्दाबढी कृषि, वन र माछापालन सम्बन्धी कामदार ३०.२३ प्रतिशत, औजार र सम्बन्धित सामानका बिक्री कामदार १८.७६ प्रतिशत, सेवा तथा बिक्री कामदार १५.८४ प्रतिशत, पेशाविद् ७.१५ प्रतिशत, प्राथमिक पेशाकर्मी ६.९३ प्रतिशत, यन्त्र र मेशिन सञ्चालक तथा एसेम्ब्लर्स ५.५४ प्रतिशत, प्राविधिक र सहायक पेशाविद् ५.४२ प्रतिशत रहेको छ। महिला र पुरुषको संरचना हेर्दा पुरुषको अत्यधिक रोजगारीमा संलग्नता रहेको पाइन्छ।

तालिका - ३.४ : १० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका मानिसको मुख्य पेशा

मुख्य पेशा	जम्मा	प्रतिशत	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत
सशस्त्र सैनिक	१६७२	१.३१	१५९२	२.०९	८०	०.१६
व्यवस्थापक	३६२६	२.८४	२७७८	३.६५	८४८	१.६५
पेशाविद्	९१२३	७.१५	५३५७	७.०४	३७६६	७.३१
प्राविधिक र सहायक पेशाविद्	६९१२	५.४२	४९५६	६.५२	१९५६	३.८०
कार्यालय सहायक	३६३९	२.८५	२४३३	३.२०	१२०६	२.३४
सेवा र बिक्री कामदार	२०२१२	१५.८४	१३९१३	१८.२९	६२९९	१२.२२
कृषि, वन र माछापालन सम्बन्धी कामदार	३८५६८	३०.२३	१५९१२	२०.९२	२२६५६	४३.९६
औजार र सम्बन्धित सामानका बिक्री कामदार	२३९३३	१८.७६	१५८४७	२०.८३	८०८६	१५.६९
यन्त्र र मेशिन सञ्चालक तथा एसेम्ब्लर्स	७०७२	५.५४	५७२८	७.५३	१३४४	२.६१
प्राथमिक पेशाकर्मी	८८४९	६.९३	४७९०	६.३८	४०५९	७.८८
उल्लेख नभएको	३९९८	३.१३	२७५८	३.६३	१२४०	२.४१
जम्मा	१२७६०२	१००	७६०६४	१००	५१५३८	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

३.१.४ आर्थिक तथा गैरआर्थिक क्रियाकलाप :

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार विगत १२ महिनामा १० वा सो भन्दा बढी उमेरका व्यक्तिहरु १२ महिना तल उल्लेखित एक वा सो भन्दा बढी काममा संलग्न भएको रहेको पाइएको छ । यसरी हेर्दा भक्तपुर जिल्लामा विगत १२ महिनामा १० वा सो भन्दा बढी उमेरका व्यक्तिहरुले गरेको आर्थिक तथा गैरआर्थिक क्रियाकलाप हेर्ने हो भने सबभन्दा बढी अध्ययन गर्ने ७५५२६ जना, तलब ज्यालामा काम गर्ने ६१७०१ जना, घरधन्दामा ५२३५४ जना, कृषि/आफ्नै खेतिपाती गर्ने ४७२१३ जना, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय गर्ने ३१६९२ जना, कुनै काम नगरेको २०३७५ जना रहेका छन् ।

तालिका - ३.५ : १० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिले विगत १२ महिनामा गरेको क्रियाकलाप (आर्थिक तथा गैर आर्थिक)

क्रियाकलाप	जम्मा	पुरुष	महिला
कृषि/आफ्नै खेतिपाती	४७२१३	१९८५०	२७३६३
तलब/ज्याला	६१७०१	४२७५१	१८९५०
आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय	३१६९२	२००२३	११६६९
विस्तारित आर्थिक काम	९२०९	३२६६	५९४४
कामको खोजी	५५१८	३६७७	१८४२
घरधन्दा	५२३५४	४७५६	४७५९८
अध्ययन	७५५२६	३९१९१	३६३३५
कुनै काम नगरेको	२०३७५	१०५९६	९७७९
उल्लेख नभएको	२१६३	१०९२	१०७१

खण्ड - ४

शिक्षा

४.१ पृष्ठभूमी

शिक्षा विकासको मेरुदण्ड हो । जहाँ शिक्षाको स्तर उच्च रहन्छ । त्यहाँ विकास पनि उच्च हुन्छ । यही कुरालाई मध्य नजर राख्दै शिक्षामा सबैको पहुँच पुर्याउन उद्देश्यले नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले समेत मौलिक हक अन्तर्गत नैसर्गिक अधिकारको रूपमा नागरिकको माध्यमिक तहसम्म निशुल्क शिक्षा प्राप्तगर्ने आधारभुत अधिकार प्रत्याभुत गरेको छ । हरेक व्यक्तिलाई गुणस्तरीय शिक्षाको अवसर प्रदान गरी मुलुकको आर्थिक एवं सामाजिक रूपान्तरणमा योगदान गर्न सक्ने, विश्वव्यापिकरणको युगमा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने र राष्ट्र निर्माणको दायित्वलाई बहन गर्न सक्ने देश भक्त नागरिक तयार गर्न सरकार प्रयासरत रहेको छ । सोही अनुरूप विगतका उपलब्धिहरूलाई सुदृढ गर्दै विविध विधा र तहको शिक्षामा समतामुलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने नेपाल सरकारको नीति रहेको छ । शिक्षा क्षेत्रमा विगतमा भएका नीतिगत, कानुनी, संस्थागत, कार्यक्रमगत र मानविय विकासका प्रयासहरूले शिक्षा क्षेत्रमा महत्वपूर्ण उपलब्धि भएको छ । तीन वर्षे अन्तरिम योजनामा छ वर्षे माथि र १५ वर्षे माथि उमेर समुहको साक्षरता दर क्रमशः ७६ र ६६ प्रतिशत पुर्याउने लक्ष्य राखिएकोमा उक्त दर क्रमशः ६३.७ र ५५.६ पुगेको छ । समृद्ध, आधुनिक र न्यायपूर्ण नेपाल निर्माण गर्ने लोकतान्त्रिक समावेशी एवम् समतामुलक गुणस्तरीय आधारभुत शिक्षा सुनिश्चित गरी सचेत, सक्षम र उत्पादनशिल नागरिक र राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारको माग अनुसार ग्राह्य हुने मानव श्रोतको सुनिश्चित गर्नु शिक्षा क्षेत्रको दीर्घकालिन सोच हुनेछ भन्ने उल्लेख भए अनुरूप भक्तपुर जिल्लाको शैक्षिक अवस्थालाई सुनिश्चित गर्न निम्न अनुसारका शैक्षिक पूर्वाधार तथा शैक्षिक जनशक्ति विद्यमान रहेको छ ।

४.१.१ भक्तपुर जिल्लाको शैक्षिक अवस्था

तालिका नं ४.१ विद्यालय संख्या

किसिम	पूर्व प्रा.वि	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि	उ.मा.वि.	क्याम्पस	जम्मा
सामुदायिक	१६६	६२	३७	२४	१४	२	३०५
संस्थागत	२३५	३८	२७	१२४	११	१२	४४७

स्रोत : जि.शि.का. भक्तपुर २०७०

४.१.२ तहगत विद्यार्थी संख्या (सामुदायिक तथा संस्थागत)

विद्यालयको किसिम	विद्यार्थी संख्या						
	विद्यार्थी संख्या	पू.प्रा.	प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.	उच्च मा.वि.	कुल जम्मा
सरकारी अनुदान प्राप्त सामुदायिक विद्यालय	छात्रा	-	४४८१	२८९७	१९७४	१९६१	११३१३
	छात्र	-	४०६३	२५४३	१६३७	१६०४	९८४७
	जम्मा	-	८५४४	५४४०	३६११	३५६५	२११६०
	दलित छात्रा	-	४३१	२१९	११७	६०	८२७
	दलित छात्र	-	४२२	१९७	१०७	५९	७८५
	दलित जम्मा	-	८५३	४१६	२२४	११९	१६१२
	जनजाति छात्रा	-	३१३१	२०३५	१३३४	११२८	७६२८
	जनजाति छात्र	-	२८११	१७०५	११००	९४७	६५६३
	जम्मा	-	५९४२	३७४०	२४३४	२०७५	१४१९१
संस्थागत विद्यालय	छात्रा	-	९३८८	५८७३	३५११	१०४८	१९८२०
	छात्र	-	१०७७८	७२३०	४०६४	१५६६	२३६३८
	जम्मा	-	२०१६६	१३१०३	७५७५	२६१४	४३४५८
दुवै	छात्रा	-	१३८६९	८७७०	५४८५	३००९	३११३३
	छात्र	-	१४८४१	९७७३	५७०१	३१७०	३३४८५
	जम्मा	-	२८७१०	१८५४३	१११८६	६१७९	६४६१८

स्रोत : जि.शि.का. विद्यालय प्रशासन, २०७१

४.१.३ शिक्षकको संख्यात्मक वितरण

यस जिल्लामा सरकारी स्रोतबाट तलब भत्ता खाने दरवन्दीमा कार्यरत र राहत शिक्षकहरुको संख्यात्मक अवस्थालाई निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं ४.३ शिक्षक संख्या

तह	स्थायी		अस्थायी		जम्मा		कुल जम्मा	राहत	राहत सहित जम्मा
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष			
प्राथमिक	२४०	५३६	५२	४४	२९२	५८०	८७२	५९	९३१
निम्न माध्यमिक	३६	११६	२०	३४	५६	१५०	२०६	६८	२७४
माध्यमिक	१७	१२७	७	२६	२४	१५३	१७७	३०	२०७
जम्मा	२९३६	७७९	७९	१०४	३७२	८८३	१२५५	१५७	१४१२

स्रोत : जि.शि.का. विद्यालय प्रशासन, २०७१

४.१.४ वि.स.२०७० मा एस.एल.सी.मा सम्मिलित तथा उत्तीर्ण विद्यार्थीको वितरण

तालिका नं ४.४

विद्यालयको किसिम	परिक्षामा सम्मिलित	उत्तीर्ण संख्या	उत्तीर्ण प्रतिशत	विशिष्ट श्रेणी	प्रथम श्रेणी	द्वितीय श्रेणी	तृतीय श्रेणी
सामुदायिक	१५७३	९९०	६२.९४	५७	५२२	४०५	६
संस्थागत	३८३८	३६०१	९३.८२	११८६	२२२३	१९०	२
जम्मा	५४११	४५९१	८४.८५	१२४३	२७४५	५९५	८

स्रोत - जिल्ला शिक्षा कार्यालय, २०७१

तालिका नं. ४.५ विद्यार्थीहरूको उत्तीर्ण प्रतिशत

क्र.सं.	वर्ष	उत्तीर्ण प्रतिशत	
		राष्ट्रको	भक्तपुरको
१	२०६३	५८.६४	७५.९७
२	२०६४	६३.७३	७१.९५
३	२०६५	६८.४७	६९.६५
४	२०६६	६४.३१	७७.५८
५	२०६७	५५.९५	७९.५२
६	२०६८	४७.१७	८०.५२
७	२०६९	४१.५७	७९.८०
८	२०७०	४३.९२	८४.८५
९	२०७१		

तालिका नं. ४.६ निरन्तर शिक्षा

सामुदायिक अध्ययन केन्द्र संख्या	२२
अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय	१
खुला विद्यालय	२
आय आर्जन समूहहरू	४००

तालिका नं ४.७ विद्यार्थी भर्ना दर सम्बन्धी सुचकाङ्क (प्रतिशतमा)

विवरण	कक्षा तह	भक्तपुर	नेपाल
कूल भर्ना दर (GER)	कक्षा १	१३३.२	१४१.२
	प्राथमिक	११९.०	१३०.१
	नि.मा.वि.	११२.०	१००.६
	आधारभुत	११६.०	१२०.०
	मा.वि.	१००.८	७१.६
	उ.मा.वि.	३३.४	३१.६
खुद भर्ना दर(NER)	कक्षा १	९५.४	९१.५
	प्राथमिक	९८.०	९५.३
	नि.मा.वि.	८७.८	७२.२
	आधारभुत	९४.४	८७.५
	मा.वि.	७६.०	५४.३
	उ.मा.वि.	२०.५	१०.४
माध्यमिक (९ देखि १२)		४७.२	३२.४
बालविकासमा सहजै देखिने भर्नादर		७३.७	१६१.९
बालविकासको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना		५५.६	६४.४
कक्षोन्नती दर प्राथमिक		८४.२	९१.८
कक्षा दोहोर्याउने दर प्राथमिक		१०.६	२.२
कक्षा छोडने दर		५.२	५.९
कक्षोन्नती दर निमावि		८८.७	९२.५
कक्षा दोहोर्याउने दर निमावि		५.२	१.३
कक्षा छोडने दर निमावि		६.१	६.२
कक्षोन्नती दर मावि		८९.८	८९.९
कक्षा दोहोर्याउने दर मावि		३.७	३.१
कक्षा छोडने दर मावि		६.५	७

स्रोत - जिल्ला शिक्षा कार्यालय, २०७१

तालिका नं ४.८ विद्यालय विद्यार्थी तथा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात

प्रा.वि.	नि.मा.वि.	मा.वि.
१ : ९	१ : २०	१ : १८

तालिका नं ४.९ भक्तपुर जिल्लाको स्रोत केन्द्रहरु

क्र.स.	स्रोत केन्द्रको नाम	स्रोत केन्द्रको सेवा क्षेत्र
१	चाँगुनारायण उमावि दुवाकोट	चाँगुनारायण, दुवाकोट र भौखेल गाविस (हाल चाँगुनारायण न.पा.)
२	श्रीकृष्ण उमावि खरिपाटी	बागेश्वरी, छालिङ, नगरकोट गाविस (हाल महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.)
३	गणेश मा.वि. ताथली	सुडाल र ताथली गाविस (हाल महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.)
४	जोरपाटी उ.मा.वि. नंखेल	चित्तपोल, नंखेल र सिपाडोल गाविस (हाल सूर्यविनायक न.पा.)
५	अरनिको उ.मा.वि. दधिकोट	कटुञ्जे, गुण्डू, दधिकोट, सिरुटार र बालकोट गाविस (हाल सूर्यविनायक र अनन्त लिंगेश्वर न.पा.)
६	आदर्श उ.मा.वि. सानोठिमी	मध्यपुर ठिमी न.पा.
७	श्रीपद्म उ.मा.वि. दरबार क्षेत्र	भक्तपुर न.पा.
८	बागेश्वरी उ.मा.वि. च्यामासिंग	भक्तपुर न.पा.

४.१.५ शैक्षिक उपलब्धि र उत्तिर्ण गरेको तह :

पाँच वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका साक्षर व्यक्तिहरूले हासिल गरेको शैक्षिक उपलब्धीलाई उनीहरूले उत्तीर्ण गरेको शैक्षिक तहका आधारमा उल्लेख गरिएको छ। प्राप्त नतिजाअनुसार कुल साक्षर जनसङ्ख्याको सबै भन्दा ठूलो हिस्सा अर्थात २४.४० प्रतिशत व्यक्तिहरूले प्राथमिक तह (कक्षा १ देखि ५ सम्म) उत्तीर्ण गरेको पाइएको छ। निम्न माध्यमिक तह (कक्षा ६ देखि ८ सम्म) उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरू १७.६८ प्रतिशत अंशसहित दोस्रो बहुसङ्ख्यामा रहेको देखिन्छ।

तालिका ४.१० ५ वा सो भन्दा भन्दा बढी उमेरका जनसङ्ख्याको शैक्षिक उपलब्धि उत्तिर्ण गरेको तह

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
पूर्व प्राथमिक तह	७,६६०	३.२८	४,०९३	३.१३	३,५६७	३.४८
प्राथमिक तह (१-५ कक्षा)	५४,५६०	२३.४०	२९,५७५	२२.६१	२४,९८५	२४.४०
निम्न माध्यमिक तह (६-८ कक्षा)	४१,३४०	१७.७३	२३,२३९	१७.७७	१८,१०१	१७.६८

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
माध्यमिक तह (९-१० कक्षा)	३०,७२४	१३.१८	१७,१९८	१३.१५	१३,५२६	१३.२१
एस.एल.सि. वा सो सरह	३५,६२७	१५.२८	२०,५५९	१५.७२	१५,०६८	१४.७२
प्रमाणपत्र वा सो सरह	३१,२८९	१३.४२	१७,४४०	१३.३३	१३,८४९	१३.५३
स्नातक वा सो सरह	१४,९९२	६.४३	९,३५९	७.१५	५,६३३	५.५०
स्नातकोत्तर वा सो सरह	५,७८८	२.४८	४,२०१	३.२१	१,५८७	१.५५
अन्य	१९३	०.०८	१११	०.०८	८२	०.०८
अनौपचारिक शिक्षा	९,७३६	४.१८	४,३६६	३.३४	५,३७०	५.२४
तह उल्लेख नभएको	१,२८२	०.५५	६६४	०.५१	६१८	०.६०
जम्मा	२३३,१९१	१००.००	१३०,८०५	१००.००	१०२,३८६	१००.००

स्रोत - राष्ट्रिय जनगणना - २०६८ को प्रतिवेदन

४.१.६ अध्ययन गरेको विषय तथा क्षेत्र :

यस जनगणनामा एस.एल.सि. भन्दा माथिल्लो तह उत्तीर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय/क्षेत्रको विवरण International Standard Education Classification (ISEC) अनुसारको वर्गिकरणमा आधारित भएर विश्लेषण गरिएको छ। यसअनुसार सबै भन्दा धेरै व्यक्तिहरू ३१.१० प्रतिशतले व्यापार र प्रशासन (Business and Administration) क्षेत्रको अध्ययन गरेको देखिएको छ। मानविकी र कला क्षेत्रमा २६.२९ प्रतिशत व्यक्तिहरू अध्ययनरत छन्।

त्यसैगरी शिक्षा, विज्ञान, स्वास्थ्य, सामाजिक तथा व्यवहारिक विज्ञान, इन्जिनियरिङ तथा उद्योग र निर्माण, विषयमा अध्ययन गर्ने व्यक्तिहरू क्रमशः ११.०६ प्रतिशत, ७.८७ प्रतिशत, ३.९२ प्रतिशत, ३.७७ प्रतिशत, १.२६ प्रतिशत रहेको देखिएको छ।

लैङ्गिक आधारमा विश्लेषण गर्दा पुरुषहरू ३२.४९ प्रतिशत तथा महिला ३३.४३ प्रतिशत दुवैले सबैभन्दा बढी व्यापार र प्रशासन विषय अध्ययन गरेको देखिएका छन्। पुरुष २४.२८ प्रतिशत र महिला २२.९२ प्रतिशतले मानविकी र कलामा अध्ययन गरेको पाइएको छ।

तालिका ४.११ एस.एल.सि भन्दा माथिल्लो तह उत्तिर्ण गरेका व्यक्तिहरूले अध्ययन गरेको विषय क्षेत्र

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
मानविकी र कला	१२,६४४	२४.२८	७,१०५	२२.९२	५,५३९	२६.२९
व्यापार र प्रशासन	१६,९१५	३२.४९	१०,३६३	३३.४३	६,५५२	३१.१०
शिक्षा	३,८९७	७.४८	१,५६६	५.०५	२,३३१	११.०६

उत्तिर्ण गरेको तह	जम्मा		पुरुष		महिला	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
विज्ञान	५,१८०	९.९५	३,५२१	११.३६	१,६५९	७.८७
स्वास्थ्य	१,२३१	२.३६	४०५	१.३१	८२६	३.९२
इन्जिनियरि, उद्योग र निर्माण	१,८६२	३.५८	१,५९६	५.१५	२६६	१.२६
कानून	८७५	१.६८	७०६	२.२८	१६९	०.८०
सामाजिक र व्यवहारिक विज्ञान	२,०२७	३.८९	१,२३३	३.९८	७९४	३.७७
गणित तथा तथ्याङ्क	२४७	०.४७	१९०	०.६१	५७	०.२७
कृषि, वन तथा माछापालन	२२८	०.४४	१८३	०.५९	४५	०.२१
कम्प्युटर	२२४	०.४३	१९०	०.६१	३४	०.१६
पत्रकारिता र सूचना	१०९	०.२१	७२	०.२३	३७	०.१८
अन्य	१६	०.०३	८	०.०३	८	०.०४
उल्लेख नभएको	६,६१४	१२.७०	३,८६२	१२.४६	२,७५२	१३.०६
जम्मा	५२,०६९	१००.००	३१,०००	१००.००	२१,०६९	१००.००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन: २०६८

४.१.७ साक्षरताको अवस्था

राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन अनुसार भक्तपुर जिल्लामा ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षरता ८१.६८ प्रतिशत रहेको छ। महिला साक्षरता ७२.६५ प्रतिशत र पुरुष साक्षरता ९०.४८ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं ४.१२ : ५ वर्ष र सो भन्दा माथिको साक्षरता

नगरपालिका गा.बि.स	५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या	पढन र लेखन जान्ने	पढनमात्र जान्ने	पढन र लेखन दुवै नजान्ने	साक्षरता नखुलेको	साक्षरता दर
गुण्डु	५३६८	४३०२	५९	१००७.००	०.००	८०.१४
दधिकोट	१०८५९	८९०१	२००	१७५८.००	०.००	८१.९७
वालकोट	१४७५५	१२८७९	१९२	१६८१.००	३.००	८७.२९
सिरुटार	४५१२	३६१५	१०३	७९४.००	०.००	८०.१२
अनन्तलिंगेश्वर न.पा.	३५४९४	२९६९७	५५४	५२४०.००	३.००	८३.६७
चाँगुनारायण	५७९०	४३४४	२१६	१२२७.००	३.००	७५.०३

नगरपालिका गा.बि.स	५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या	पढन र लेख जान्ने	पढनमात्र जान्ने	पढन र लेख दुवै नजान्ने	साक्षरता नखुलेको	साक्षरता दर
भौखेल	७२७५	५६७२	१७५	१४२४.००	४.००	७७.९७
दुवाकोट	९७२७	७९८६	१८७	१५२०.००	३४.००	८२.१०
छालिङ	७५८४	५७४२	८४	१७५६.००	२.००	७५.७१
चाँगुनारायण न.पा.	३०३७६	२३७४४	६६२	५९२७.००	४३.००	७८.१७
कटुन्जे	१८०९७	१५०७०	४६६	२५५१.००	१०.००	८३.२७
सिपाडोल	९२००	७०३०	२३१	१९३७.००	२.००	७६.४१
नंखेल	५१५०	४००८	७८	१०६३.००	१.००	७७.८३
चित्तपोल	५२५५	३९८६	२३	१२३६.००	१०.००	७५.८५
सुर्यबिनायक न.पा.	३७७०२	३००९४	७९८	६७८७.००	२३.००	७९.८२
ताथली	५३११	४०५४	८१	११७०.००	६.००	७६.३३
सुडाल	६७०३	५१४२	१००	१४६०.००	१.००	७६.७१
बागेश्वरी	५०४६	३९२८	१६९	९३८.००	११.००	७७.८४
नगरकोट	४२३६	३०७३	६५	१०९७.००	१.००	७२.५४
महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.	२१२९६	१६१९७	४१५	४६६५.००	१९.००	७६.०६
भक्तपुर न.पा.	७६६९५	६२२८३	१०३७	१३३३६.००	३९.००	८१.२१
मध्यपुर ठिमी न.पा.	७७३६६	६४८६६	१४२४	११०४६.००	३०.००	८३.८४
संस्थागत	५९००	५७७६	६	११८.००	०.००	९७.९०
भक्तपुर (जम्मा)	२८४८२९	२३२६५७	४८९६	४७११९.००	१५७.००	८१.६८

खण्ड - ५
स्वास्थ्य तथा सरसफाई

५.१ स्वास्थ्य क्षेत्र

परिचय

भक्तपुर जिल्लाको स्वास्थ्य सेवाको स्थिति हेर्दा सरकारी तर्फ केन्द्रीय अस्पतालको संख्या १, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र २, स्वास्थ्य चौकी १४ छन् भने उपस्वास्थ्य चौकीको संख्या ५ रहेको छ। प्राथमिक स्वास्थ्य सेवालाई जनताको घरदैलोमा पुराउन ४५ वटा प्राथमिक सेवा गाउँघर क्लिनिक र १४७ वटा खोप केन्द्रहरू छन्।

यस जिल्लामा समुदाय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाको संख्या २७९ रहेको छ। त्यसैगरी स्वास्थ्य क्षेत्रमा काम गर्ने अन्तर्राष्ट्रिय तथा स्थानीय समेत गरि विभिन्न १२ गैरसरकारी संस्थाहरूबाट समेत स्वास्थ्य सेवाहरू सञ्चालित छन्। त्यसैगरी शहरी क्षेत्रमा स्वास्थ्य केन्द्रहरू ३ वटा रहेका छन्।

तालिका नं. ५.१ स्वास्थ्य सस्था सम्बन्धि सामान्य जानकारी

क्र.सं.	विवरण	संख्या
१	केन्द्रीय अस्पताल	१
२	जिल्ला जन स्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुर	१
३	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	२
४	स्वास्थ्य चौकी	१४
५	स्वास्थ्य उप-स्वास्थ्य चौकी	५
६	गाउँघर क्लिनिक	४५
७	खोप क्लिनिक	१४७
८	महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविका	२७९
९	शहरी क्षेत्रमा स्वास्थ्य केन्द्र	३
१०	अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था	१
११	स्थानीय गैर सरकारी संस्था	११

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं. ५.२ स्वास्थ्य केन्द्र सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य केन्द्रहरूको नाम	अवस्थिति
१	चागुँनारायण प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	चागुँनारायण न.पा.
२	दधिकोट प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	अन्तलिङ्गेश्वर न.पा.

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं ५.३ स्वास्थ्य चौकी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य चौकीहरूका नाम	स्थान
१	दुवाकोट स्वास्थ्य चौकी	चागुँनारायण न.पा.
२	बालकोट स्वास्थ्य चौकी	अन्तलिङ्गेश्वर न.पा.
३	बागेश्वरी स्वास्थ्य चौकी	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.
४	नागदेश स्वास्थ्य चौकी	मध्यपुर ठिमी न.पा.
५	बोडे स्वास्थ्य चौकी	मध्यपुर ठिमी न.पा.
६	गुण्डु स्वास्थ्य चौकी	अन्तलिङ्गेश्वर न.पा.
७	नगरकोट स्वास्थ्य चौकी	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.
८	नखेल स्वास्थ्य चौकी	सुर्यविनायक न.पा.
९	ताथली स्वास्थ्य चौकी	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.
१०	चितापोल स्वास्थ्य चौकी	सुर्यविनायक न.पा.
११	ठिमी स्वास्थ्य चौकी	मध्यपुर ठिमी न.पा.
१२	भौखेल स्वास्थ्य चौकी	चागुँनारायण न.पा.
१३	सुडाल स्वास्थ्य चौकी	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.
१४	कटुन्जे स्वास्थ्य चौकी	सुर्यविनायक न.पा.

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं ५.४ उप स्वास्थ्य चौकी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	उप-स्वास्थ्य चौकीहरूको नाम	स्थान
१	बालकुमारी उप-स्वास्थ्य चौकी	मध्यपुर टिमी न.पा
२	लोकन्थली उप-स्वास्थ्य चौकी	मध्यपुर टिमी न.पा
३	छालिङ उप-स्वास्थ्य चौकी	चागुनारायण न.पा.
४	सिरुटार उप-स्वास्थ्य चौकी	अन्तलिङेश्वर न.पा.
५	सिपाडोल उप-स्वास्थ्य चौकी	सुर्यविनायक न.पा.

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं ५.५ शहरी स्वास्थ्य केन्द्रहरूको विवरण :

क्र.सं.	स्वास्थ्य संस्था	ठेगाना
१	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	व्यासी
२	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	बोडे
३	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	चाँमासिंग

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको अवस्था

तालिका नं ५.६ Fact Sheet FY 2068/69 - 2070/71

Reporting Status	2068/69	2069/70	2070/71
PHC/HP to District	100	100	100
SHP to HP	100	100	100
PHC/ORC to SHP/HP/PHC	87	96	95.3
FCHV to SHP/HP/PHC	93.4	85	87.34
1. EPI Coverage			
BCG Coverage	42	38	49.37
DPT/HepB/Hib- III	67.4	62.7	78.76
Measles Coverage	70.3	64.1	76.78
TT II & TT2+	34.7	33.4	38
2. Nutrition Growth monitoring			

% of <5 Year Children visited 1 st time for growth monitoring	28	56.9	57.13
% of Malnourished children among new cases (low weight)	0.53	1.55	1.43
3. Diarrhoea(CDD)			
Incidence of Dirrhoea/1000	353	267	266
% of severe dehydration among new cases	0.14	0.11	0
4. ARI			
<i>Incidence of ARI /1000</i>	510	388	382
<i>% of pneumonia among new cases</i>	16	17.9	14.87
<i>% of sever pneumonia among new cases</i>	0.5	0	0.1
5. Safe Motherhood			
ANC Visit as a % expected pregnancy	34.1	32.1	42.48
% of women with four ANC visit among 1 st visit	44.4	51	50.68
6. Family Plannig			
CPR (current user as % of MWRA)	39.36	36.74	32.41
New acceptors as % of MWRA	9.92	11.03	7.47
<i>Expected no of sterilization VS. Achiv. in%</i>	74	80.6	87
7. Malaria			
Blood slide exam. Rate	0	0	0
Slide positivity Rate	0	0	0
8. T. B. Control			
Case finding Rate	46.2	42.2	40.2
Treatment success Rate	94	92.5	95.1
MDR CASES	0	0	0
9. Leprosy Control			
New case dectection rate	0.18	0.09	0.15
RFT	0	0	20
Prevalence Rate	0.25	0.22	0.22
10. Curative Services			
<i>OPD visit as % of total population</i>	63	65	67.77

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं ५.७ Top 10 diseases : FY 2070/71

S.N.	Diseases	Percentage
1	Dental Carries/Toothache	5.56
2	Upper respiratory tract Infection	5.33
3	Gastritis(APD)	5.21
4	ARI/Lower respiratory tract Infection	5.18
5	Pyrexia of Unknown Origin	4.17
6	Headache(Migrain)	4
7	Falls/Injuries/Fractures	3.36
8	Tonsilitis	2.9
9	Abdominal Pain	2.28
10	Periodontal diseases(Gum disease)	2.16

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

तालिका नं ५.८ स्वास्थ्य संस्थाबाट सेवा प्रवाहको अवस्था

मासिक रुपमा विभिन्न स्वास्थ्य संस्थाले औसत रुपमा दिएको सेवा			
स्वास्थ्य संस्थाको प्रकार	२०६८/६९	२०६९/७०	२०७०/७१
सरकारी अस्पताल	एन.ए.	६९२९	६०७६
गैरसरकारी संस्था	५१५	६२५	४०८
निजी अस्पताल	९३०	८२५	५२७
प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र	८५३	८६९	९२५
स्वास्थ्य चौकी	६२२	६३३	१०००
उप-स्वास्थ्य चौकी	४७६	४७३	४७५
खोप केन्द्र	२१	१३	१३
गाउँ घर क्लिनिक	१७	१८	१७
महिला स्वास्थ्य स्यमसेविका	१८	१३	१७

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, भक्तपुरको आ.व. २०७०/७१ को वार्षिक प्रतिवेदन

५.२ सरसफाई तर्फ

शौचालयको सुबिधा (Toilet facility) : भक्तपुरमा ३.०३ प्रतिशत परिवारहरूसंग आफू बस्ने घरमा अझै पनि शौचालयको सुबिधा नभएको तथ्याङ्क राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाले देखाएको छ। कुल घर परिवार संख्य मध्ये ४८.१६ प्रतिशतले सार्वजनिक ढलमा जोडिएको प्लस भएको सौचालय, ३८.०८ प्रतिशतले सेप्टिक टैंकमा जोडिएको सौचालय, १०.०८ प्रतिशतले साधारण सौचालय प्रयोग गरेको देखिन्छ र ०.६४ प्रतिशत घर परिवारले शौचालय प्रयोग सम्बन्धमा उल्लेख गरेनन्।

तालिका नं ५.९ परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको अवस्था

परिवार संख्या	परिवारले प्रयोग गर्ने शौचालयको प्रकार				उल्लेख नभएको
	शौचालय नभएको	लस भएको (सार्वजनिक ढल)	लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण	
६८,५५७	२,०७९	३३,०१९	२६,१०९	६,९१३	४३७
प्रतिशतमा	३.०३	४८.१६	३८.०८	१०.०८	०.६४

स्रोत- राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन - २०६८

खण्ड - ६
महिला तथा बालबालिका

६.१ परिवारमा महिलाको नाममा रहेको जग्गा (Female ownership in house & land)

भक्तपुर जिल्लामा कुल परिवारको २२.४२ प्रतिशत परिवारहरूमा महिलाको नाममा घर वा जग्गा रहेको देखिएको छ ।

तालिका नं. ६.१ परिवारमा महिलाको नाममा रहेको जग्गा

जिल्ला	जम्मा परिवार संख्या	परिवारका महिलाको नाममा घरजग्गा			उल्लेख नभएको
		घर र जग्गा दुवै भएको	जग्गा मात्रै भएका	घर र जग्गा दुवै नभएको	
काठमाण्डौ	६८,५५७	८९३२	६४३९	५२५८०	६०६
प्रतिशतमा	१००	१३.०३	९.३९	७६.७०	०.८८

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

६.२ वैवाहिक अवस्था

यस जनगणनामा देशका हरेक परिवारमा अक्सर बसोबास गर्ने १० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थिति लाई हेर्दा १० वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका कुल २६०५१७ जना मध्ये ९६७०२ जना (भ्रण्डै ३७ प्रतिशत) अविवाहित रहेको देखिएको छ । दश वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका १३१३३१ जना पुरुष मध्ये ४१.३२ प्रतिशत र १२९१८६ जना महिला मध्ये ३२.८५ प्रतिशत अविवाहित रहेको पाइयो । दश वर्ष माथिका व्यक्तिहरू मध्ये ५८.१५ प्रतिशतको एक विवाह भएको देखिएको छ । एक विवाह भएका पुरुष र महिलाहरूको प्रतिशत क्रमशः ५४.७८ र ६१.५७ रहेको छ । त्यसैगरी ०.८६ प्रतिशत व्यक्तिहरूको बहुविवाह भएको देखिन्छ । बहुविवाह गर्ने पुरुष र महिला क्रमशः १.५२ र ०.२० प्रतिशत रहेका छन् । दश वर्ष भन्दा माथिल्लो उमेरका जम्माजम्मी २.९७ प्रतिशत व्यक्ति विधुर/विधवा रहेको, ०.६५ प्रतिशत व्यक्तिहरूको पुनर्विवाह भएको, ०.०७ प्रतिशतको पारपाचुके भएको र ०.१८ प्रतिशत छुट्टिएर बसेको अवस्था देख्न सकिन्छ ।

तालिका ६.२ - वैवाहिक स्थिति १० वर्ष माथिको संख्या

वैवाहिक स्थिति	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	दुवै	प्रतिशत
विवाह नभएका	५४२६१	४१.३२	४२४४१	३२.८५	९६७०२	३७.१२
एक विवाह	७१९३९	५४.७८	७९५४१	६१.५७	१५१४८०	५८.१५
बहुविवाह	१९९७	१.५२	२५३	०.२०	२२५०	०.८६

बैवाहिक स्थिति	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	दुवै	प्रतिशत
पुनर्विवाह	१३३१	१.०१	३७२	०.२९	१७०३	०.६५
विधुर/विधवा	१५९०	१.२१	६१३९	४.७५	७७२९	२.९७
पारपाचुके	७४	०.०६	१०४	०.०८	१७८	०.०७
छुट्टिएको	१३९	०.११	३३६	०.२६	४७५	०.१८
जम्मा जनसंख्या	१३१३३१	१००.००	१२९१८६	१००.००	२६०५१७	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

६.३ पहिलो विवाह गर्दाको उमेर

१० वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेरका व्यक्तिहरूको पहिलो पल्ट विवाह हुँदा पुरा भएको उमेरको आधारमा पुरुष र महिलाको पहिलो विवाह गर्दाको औषत उमेर गणना गरिन्छ। यो सूचक जनसङ्ख्याको प्रजननयोग्य व्यवहारसँग पनि प्रत्यक्ष सम्बन्धीत रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ को नतिजाले यस जिल्लामा सबैभन्दा बढी औसतमा पहिलो विवाह १५ देखि १९ वर्षको उमेरमा भएको देखाएको छ। यो उमेरभित्र ३७.७९ प्रतिशत विवाहित व्यक्तिहरू रहेको देखिन्छ। यसपछि २० देखि २४ वर्षको उमेरमा पहिलो विवाह हुने व्यक्तिहरूको संख्या ३६.९७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। दश वर्षमूनीको कलिलो उमेरमा पहिलो विवाह भएका व्यक्तिहरू ०.७४ प्रतिशत रहेको देखिएको छ। १४ वर्षमूनीको उमेरमा पहिलो विवाह हुनेहरू ६.९८ प्रतिशत रहेका छन्। पचास वर्षको उमेर पार गरीसकेपछि पहिलो विवाह हुनेहरू ६९ जना रहेको देखिन्छ। उमेर समुह अनुसार पहिला विवाह गर्दाको जनसंख्या विवरण तलको तालिकामा दिईएको छ।

तालिका ६.३ पहिलो विवाह गर्दाको उमेर

उमेर अनुसार पहिलो पटक विवाह भएको संख्या						
उमेर समूह	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	दुवै	प्रतिशत
१० वर्ष मूनी	२८३	०.३७	९३७	१.०८	१२२०	०.७४
१०-१४ वर्ष	२१७४	२.८२	७६२९	८.७९	९८०३	५.९८
१५-१९ वर्ष	२०२६२	२६.२९	४१६५६	४८.०२	६१९१८	३७.७९
२०-२४ वर्ष	३२१२३	४१.६८	२८४४४	३२.७९	६०५६७	३६.९७
२५-२९ वर्ष	१६२२३	२१.०५	६५९९	७.६१	२२८२२	१३.९४
३०-३४ वर्ष	४८०३	६.२३	१०७३	१.२४	५८७६	३.५९
३५-३९ वर्ष	८४३	१.०९	२६०	०.३०	११०३	०.६७
४०-४४ वर्ष	२४६	०.३२	९२	१.१४	३३८	०.२२

उमेर अनुसार पहिलो पटक विवाह भएको संख्या						
उमेर समूह	पुरुष	प्रतिशत	महिला	प्रतिशत	दुवै	प्रतिशत
४५-४९ वर्ष	६९	०.०९	३०	०.०३	९९	०.०६
५० वर्ष माथि	४४	०.०७	२५	०.०३	६९	०.०४
सबै उमेरका	७७०७०	१००	८६७४५	१००	१६३८४५	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

६.४ विवाहित महिला र जन्माएका बालबच्चा सम्बन्धी वितरण

यस जनगणनामा १५ देखी ४९ उमेरका विवाहित महिलाहरूलाई हालसम्म कति बटा जीवित सन्तान जन्माउनुभएको छ भनि प्रश्न सोधिएको थियो । यस प्रश्न Lifetime fertility निकाल्ने प्रयोजनको लागि हो । सो अनुसार यस जिल्लामा जम्मा ६५००५ विवाहित महिलामध्ये बच्चा नभएका ८२९९ जना र बाँकी महिलाले १ देखि ९ वा सो भन्दा बढी बच्चा जन्माएको देखिन्छ, जसमा ९ भन्दा बढी सन्तान जन्माउने ४१ जना देखिएको छ ।

तालिका ६.४ १५-४९ वर्षका बच्चा जन्माएका आधारमा विवाहित महिला

विवरण	जम्मा	आमाहरूको उमेर						
		१५ - १९	२० - २४	२५ - २९	३० - ३४	३५ - ३९	४० - ४४	४५ - ४९
बच्चा नभएका	८२९९	११०७	२७१२	२०२०	९२९	५३९	५४५	४४६
१ बच्चा भएका	१४८७९	३७८	३९९१	५३००	२९४९	१२५५	५८६	४२०
२ बच्चा भएका	२२८४२	४१	१०९३	४६०४	६५४५	५५२०	३२५९	१७७९
३ बच्चा भएका	१०३९६	०	१३२	८०३	१९२०	२८३७	२६०२	२१०१
४ बच्चा भएका	३५७३	०	१७	१०५	३९७	६३७	१२१८	११९९
५ बच्चा भएका	१२७७	०	१७	२४	७२	१८७	४४२	५३४
६ बच्चा भएका	३६८	०	०	८	४०	५०	१४१	१२८
७ बच्चा भएका	१२०	०	०	०	२४	२४	१७	५५
८ बच्चा भएका	४०	०	०	०	०	८	८	३२
९ वा सो भन्दा बढी	४१	०	०	०	०	०	०	४१
नखुलेको	३१६२	०	९४६	८५२	४८५	३७१	२८२	२२५
जम्मा विवाहित महिला	६५००५	१५२६	८९०९	१३७१७	१३३६२	११४२८	९१०२	६९६१

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

तलको तालिका अनुसार कुल ११६२४९ बच्चाहरु जन्मेकोमा छोरा ६१५०५ र छोरी ५४७४५ जना रहेका छन् । शुरुको जन्म हेर्दा छोरा नै बढी जन्मिएको देखिन्छ ।

तालिका ६.५ १५-४९ वर्षका विवाहित महिलाले गणनाको दिनसम्म जन्माएका बालबच्चा

महिलाको उमेर समूह	विवाहित महिला	हालसम्म जन्मेका					
		जम्मा बच्चा	प्रतिशत	छोरा	प्रतिशत	छोरी	प्रतिशत
१५ - १९	१५२६	४६०	०.७१	२३७	०.३९	२२३	०.४१
२० - २४	८९०९	६७९०	५.८४	३५६५	५.८	३१६५	५.७८
२५ - २९	१३७१७	१७६०८	१५.१५	९५२५	१५.४९	७९८३	१४.५८
३० - ३४	१३३६२	२४१५७	२०.७८	१२७४४	२०.७२	११४१३	२०.८५
३५ - ३९	११४२८	२४८२४	२१.३५	१३१४१	२१.३७	११६८२	२१.३४
४० - ४४	९१०२	२३०२६	१९.८१	१२०४३	१९.५८	१०९८२	२०.०६
४५ - ४९	६९६१	१९५४७	१६.८१	१०२५०	१६.६७	९२९६	१६.९८
जम्मा	६५००५	११६२४९	१००	६१५०५	१००	५४७४५	१००.००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

यस जनगणनामा बर्तमान जन्मदर (current fertility) प्रयोजनार्थ १५ देखी ४९ उमेरका विवाहित महिलाहरुलाई विगत १२ महिनामा कति बटा जिवित सन्तान जन्माउनु भएको छ भनि प्रश्न सोधिएको थियो । सो अनुसार यस जिल्लामा १२ महिनामा कुल २७३९ बच्चाहरु मध्ये छोरा १५५२ र छोरी ९९९ जना जन्मेको देखिन्छ । उमेर समुह अनुसार हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२४ वर्षका महिलाहरुले १११० जना र सबैभन्दा कम ४० देखि ४४ वर्षका महिलाहरुले १६ जना बच्चा जन्माएको देखिन्छ । ४५-४९ वर्षका कुनैपनि महिलाहरुले बच्चा जन्माएको पाईएन । पछिल्लो समयमा १ वा २ मात्र सन्तान जन्माउने गरेको तथ्याङ्क तलको तालिकाले देखाउँछ । यसबाट सानो परिवार प्रति आकर्षण बढेको देखिन्छ ।

तालिका न. ६.६ १५-४९ वर्षका विगत १२ महिनामा बच्चा जन्माए अनुसार विवाहित महिला

महिलाको उमेर समूह	विवाहित महिला	बच्चा नभएका	१ बच्चा भएका	२ बच्चा भएका	३ वा सो भन्दा बढी बच्चा भएका	नखुलेको
१५ - १९	१५२६	१३५५	१७१	०	०	०
२० - २४	८९०९	६३०५	१०९५	८	०	१५०२
२५ - २९	१३७१७	१०५३६	९७३	०	०	२२०८
३० - ३४	१३३६२	१११८३	३७०	८	०	१८०१
३५ - ३९	११४२८	९६८५	८३	०	०	१६६०

महिलाको उमेर	विवाहित	बच्चा नभएका	१ बच्चा	२ बच्चा	३ वा सो भन्दा	नखुलेको
४० - ४४	९१०२	७९७१	१६	०	०	१११५
४५ - ४९	६९६१	५९७५	०	०	०	९८६
जम्मा	६५००५	५३०१०	२७०८		०	९२७२

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

तालिका नं. ६.७ १५-४९ वर्षका विवाहित महिलाले वितेको १२ महिनामा जन्माएका बालबच्चा

महिलाको उमेर समूह	विवाहित महिला	जम्मा बच्चा	छेरा	छेरी	उल्लेख नभएको
१५ - १९	१५२६	१७१	७५	६९	२८
२० - २४	८९०९	१११०	६२५	४०६	८०
२५ - २९	१३७१७	९७३	५६३	३३८	७२
३० - ३४	१३३६२	३८५	२३०	१४६	८
३५ - ३९	११४२८	८३	५१	३२	०
४० - ४४	९१०२	१६	८	८	०
४५ - ४९	६९६१	०	०	०	०
जम्मा	६५००५	२७३९	१५५२	९९९	१८८

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

६.५ बालबालिकाको आश्रित अवस्था

यस जनगणनामा १६ वर्ष मुनिका बालबालिकाको आश्रित अवस्था अनुसार यस जिल्लामा कुल १६ वर्ष मुनिका ७९,९९० उमेरका बालबालिका मध्ये ७२,१९२ जना अर्थात् ९०.२५ प्रतिशत आफ्नै आमाबुवासँग बसेको देखिन्छ भने आमासँग मात्र ५.७० प्रतिशत, बुवासँग मात्र ०.५७ प्रतिशत, बुवा तथा सौतेनी आमासँग २४९ जुन (०.३१ प्रतिशत), अन्य नातेदारसँग ३६५ जना र काम लगाउने व्यक्तिकहा १०९ जना बसेको देखिन्छ।

तालिका नं ६.८ : बालबालिकाको आश्रित अवस्था

आश्रित अवस्था	जम्मा	प्रतिशत	बालक	प्रतिशत	बालिका	प्रतिशत
आमाबुवा	७२१९२	९०.२५	३७९०७	९०.५२	३४२८४	८९.९६
आमा	४५६०	५.७०	२२८८	५.४६	२२७२	५.७
बुवा	४५४	०.५७	२३६	०.५६	२१८	०.५७
बुवा र सौतेनी आमा	२४९	०.३१	१४८	०.३५	१००	०.२६

आश्रित अवस्था	जम्मा	प्रतिशत	बालक	प्रतिशत	बालिका	प्रतिशत
आमा र सौतेनी बुवा	०	०	०	०	०	०
अन्य नातेदार	३६५	०.४६	१६७	०.४०	१९९	०.५२
काम लगाउने व्यक्ति	१०९	०.१४	५८	०.१४	५०	०.१३
अन्य	११५३	१.४४	६५६	१.५७	४९७	१.३१
नखुलेको	९०९	१.१४	४१९	१.००	४९०	१.२९
कुल जम्मा	७९९९०	१००	४१८७९	१००	३८१११	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८

खण्ड - ७

कृषि, पशु तथा वन

परिचय

कृषि सम्बन्धी

७.१ राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ मा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले जिल्ला स्तरसम्मका कृषि क्रियाकलाप, कृषि उत्पादन तथा संरचनागत विवरण संकलन गरेको छ। वि.सं. २०१८ सालमा पहिलो पटक कृषिगणना भएको थियो भने त्यसपछि प्रत्येक दश-दश वर्षमा कृषिगणना हुँदै आएको छ। राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ छैटौँ कृषिगणना हो। राष्ट्रिय कृषिगणनाले देहाय बमोजिमको परिभाषाभित्र परेका कृषक परिवारलाई समेटेी तथ्याङ्क संकलन गर्ने गर्दछ।

गणना विधि

विगतको कृषिगणनामा जस्तै छनौट विधि अपनाई ७५ वटै जिल्लाबाट कृषक परिवारको प्रतिनिधित्व हुने गरी छानिएका कृषक परिवारहरूसँग अन्तरवार्ता लिइ गणना कार्य गरिएको हो। छनौट कार्य दुई चरणमा गरिएको थियो। छनौटको पहिलो चरणमा कृषि विकास मन्त्रालयबाट प्राप्त प्रमुख नौ वटा बालीहरु (धान, मकै, गहुँ, कोदो, जौ, तेलहन, आलु, उखु र तरकारी) को तीन वर्षको औषत क्षेत्रफलको आधारमा ७५ जिल्लाबाट ५२०० गणना क्षेत्र छनौट गरिएको थियो। यसरी छनौट गर्दा एउटा जिल्ला बाट बढीमा १०७ र कमिमा ५० वटा गणना क्षेत्रहरु छानिएका थिए। तर मनाङ जिल्लामा भने पूर्णगणना गरिएको थियो।

गणना प्रयोजनको लागि गणना क्षेत्र भन्नाले साधारणतया वडालाई मानिएको थियो। कतिपय अवस्थामा ठूला वडालाई वडा खण्डमा र साना वडालाई २ वा २ भन्दा बढी वडा गाभेर गणना क्षेत्र निर्धारण गरिएको थियो। छनौटको दोस्रो चरणमा छानिएका प्रत्येक गणना क्षेत्रबाट सम्पूर्ण कृषक परिवारको लगत संकलन गरी Systematic Random Sampling विधिबाट सरदर २५ कृषक परिवार छनौट गरिएको थियो। यसरी छनौटमा परेका ५२०० गणना क्षेत्रबाट १,२४,१४४ कृषक परिवारमा गई प्रत्यक्ष अन्तरवार्ता विधिबाट तथ्याङ्क संकलन कार्य सम्पन्न भएको हो। तथ्याङ्क संकलन कार्य अन्तर्गत कृषकहरुले गरेका कृषि कृयाकलाप सम्बन्धी विवरण संकलन गरिएको थियो।

कृषि चलन :

एउटै व्यक्तिले रेखदेख (व्यवस्थापन) गरेको कृषि उत्पादनको एक इकाइलाई कृषि चलन भनिन्छ। यस्तो कृषि चलनभित्र आफ्नो हकको वा अर्काको हकको भएपनि जुनसुकै शर्तमा लिई आंशिक वा पूर्णरूपमा कृषिको उत्पादनको हेतुले पालिएको पशुपन्छीहरु वा जुनसुकै आकारको भए पनि कृषि हेतुले उपभोग गरिएको सम्पूर्ण जग्गा पर्दछ। सजिलो अर्थमा भन्दा एक व्यक्तिको जिम्मा वा रेखदेखमा रहेको सामान्यतया एउटा जिल्ला भित्र गरिने सम्पूर्ण कृषि कार्यलाई कृषि चलन भनिन्छ। जग्गाको क्षेत्रफल वा पशुपन्छीको संख्या तल लेखिए बमोजिम कुनै एक मात्र भएमा पनि कृषि चलन मानिने छ।

राष्ट्रिय कृषि गणना-२०६८ मा जग्गाको क्षेत्रफल वा पशुपंक्षीको संख्या तल लेखिएबमोजिम भएमा मात्र कृषि चलन मानिएको छ :

- (क) हिमाल र पहाडका जिल्लामा कम्तीमा ४ आना (०.०१२७२ हेक्टर) र तराईका जिल्लामा कम्तीमा ८ धुर (०.०१३५५ हेक्टर) क्षेत्रफलमा बाली लगाएको भएमा वा
- (ख) जुनसुकै उमेरका कम्तीमा १ वटा गाई-भैंसी जस्ता ठूला चौपाया पालेको भएमा वा
- (ग) कम्तीमा ५ वटा भेडा-बाखा जस्ता साना चौपाया पालेको भएमा वा
- (घ) माउ चल्ला गरी कम्तीमा २० वटासम्म पाल्नु चराचुरुङ्गी (कुखुरा, हाँस, आदि) पालेको भएमा

७.२ कृषिचलनको संख्या तथा क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार भक्तपुर जिल्लामा कुल कृषिचलन ३०,६३१ देखिएको छ जुन २०५८ सालमा २५,७४८ मात्रै थिए । यसैगरी यस जिल्लामा कुल कृषिचलनको क्षेत्रफल मध्ये खेत ३,८६९.८ हेक्टर र पाखो १,८१३ हेक्टर गरी जम्मा ५,६८२.८ हेक्टर रहेको छ । जुन गत कृषिगणनामा खेत ४,०७१.९ हेक्टर र पाखो १,९२८.१ हेक्टर गरी जम्मा ५,०९९.९ हेक्टर रहेको थियो ।

तालिका नं ७.१ कृषिचलनको संख्या र क्षेत्रफल

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन संख्या	२५७४८	३०६३१
कृषि चलनको क्षेत्रफल हेक्टरमा		
खेत	४०७१.९	३८७०
पाखो	१९२८.१	१८१३
जम्मा	६०००	५६८३

राष्ट्रिय कृषि गणना - २०६८ को प्रतिवेदन

७.३ कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल तथा कित्ताको वितरण

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार कृषक परिवारले प्रयोग गरेको क्षेत्रफल तथा कित्ताको आधारमा विश्लेषण गर्दा भक्तपुर जिल्लामा कृषक परिवारले उपभोग गर्ने जम्मा क्षेत्रफल ५,६८२.८ हेक्टर देखिन्छ, जुन गत कृषिगणनामा ५,९९९.९ हेक्टर थियो । यसैगरी जम्मा कित्ता संख्या २०५८ सालको ८६७७३ बाट २०६८ सालमा १०१२८८ पुगेको देखिन्छ । प्रति कृषक परिवार क्षेत्रफलको हिसाबले ०.१८ हेक्टर र प्रति कित्ताको हिसाबले ०.०६ हेक्टर देखिन्छ । जुन २०५८ सालको गणना अनुसार क्रमशः ०.२३ हेक्टर र ०.०७ रहेको थियो ।

तालिका नं. ७.२ कृषिचलन अन्तर्गत क्षेत्रफल र कित्ता

विवरण	गणना वर्ष	
	२०५८	२०६८
कृषिचलन	२५७४८	३०६३१
कृषिचलनको क्षेत्रफल (हे.)	५९९९.९	५६८२.८
कृषिचलनको औसत क्षेत्रफल (हे.)	०.२३	०.१८
कित्ता संख्या	८६७७३	१०१२८८
कृषिचलनको औसत कित्ता संख्या	३.३७	३.३
कित्ताको औसत क्षेत्रफल (हे.)	०.७	०.६

राष्ट्रिय कृषि गणना - २०६८ को प्रतिवेदन

७.४ जग्गाको उपयोग अनुसार जग्गाको क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार जग्गाको उपयोग हेर्दा जम्मा कृषि जग्गा ५६८२.८ हेक्टर मध्ये ५१८१.५ हेक्टर जग्गामा अस्थायी बाली लागेको देखिन्छ। २०५८ सालमा ५५१७.६ हेक्टरमा अस्थायी बाली थियो।

तलको तालिका अनुसार २०५८ भन्दा २०६८ को गणनामा कृषिजग्गा घटेको र गैरकृषि जग्गा बढेको देखिन्छ।

तालिका नं ७.३ जग्गाको उपयोग अनुसार जग्गाको क्षेत्रफल

विवरण	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत	क्षेत्रफल (हे.)	प्रतिशत
कृषि जग्गा	५५३९.६०	९२.३३	५२४५.२	९२.३०
अस्थायी बाली लागेको जग्गा	५५१७.६०	९१.९६	५१८१.५	९१.१८
अन्य खेतियोग्य जग्गा	०.००	०.००	३८.७	०.६८
स्थायी बाली लागेको जग्गा	१३.००	०.२२	२५	०.४४
स्थायी चौरचरण भएको जग्गा	१२.५०	०.२१	३.४	०.०६
पोखरी	३.१०	०.०५	१.८	०.०३
गैर कृषि जग्गा	४२१.००	७.०२	४३२.४	७.६१
काठे तथा जंगलले ढाकेको जग्गा	४५.१०	०.७५	२७.६	०.४९
अन्य जग्गा	३७५.९०	६.२७	४०४.८	७.१२
कृषिचलनको जम्मा क्षेत्रफल (हे.)	५९९९.९०	१००.००	५६८२.८	१००.००

स्रोत : रा.कृषि गणना २०५८ र २०६८

७.५ स्वामित्व अनुसार जग्गाको क्षेत्रफल

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ अनुसार स्वामित्वको आधारमा एकल स्वामित्वमा आफ्नै कृषि चलन संख्या १९४५७, भाडामा ६९२, भने एक भन्दा बढी स्वामित्वको आधारमा १०५६२ वटा कृषिचलन रहेको छ ।

तालिका नं ७.४ : स्वामित्व अनुसार जग्गाको क्षेत्रफल

स्वामित्वको प्रकार	कृषक परिवार सङ्ख्या	
एक प्रकारको स्वामित्व	२०५८	२०६८
पविारकोहकको जग्गामात्र कमाउने	१४६८४	१९४५७
अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने	१७४१	६९२
एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व	९३२३	१०५६२
जम्मा	२५७४८	३०६३१

७.६ कृषि उपजको अप्रयाप्तता तथा अप्रयाप्तता पुर्ति गर्ने माध्यम

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ का अनुसार आफैले खेती गरेर ७ देखि ९ महिना खान नपुग्ने २३.६८ प्रतिशत, ४ देखि ६ महिना खान नपुग्ने कृषक परिवारहरु २९.६७ प्रतिशत, १० देखि १२ महिना खान नपुग्ने ७.६२ प्रतिशत रहेका छन् भने १२ महिना नै खान पुग्ने ३१.७६ प्रतिशत देखिएको छ ।

बर्षैभरी खान नपुगेको अवस्थामा खाद्यन्न अप्रयाप्तताको आपूर्ति सबैभन्दा बढी आफ्नै जिल्ला भित्र आय आर्जन काम गरेर गर्ने ६७.६८ प्रतिशत कृषकहरु रहेका छन्, आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय गरेर १६.२ प्रतिशत आफ्नो जिल्ला बाहिरको आयबाट ८.३७ प्रतिशत, नेपाल बाहिरको आयबाट २.१२ प्रतिशत, पेन्सनबाट २.२६ प्रतिशत, सापटी लिएर १.८६ प्रतिशत, अन्य आय १.४७ प्रतिशत कृषकहरु रहेका छन् ।

तालिका नं. ७.५

सि.नं.	अपर्याप्तताको अवधि	कृषक परिवार संख्या	प्रतिशत
१	१-३ महिना	२२२४	७.२६०३८
२	४-६ महिना	९०८९	२९.६७९६
३	७-९ महिना	७२५५	२३.६८४४
४	१०-१२ महिना	२३३५	७.६२२७५
५	१२ महिना पुग्ने	९७२९	३१.७६०९
	जम्मा	३०६३२	१००

तालिका ७.६

सि.नं.	अपर्याप्तता पुर्तिगर्ने माध्यम	संख्या	प्रतिशत
१	आफ्नै गैरकृषि व्यावसाय	३३९१	३३९१००
२	आफ्नो जिल्ला भित्रको आय	१४१४८	१४१४८००
३	आफ्नो जिल्ला बाहिरको आय	१७५१	१७५१००
४	नेपाल बाहिरको	४४५	४४५००
५	पेन्सन	४७३	४७३००
६	सापटी	३८९	३८९००
७	अन्य आय	३०६	३०६००
	जम्मा	२०९०३	२०९०३००

७.७ कृषि ऋण, ऋणको आपूर्ति स्थिति तथा स्रोतहरू

राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ अनुसार कृषि ऋण लिने परिवारहरू ८.९ प्रतिशत रहेका छन् । ऋणको स्रोतको रूपमा सबैभन्दा बढी क्रमशः सहकारीबाट ४१.८३ प्रतिशत, त्यसपछि महिला समुहबाट २९.५८ प्रतिशत, नातेदारबाट ११.२३ प्रतिशत, कृषि विकास बैकबाट ७.१६ प्रतिशत, कृषक समुहबाट ५.१० प्रतिशत, बाणिज्य बैकबाट ४.०७ प्रतिशत र अन्य बाट १.०३ प्रतिशतकृषक परिवारले ऋण लिएको देखिन्छ ।

तालिका ७.७ कृषि ऋणको स्रोत

सि.नं.	ऋणको स्रोत	संख्या	प्रतिशत
१	सहकारीबाट	११४०	४१.८३
२	कृषि विकास बैकबाट	१९५	७.१६
३.	बाणिज्य बैकबाट	१११	४.०७
४	कृषक समुह	१३९	५.१०
५	महिला समुह	८०६	२९.५८
६	नातेदारबाट	३०६	११.२३
७	अन्य	२८	१.०३
	जम्मा	२७२५	१००.००
११	कृषि ऋण नलिएका	२७९०६	
१२	जम्मा	३०६३१	

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

तालिका नं. ७.८ ऋण लिनुको उद्देश्य

कृषि ऋणको उद्देश्य	संख्या	प्रतिशत
मल तथा बीऊ	१९४६	३६.४६
सिंचाई	६९५	१३.०२
पशुपंक्षीपालन	१९७४	३६.९८
कृषि औजार	१३९	२.६०
अन्य	५८४	१०.९४
जम्मा	५३३८	१००.००

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

कृषकहरुले कृषि ऋण लिनुको उद्देश्य हेर्दा सबैभन्दा बढी पशु तथा पंक्षीपालनको लागि ३६.९८ प्रतिशत, मल तथा बीऊको लागि ३६.४६ प्रतिशत, सिंचाईको लागि १३.०२ प्रतिशत देखिन्छ ।

७.८ सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल

सिंचाईका विभिन्न माध्यमबाट सिंचित हुने जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल राष्ट्रिय कृषि गणना २०६८ ले २२४९.४ हेक्टर जग्गा रहेको देखाएको छ, जुन कुल जग्गाको ३४.३३ प्रतिशत छ ।

तालिका नं. ७.९ सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल

विवरण	२०५८	२०६८
कृषिचलन		
कृषिचलनसंख्या	२५७४८	३०६३१
जग्गा सिंचाई गरेका कृषक परिवार	१६५१६	१९३१८
क्षेत्रफल		
कृषिचलनको जम्मा क्षेत्रफल (हे)	५९९.९	५६८२.८
सिंचित क्षेत्रफल (हे)	२५८८.१	२२४९.४
सिंचित क्षेत्रफल प्रतिशत	४३.१४	३४.३३

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

तालिका नं. ७.१० बाली लागेको क्षेत्रफल

बाली	कृषकपरिवार संख्या		क्षेत्रफल (हे)		छरिएका रुख संख्या
	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	
सुन्तला	१९९३	३६९३	६.५	१.५	१३०२५
जुनार	६९	८३	०.१		८३
कागती	५५०	५२८	६९	३.१	६९५
आँप	२३	६९२			१०५६

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

तालिका नं. ७.११ मौसमीबाली लगाएका कुषक परिवार संख्या

मौसमीबाली	कृषक पवारि संख्या		क्षेत्रफल (हे.)		फरक प्रतिशत
खाद्यान्न बाली	२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	२०६८
धान	२३७०९	२७२९५	८०१२	३३४७.७	-५८.२
गहुँ	२२०३७	२२०७०	३३४९	२३६२.२	-२९.५
मकै	१०१९४	१८०१२	८४४.७	१३७१.३	६२.३४
कोदो	१३५२	२१६६	१४२.८	२०६.८	४४.८२
कोसेबाली	८३६१	६०३२	२७६	१४३.५	-४८
कन्दमुलबाली	४९०२	१२५०८	३५४.१	८०६.२	१२७.७
तेल बाली	७२६२	८६४५	७२३.३	५६९.३	-२१.३
मसलाबाली	२२९१	१६०१०	४९.७	२८४.४	४७२.२
नगदेबाली	२३	६९२	२	३.१	५५
तरकारीबाली	९६९०	२२०१४	४५८	९९९.१	११८.१

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

७.५ मुख्य तालीहरूको उत्पादन तथा उत्पादकत्व

यस जिल्लामा मुख्य बालीका रूपमा धान, गहुँ, मकै, कोदो, फलफूल आदी छन्। जसको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं ७.१२ आ.व.२०७०/७१ मा भक्तपुर जिल्लामा लगाइने मुख्य बालीहरु र उत्पादकत्व

सि.नं.	बाली	क्षेत्रफल हेक्टरमा	उत्पादन (मे.टन.)	उत्पादकत्व मे.टन प्रति हेक्टरमा
१	धान	४३४८	२६९५७.६	६.२
२	गहुँ	३५००	१३६००	३.८
३	मकै	१९७०	९०००	४.५६
४	कोदो	११०	१५६२	१.४२
५	जौ	५०	६१	१.२२
६	आलु	११४८	२१२३८	१८.५
७	तरकारी हिउँदे	१६६२	३३२०६	१९.९८
८	तरकारी वर्षे	१५७२	२७८२४.४	१७.७
९	तरकारी जम्मा	३२३४	६१०३०.४	-
१०	दलहन	२००	४४०	२.२
११	तेलहन	३५०	४२०	१.२
१२	मौरी घर संख्या	१६	०	१.२
१३	च्याउ	०	६२	०
१४	फलफुल हिउँदे	६६	३९५.५	६
१५	फलफुल वर्षे	३९.५	२९२.६	७.४
१६	लप्सी	१९८	१०५.६	१.८७
१७	अदुवा	९५	१५२०	१६
१८	लसुन	७४	७४०	१०
१९	बेसार	३०	१८०	६
२०	खुसार्नी	४०	१८०	४.५
२१	अण्डा	-	१८	०

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

तालिका नं. ७.१३ भु-उपयोगको स्थिति

क.सं.	न.पा./गाविसको नाम	कुल क्षेत्रफल	खेती गरिएको क्षेत्रफल	बाभो क्षेत्रफल	वन तथा भाँडी	अन्य
	गुण्डु	६००	२४६	२०.८	२५६.२५	७६.९५
	दधिकोट	७००	४४५.५	७८.५	९६.५३	७९.४७
	बालकोट	४००	३१६	१.४	२.४८	८०.१२
	सिरुटार	१४०	९५	१३	०.५५	३१.४५
१	अनन्तलिङ्गेश्वर न.पा.	१८४०	११०२.५	११३.७	३५५.८१	२६८
	चाँगुनारायण	६१०	४५७.५	४	१११.५६	३६.९४
	भौखेल	५४२	४०६.५	२	६.९५	१२६.६
	दुवाकोट	६३०	५०४	७	३१.७९	८७.२१
	छालिङ	८२४	५१०	३	२८१.३५	१९.६५
२	चाँगुनारायण न.पा.	२६०६	१८७८	१६	४३१.६५	२७०.४
	कटुन्जे	५००	३६५	२	५९	७४
	सिपाडोल	८००	२६७	२.५	४४४.३९	८६.११
	नंखेल	६८५	३८०	६	२४३.४५	५५.५५
	चितापोल	८४४	४८४	३.४	९०.९४	२६५.७
३	सूर्यविनायक न.पा.	२८२९	१४९६	१३.९	८३७.७८	४८१.३
	ताथली	८००	६७७.८०	६	४९.७३	६६.४७
	सुडाल	१०००	७६०	५	१५३.२५	८१.७५
	बागेश्वरी	६००	४५२	६	११८.३२	२३.६८
	नगरकोट	१३००	७००	३५	२५३.३४	३११.७
४	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.	३७००	६९६९.२	५२	५७४.६४	४८३.६
५	भक्तपुर न.पा.	५००	१३०	३८.५	०	३३१.५
६	मध्यपुर न.पा.	११४७	८८१.३१	१४	४८.९२	२०२.८

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

तालिका नं. ७.१४ बाली छर्ने/रोप्ने र काट्ने/टिप्ने समय सम्बन्धी जानकारी

क्र.स.	बालीको नाम	छर्ने/रोप्ने समय	काट्ने/टिप्ने समय
१	धान	जेष्ठ - आषाढ	आश्विन - मंसिर
२	मकै	वैशाख - जेष्ठ	श्रावण - भाद्र
३	गहुँ	मंसिर - पौष	चैत्र - वैशाख
४	कोदो	आषाढ - श्रावण	आश्विन - कार्तिक
५	जौ	कार्तिक - मंसिर	फागुन - चैत्र
६	आलु	आश्विन - कार्तिक पौष - माघ	पौष - माघ चैत्र - वैशाख
७	मसुरो	आश्विन - कार्तिक	फागुन - चैत्र
८	मास	आषाढ - श्रावण	कार्तिक - मंसिर
९	केराउ	आश्विन - कार्तिक	फागुन - चैत्र
१०	भटमास	वैशाख - जेष्ठ	श्रावण - भाद्र
११	तोरी	आश्विन - कार्तिक	माघ - फागुन
१२	रायो	आश्विन - कार्तिक	फागुन - चैत्र
१३	गोलभेडा	वैशाख - जेष्ठ	भाद्र - कार्तिक
१४	घिरौला	फागुन - जेष्ठ	श्रावण - भाद्र
१५	काँक्रो/फर्सी	फागुन - जेष्ठ	आषाढ - भाद्र
१६	कुरिलो	जेष्ठ - आसार	वैशाख - मंसिर
१७	सुन्तला	आषाढ	मंसिर - पौष
१८	कागती	आषाढ	मंसिर - पौष
१९	अम्बा	आषाढ	आश्विन - कार्तिक
२०	लप्सी	पौष - माघ	भाद्र - पौष
२१	नासपाती	पौष - माघ	श्रावण - भाद्र
२२	आरु	पौष - माघ	आषाढ - श्रावण
२३	आरुवखडा	पौष - माघ	जेष्ठ - आषाढ
२४	लसुन	कार्तिक - पौष	वैशाख
२५	प्याज	कार्ति - पौष	वैशाख
२६	अदुवा,वेसार	फागुन - चैत्र	मंसिर - पौष
२७	खुर्सानी	वैशाख - जेष्ठ	श्रावण - भाद्र

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

बालीको चक्र

१. धान - गहुँ
२. धान - आलु - तरकारी
३. धान - तरकारी - तरकारी
४. धान - आलु - तरकारी - तरकारी
५. मकैँ - आलु - तरकारी
६. तरकारी - तरकारी

तालिका नं. ७.१५ खेती गरिने खाद्यान्न तथा तरकारी बालीका प्रमुख जातहरू

धान	चाइनुन २४२, ताइचुन १७६, खुमल ४ र खुमल ११
गहुँ	WK 1204, BL 1473, गौतम
मकैँ	मनकामना, रामपुर कम्पोजिट, देउती, अरुण २
भटमास	रेनसम, ए.जि.एस. २९२, चाईनिज, जापनिज
आलु	कुफ्रीज्योती, डिजिरे, खुमल सेतो, खुमल रातो, कार्डिनल, जनकदेव
कुरीलो	मेरि वासिडग्टन, जर्सी किङ्ग
सिमी	भाँगे सिमी १, चारमासे, घ्यू सिमी
मुला	टोकीनासी, मिनो अर्लि, ४० दिने
बोडी	खुमल तने, सर्लाही तने, घ्यू बोडी, चाइनिज बोडी
वन्दा	ग्रीन कोरोनेट, स्नो किङ, स्नोक्वीन
काउली	स्नो किङ, स्नोमिस्टीक, स्नोक्राउन, काठमाण्डौँ स्थानीय
फर्सी	असारे फर्सी, ग्रीन वल्व, स्थानीय
काक्रो	भक्तपुर लोकल, निन्जा, कुस्ले
सलगम	पर्पल टप, काठमाण्डौँ लोकल

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

तालिका नं. ७.१६ बाली सघनताको स्थिति

क्र.सं.	आ.व.	सिंचित क्षेत्र	असिंचित क्षेत्र	जम्मा बाली सघनता	जम्मा खेती गरिएको क्षेत्रफल हेक्टरमा
१	०६६/६७	२७५	२२५	२५०	८७२०
२	०६७/६८	२७५	२३०	२५२.५	८०७७.६१
३	०६८/६९	२७५	२३०	२५२.५	८०७७.६१
४	०६९/७०	२७५	२३०	२५२.५	८०७७.६१
५	०७०/७१	२८०	२२५	२५५	८०७७.६१

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

तालिका नं. ७.१७ खाद्यान्न वासलात २०७०/७१ मे.टनमा

बाली	खाद्यान्न क्षेत्रफल हेक्टरमा	उत्पादन	जनसंख्या	उपभोग्य खाद्यान्न	आवश्यक खाद्यान्न	बचत/न्यून
धान	४३४८	२६०८८	-	१६९५७.२	-	-
गहुँ	३४९७	१२२३९.५	-	१०४०३.५७५	-	-
मकै	१९६७	८८५१.५	-	७५२३.७७५	-	-
जौ	५६	११२	-	९५.२	-	-
कोदो	१०६	१०६	-	९०.१	-	-
जम्मा	९९७४	४७३९७	३०४६५१	३५०६९.८५	६१२३५	-२६१६५

स्रोत - वार्षिक कृषि विकास कार्यक्रम तथा तथ्याङ्क पुस्तिका २०७०/७१

कृषि सेवा केन्द्रको वितरण

यस जिल्लामा ६ वटा कृषि सेवा केन्द्रहरू रहेका छन्। यी सेवा केन्द्रहरूबाट विभिन्न गतिविधि/कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। उक्त केन्द्रहरूको विवरण यस प्रकार रहेको छ।

तालिका नं. ७.२०

इलाका नं.	सेवाकेन्द्रको नाम	कार्यक्षेत्र गा.वि.स./न.पा.
१	सेवा केन्द्र ताथली	चित्तपोल, सुडाल, ताथली गाविस
२	सेवा केन्द्र दधिकोट	दधिकोट, गुण्डु, सिरुटार गाविस

इलाका नं.	सेवाकेन्द्रको नाम	कार्यक्षेत्र गा.वि.स./न.पा.
३	सेवा केन्द्र ठिमी	बालकोट, मध्यपुर ठिमी न.पा.
४	सेवा केन्द्र जगाती	सिपाडोल, नंखेल, कटुञ्जे, भक्तपुर न.पा.
५	सेवा केन्द्र भौखेल	चाँगुनारायण, दुवाकोट, भौखेल गाविस
६	सेवा केन्द्र खरिपाटी	बागेश्वरी, नगरकोट, छालिङ गाविस

तालिका नं ७.१८ पशुपक्षी पालन गर्ने कृषक परिवार तथा पशुपक्षीको संख्या

क्र.सं.	पशुपक्षीको प्रकार	कृषक परिवार संख्या		पशुपक्षीको संख्या		२०६८ फरक प्रतिशत
		२०५८	२०६८	२०५८	२०६८	
पाल्नु चौपाया						
१	गाइ / गोरु	९४८४	७३६७	१९४९४	११९११	-३८.९०
३	राँगा / भैसी	२७३६	१९२८	३१९३	२७५६	-१३.६९
४	खसी / बाखा	८६६८	८००८	२८७२६	२९४४४	२.५०
५	भेडा	५२७	२८२	२०१६	९८८	-५०.९९
६	बँगुर	६९	२४१	२०६	१७२१	७३५.४४
पाल्नु चराचुरुगी						
१	कुखुरा (स्थानीय)	३६१९	६५०४	१९२५१४	३५१३४	-८१.७५
२	कुखुरा (उन्नत)	४२८३	७६०	१३२६५७	२४९८९०	८८.३७
३	हाँस	२७५	३३४	६४१	१३३४	१०८.११
४	परेवा	२३	१११	१६०	६३९	२९९.३८

राष्ट्रिय कृषिगणना २०६८ को प्रतिवेदन

तालिका नं ७.१९ पशुजन्य उत्पादन विवरण

क्र.सं.	विवरण	इकाई	माग	उत्पादन	आपूर्ति
१	दुध	मे.ट.	५७८८.४	१९२३५	१९२३५
२	मासु	मे.ट.	१४२१.७	५०१५.५	५०१५.५
३	अण्डा	गोटा	४८७४.४	३१८.५	३१८.५

स्रोत- जिल्ला पशु सेवा कार्यालय

तालिका नं ७.२० पशु सेवा केन्द्रको विवरण

सि.न.	वर्ग	पशु सेवा केन्द्र
१	क	नंखेल
२		दधिकोट
३		बोडे
४		खरिपाटी
५		सुडाल
६	ख	ताथली
७		सिपाडोल
८		कटुञ्जे
९		बालकोट
१०		भौखेल
११		छालिङ

स्रोत- जिल्ला पशु सेवा कार्यालय

सहकारी संस्थाहरूको विवरण

भक्तपुर जिल्लामा विषयगत सहकारी संस्थाहरूको विवरण यस प्रकार रहेको छ ।

१.	बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	- ४७५
२.	बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	- ५५
३.	कृषि सहकारी संस्था	- ५६
४.	दुग्ध सहकारी संस्था	- २२
५.	उपभोक्ता सहकारी संस्था	- ८
६.	मौरीपालन सहकारी संस्था	- १
७.	सञ्चार सहकारी संस्था	- १
८.	स्वास्थ्य सहकारी संस्था	- १
९.	अन्य सहकारी संस्था	- २

जिल्ला स्थित संघ र विषयगत संघहरू यस प्रकार रहेको छ .

१. जिल्ला सहकारी संघ
२. जिल्ला बचत तथा ऋण सहकारी संघ लिमिटेड
३. बहुउद्देश्य सहकारी संघ लिमिटेड
४. जिल्ला कृषि सहकारी संघ लिमिटेड
५. जिल्ला दुग्ध सहकारी संघ लिमिटेड

वन सम्बन्धी

वन जंगलको अवस्था

भक्तपुर जिल्लाका ६ वटा नगरपालिकास्थित वन पैदावारमा आधारित १५० वटा उद्योगहरू दर्ता भएकोमा हाल ८६ वटा उद्योग मात्र नविकरण भई सञ्चालनमा रहेका छन् । शहरीकरणको प्रत्यक्ष प्रभाव परेको यस जिल्लाको वन वनस्पति, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने चुनौतिपूर्ण रहेको छ । यस जिल्ला अन्तर्गत वन व्यवस्थापनको अवस्था निम्न रहेको छ ।

तालिका नं. ७.२१ - वन जंगलको अवस्था

क्र.सं.	वनको नाम	वन संख्या	वनको क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	सामुदायिक वन	६२	१९३७.०८
२	राष्ट्रिय वन	-	१७८.२०
३	कबुलियत वन	२	२७.६३
४	धार्मिक वन	३	८.९१
५	निजी वन	१	२.४२

तालिका नं. ७.२२ नगरपालिका तथा स्थान अनुसार वनजंगलको अवस्था

क.सं.	न.पा.को नाम	वनको ढोकेको क्षेत्रफल	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल	धार्मिक वन	सरकारी वनले ढाकेको क्षेत्रफल	कबुलियती वनको क्षेत्रफल	निजी वनको क्षेत्रफल
१	भक्तपुर न.पा.	-	-	-	-	-	-
२	मध्यपुर न.पा.	२९.७७	३०.०५	-	-	-	-
	चाँगुनारायण	५१.५१	५१.५१	०	०	०	०

क.सं.	न.पा.को नाम	वनको ढोकेको क्षेत्रफल	सामुदायिक वनको क्षेत्रफल	धार्मिक वन	सरकारी वनले ढाकेको क्षेत्रफल	कबुलियती वनको क्षेत्रफल	निजी वनको क्षेत्रफल
	भौखेल	०	२.१६	०	०	०	०
	दुवाकोट	३.०४	३.०४	०	०	०	०
	छालिङ	२३८.१	२२४.४१	०	०	०	०
३	चाँगुनारायण न.पा.	२९२.६५	२८१.१२	०	०	०	०
	ताथली	४९.७३	४९.४५	०	०	०	०
	सुडाल	१३३.०४	१३९.६१	०	०	०	०
	बागेश्वरी	११८.३२	११८.२३	१	०	०	०
	नगरकोट	४०२.६	२६४.७४	०	१४३.२	१.२७	२.३
४	महामञ्जुश्री नगरकोट न.पा.	७०३.६९	५७२.०३	१	१४३.२	१.२७	२.३
	कटुन्जे	५१.४१	१४.४४	०	३५	०	०
	सिपाडोल	३६०.५९	३६३.४४	२.४७	०	०	०
	नंखेल	२८८.२५	२८९.३	०	०	०	०
	चितापोल	९५.१९	१००.९९	०	०	०	०
५	सूर्यविनायक न.पा.	७९५.४४	७६८.१७	२.४७	३५	०	०
	गुण्डु	२४७.२९	२२०.९३	०	०	२६.३६	०
	दधिकोट	६३.६८	६४.७८	०	०	०	०
	बालकोट	०	०	०	०	०	०
	सिरुटार	०	०	०	०	०	०
६	अनन्तलिङ्गेश्वर न.पा.	३१०.९७	२८५.७१	०	०	२६.३६	०
	जम्मा	२१३२.५२	१९३७.०८	३.४७	१७८.२	२७.६३	२.३

इलाका वन कार्यालय अनुसार समुह तथा सामुदायिक वनको वितरण

यस भक्तपुर जिल्लामा ४ वटा ईलाका वन कार्यालय क्षेत्रभिन्न रहेका सामुदायिक वनहरूको विवरण निम्न बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ७.२३ ईलाका वन कार्यालयको विवरण

क्र.सं.	इलाका वन कार्यालयको नाम	समुह संख्या	लाभान्वित घरधुरी	क्षेत्रफल हेक्टरमा
१	तेलकोट	१४	२९४९	३११.१७
२	नगरकोट	२०	२९३१	६७३.०२
३	सूर्यविनायक	२२	२५३२	८८८.११
४	दधिकोट	६	७८०	६४.७८
	जम्मा	६२	९१९२	१९३७.०८

तालिका नं. ७.२४ सूर्यविनायक ईलाका वन कार्यालय अन्तर्गत

क.सं.	गा.वि.स.को नाम	उपभोक्त समुह (संख्या)	घरधुरी (संख्या)	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	नंखेल	५	७१०	२८९.३
२	सिपाडोल	९	९९६	३६३.४४
३	कटुन्जे	१	८५	१४.४४
४	गुण्डु	७	७४१	२२०.९३
	जम्मा	२२	२५३२	८८८.११

तालिका नं. ७.२५ तेलकोट ईलाका वन कार्यालय अन्तर्गत

क.सं.	गा.वि.स.को नाम	उपभोक्त समुह(संख्या)	घरधुरी (संख्या)	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	मध्यपुर ठिमी न.पा.	३	३८७	३०.०५
२	छालिङ	५	१५१२	२२४.४१
३	चाँगुनारायण	३	६२८	५१.५१
४	दुवाकोट	२	११२	३.०४
५	भौखेल	१	३१०	२.१६
	जम्मा	१४	२९४९	३११.१७

तालिका नं. ७.२६ दधिकोट ईलाका वन कार्यालय अन्तर्गत

क.सं.	गा.वि.स.को नाम	उपभोक्त समुह(संख्या)	घरधुरी (संख्या)	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	दधिकोट	६	७८०	६४.७८
	जम्मा	६	७८०	६४.७८

तालिका नं. ७.२७ नगरकोट ईलाका वन कार्यालय अन्तर्गत

क.सं.	गा.वि.स.को नाम	उपभोक्त समुह (संख्या)	घरधुरी (संख्या)	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	सुडाल	३	५४६	१३९.६१
२	बागेश्वरी	३	५४६	११८.२३
३	चितापोल	७	८१५	१००.९९
४	नगरकोट	४	६११	२६४.७४
५	ताथली	३	४०३	४९.४५
	जम्मा	२०	२९२१	६७३.०२

तालिका नं. ७.२८ सामुदायिक वनहरुबाट गरिएको पैदावार संकलन सम्बन्धी विवरण

क.सं.	इलाका वन कार्यालयको नाम	वार्षिक वन पैदावार संकलन परिमाण				
		काठ (क्युवि.फि.)	दाउरा (भारी)	स्याउला/सोत्तर (भारी)	घाँस (भारी)	जडिवुटी
१	तेलकोट	४७४	१०३१	२६१६	३००	०
२	नगरकोट	१४८	१२५४	५०००	०	०
३	सूर्यविनायक	१७८३	४९२९	११७००	०	०
४	दधिकोट	०	६९२	२७५०	१००	०
	जम्मा	२४०५	७९०६	२२०६६	४००	०

खण्ड - ८ विविध

कार्यालयको परिचय, अवस्थिति

जनतालाई अधिक मात्रामा ठास हुने नीति निर्धारण गर्न सरकारी विभागहरूको प्रशासकीय निपुणता बढाउन र मुलुकको आर्थिक गतिविधि बारे यथार्थ ज्ञान प्राप्त गर्न नेपाल सरकारलाई यथार्थ आधार चाहिएको र त्यस्तो आधार जुटाउन तथ्याङ्क सम्बन्धी कामको निमित्त एक केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना गर्न वाञ्छनीय भएकोले २०१५ साल मार्ग १८ गतेका दिन नेपालमा तथ्याङ्क ऐन २०१५ लागू भयो । यही ऐनको आधारमा साविक संख्या विभाग खारिज भई २०१५ साल पौष १७ गते (जनवरी १, १९५९) केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना भएको हो ।

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग स्थापना भएपछि यो विभागले अर्थमन्त्रालय, अर्थ आर्थिक विषय मन्त्रालय, आर्थिक कार्य विषय मन्त्रालय जस्ता विभिन्न मन्त्रालय अन्तर्गत रहेर काम गरेको छ । हाल यो विभाग राष्ट्रिय योजना आयोगको सचिवालय अन्तर्गत रहेको छ । यसरी केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको स्थापना तथ्याङ्क ऐन २०१५ को व्यवस्था बमोजिम भएको हो । ऐनको व्यवस्था अनुसार नै केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन , संग्रह, विश्लेषण एवम् प्रकासन गर्ने जिम्मेवार निकायको रूपमा स्थापना गरिएको छ । सो ऐनले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई व्यवसायिक रूपमा तथ्याङ्क संकलन गर्न अधिकार दिएको छ । यस बाहेक अन्य निकायले तथ्याङ्क संकलन गर्न र संकलन गरेको तथ्याङ्क प्रकासन गर्नु भन्दा पहिले यस विभागको स्वीकृत गर्ने व्यवस्था पनि उक्त ऐनले गरेको छ । यसरी हेर्दा यस ऐनले केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागलाई तथ्याङ्क सम्बन्धी प्रयोजनका लागि केन्द्रीकृत विभागको रूपमा स्थापना भएको पाइन्छ ।

समयको माग अनुसार केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले मात्र सवैको आवश्यकता अनुसार सवै प्रकारका तथ्याङ्क उत्पादन गर्न सकेन । यसकारण विभिन्न मन्त्रालय, विभाग, र सरकारी तथा अर्धसरकारी निकायहरूले आ-आफ्ना आवश्यकता अनुसार विविध प्रकारका तथ्याङ्क उत्पादन गर्न थाले । यसले गर्दा नेपालको तथ्याङ्क प्रणाली विस्तारै विकेन्द्रित प्रणाली तर्फ उन्मुख हुदै गयो । हालको नेपालको तथ्याङ्क प्रणालीलाई केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग प्रमुख निकाय भएको एक विकेन्द्रित प्रणालीको रूपमा लिइन्छ ।

समय क्रममा जिल्लास्तरमा पनि तथ्याङ्क कार्यालयको आवश्यकता महशुस गरी तथ्याङ्क ऐन तथा नियमावली बमोजिम केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको कार्य सम्पादनमा सघाउ पुर्याउने उद्देश्यले ७५ वटा जिल्लाहरूको कार्य हेर्ने गरी ३३ वटा तथ्याङ्क कार्यालयहरूको (तत्कालीन शाखा तथ्याङ्क कार्यालयहरु) स्थापना वि.स. २०५० सालमा गरिएको हो ।

यसै अनुरूप काठमाण्डौ, भक्तपुर, ललितपुर ३ जिल्ला कार्य क्षेत्र हुने गरि तथ्याङ्क कार्यालय काठमाण्डौको स्थापना भएको हो । हाल यो कार्यालय काठमाण्डौ जिल्ला का.म.न.पा. वार्ड न. ३४ संखमुल क्षितिज मार्गमा भाडाको घरमा रहेको छ ।

यस कार्यालयको मुख्य कार्यहरू :

केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको मातहतमा रहेको यस कार्यालयको मुख्य कार्यहरू यस प्रकार छन् ।

- क) विभागबाट आफ्नो क्षेत्रमा सञ्चालन गरिने गणना एवं सर्वेक्षणमा संलग्न हुने ।
- ख) विभागबाट जिल्लास्तरमा सञ्चालन हुने तालिम कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने र स्थानीयस्तरमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्न आवश्यक पर्ने तालिम सञ्चालन गर्ने ।
- ग) विभागले जिल्लाबाट संकलन गर्न अन्हाएका Secondary तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
- घ) जिल्लाको तथ्याङ्क Profile तयार गर्ने ।
- ङ) जिल्ला विकासको निमित्त आवश्यक तथ्याङ्क उपलब्ध भए नभएको मूल्यांकन गर्ने ।
- च) जिल्लास्तरीय तथ्याङ्क विकास कार्यक्रम बनाई केन्द्रमा पठाउने ।
- छ) वडा र गणना क्षेत्रको सीमाना, धरातल र घरपरिवारको निर्दिष्ट स्थान छुट्याउने गरी नक्सांकन गर्ने ।
- ज) जिल्लास्तरीय तथ्याङ्कीय क्रियाकलापहरूको समन्वय गर्ने ।

कर्मचारी दरबन्दी र कार्यरत कर्मचारीहरूको वितरण

तालिका : कर्मचारी दरबन्दी सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	पद	सेवा, समूह	श्रेणी	पद संख्या
१	निर्देशक	आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, तथ्याङ्क	रा.प.द्वितीय (प्रा.)	१
२	तथ्याङ्क अधिकृत	आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, तथ्याङ्क	रा.प.तृ.प्रा.	१
३	सुपरिवेक्षक	आर्थिक योजना तथा तथ्याङ्क, तथ्याङ्क	रा.प.अं.प्र.,प्रा.	७
४	लेखापाल	प्रशासन, लेखा	रा.प.अ.प्र.,लेखा	१
५	खरिदार	प्रशासन, सामान्य प्रशासन	रा.प.अ.द्वि., प्र.	३
६	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन, सामान्य प्रशासन	श्रेणी विहिन	२
जम्मा दरबन्दी				१५

तालिका : हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

सि.नं.	पद	कर्मचारीको नाम, थर	स्थायी ठेगाना	शुरु नियुक्ति
१	निर्देशक	राम बन्धु रेग्मी	खिलुङ देउराली-८ स्याङ्जा	२०४१
२	तथ्याङ्क अधिकृत	अनिता काफ्ले	का.म.न.पा. ३४ वानेश्वर	२०५४
३	सुपरिवेक्षक	विजय कुमार चौधरी	महाँकाल -३, काठमाण्डौ	२०६६

सि.नं.	पद	कर्मचारीको नाम, थर	स्थायी ठेगाना	शुरु नियुक्ति
४	सुपरिवेक्षक	गजेन्द्र लाल श्रेष्ठ	का.म.न.पा. ३४ वानेश्वर	२०४१
५	सुपरिवेक्षक	साधना के.सी.	का.म.न.पा. १० वानेश्वर	२०५५
६	सुपरिवेक्षक	भवानी तण्डुकार	कालीमाटी, काठमाण्डौ	२०५५
७	सुपरिवेक्षक	बलराम दुलाल	का.म.न.पा. सिफल	२०५५
८	सुपरिवेक्षक	मदन कृष्ण श्रेष्ठ	लुभु - ४, ललितपुर	२०५५
९	सुपरिवेक्षक	अशोक प्रसाद न्यौपाने	अङ्गरी - ७, अर्घाखाँची	२०५५
१०	लेखापाल	सुनिता दुरा	का.म.न.पा.	२०५२
११	का.स.	रविन्द्र महर्जन	का.म.न.पा.	करार
१२	का.स.	दशु पुतुवार	का.म.न.पा.	करार

तथ्याङ्क कार्यालयबाट सञ्चालन हुने कार्यहरू, प्रदान गरिने सेवाहरू र सोको प्रक्रियाहरू

(क) सञ्चालन हुने कार्यहरू :

सि.नं.	सञ्चालन हुने कार्यहरू	सञ्चालन हुने प्रक्रिया
१	तथ्याङ्क संकलन: कृषि, राष्ट्रिय लेखा, मूल्य तथा सूचकांक, उद्योग र विभागले तोकेका अन्य कार्यक्रमहरू ।	विभागबाट छानिएका क्षेत्रमा प्राप्त निर्देशानुसार अन्तरवार्ता/प्रश्नावलीको प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गर्ने ।
२	तथ्याङ्क प्रकाशन तथा वितरण गर्ने ।	तथ्याङ्क कार्यालयको प्रकाशन एवं विभागबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवं प्रकाशनहरू विभिन्न व्यक्ति, संघसंस्था र कार्यालयहरूलाई उपलब्ध गराउने ।
३	तथ्याङ्क अभिलेखन गर्ने ।	केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र अन्य कार्यालय तथा संघ संस्थाबाट प्राप्त तथ्याङ्क एवं प्रकाशनहरूको अभिलेख राख्ने ।
४	जिल्लास्तरीय तथ्याङ्कीय क्रियाकलापको समन्वय गर्ने ।	जिल्लाका सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालय, तथ्याङ्क प्रयोगकर्ताहरूबीच गोष्ठी, बैठक आदि माफत समन्वयको कार्य गर्ने ।

(ख) प्रदान गरिने सेवाहरू :

- १) वडा तहको : जनसंख्या, घरपरिवार र जिल्ला तहबाट संकलित र प्रक्षेपित विवरण ।
२. गा.वि.स./न.पा. तहको : क्षेत्रफल, जनसंख्या, साक्षरता, जातजाति, धर्म, मातृभाषा, कृषक परिवार, गैरकृषि परिवार र जिल्ला तहबाट संकलित र प्रक्षेपित विवरण ।
३. जिल्ला तहको : जनगणना, कृषिगणना र औद्योगिक गणनाका नतिजाहरू, जिल्ला वस्तुगत विवरण र फोल्डर आदि ।
४. क्षेत्रीय तथा राष्ट्रिय तहको : जनगणना, कृषिगणना, औद्योगिक गणना, नेपाल जीवनस्तर र श्रमशक्ती सर्वेक्षणका नतिजाहरूका आवधिक प्रकाशनहरू, नियमित प्रकाशनहरू र अन्य प्रकाशनहरूको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने ।

(ग) सेवा उपलब्ध गराउने प्रक्रिया :

१. यस कार्यालयको जनसम्पर्क फाँट तथा लाइब्रेरीमा लिखित वा मौखिक रूपमा आवश्यक परेको तथ्याङ्क माग गर्नुपर्दछ ।
२. लाग्ने समय : तयारी अवस्थामा भए निवेदन पेश गर्नेवित्तिकै र तयार गर्नुपर्ने भए परिमाणअनुसार तत्काल ।
३. सेवा तथा अन्य दस्तुर शुल्क : निःशुल्क तर पुस्तक खरिद गरेमा लाग्ने ।
४. गुनासो तथा उजुरी सुन्ने जिम्मेवार ब्यक्ति : कार्यालय प्रमुख ।